

**БА ХЯНАЛТЫН ТОГТОЛЦОО: МОНГОЛ УЛС БОЛОН ГАДААДЫН
ЗАРИМ УЛСЫН ТУРШЛАГА**

(Харьцуулсан судалгаа)

*Б.Буянзаяа, Г.Билгээ,
Ц.Ариунаа, Б.Туул, П.Уранчимэг*

АГУУЛГА

УДИРТГАЛ

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

НЭГ. ТАГНУУЛЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНД ХЯНАЛТ ТАВИХ ХЭЛБЭР
(Зарим орны туршлагаас)

- 1.1. Парламентын хяналтын хороо
- 1.2. Ерөнхий хянан шалгагч
- 1.3. Хөндлөнгийн хяналтын мэргэшсэн бүтэц

ХОЁР. ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНУУДЫН ГҮЙЦЭТГЭХ АЖЛЫН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ,
ХЭРЭГЖҮҮЛЭГЧ БАЙГУУЛЛАГУУД, ГҮЙЦЭТГЭХ АЖИЛД ТАВИХ ХЯНАЛТ

- 2.1. Оросын Холбооны Улс
- 2.2. Бүгд Найрамдах Солонгос Улс
- 2.3. Бүгд Найрамдах Турк Улс

ГУРАВ. МОНГОЛ УЛСЫН ГҮЙЦЭТГЭХ АЖЛЫН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ,
ХЭРЭГЖҮҮЛЭГЧ БАЙГУУЛЛАГУУД БА ХЯНАЛТ

- 3.1. Эрх зүйн зохицуулалт
- 3.2. Гүйцэтгэх байгууллагуудын гүйцэтгэх ажлын зорилго, хүний эрхийг хангах нь
- 3.3. Гүйцэтгэх ажилд тавих хяналт

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

ХАВСРАЛТ

Монгол Улсын гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд орсон нэмэлт, өөрчлөлтүүдийн лавлагаа

ИИМН
СУДАЛГААНЫ САН

УДИРТГАЛ

Судалгааны захиалгын дагуу “Гүйцэтгэх ажлын эрх зүйн орчин, хэрэгжүүлэгч байгууллагууд ба хяналтын тогтолцоо: Монгол Улс болон гадаадын зарим улсын туршлага” сэдэвт харьцуулсан судалгааг Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Парламентын судалгаа, сургалтын хүрээлэнд гүйцэтгэв.

Судалгааны зорилго: Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийг боловсронгуй болгохтой холбогдуулан гадаадын зарим орны гүйцэтгэх ажлын талаарх эрх зүйн зохицуулалтын талаар судлав.

Судалгааны хамрах хүрээ: Судалгаанд захиалагчаас ирүүлсэн хүсэлтийн дагуу Монгол Улсын болон гадаадын зарим улсын (Оросын Холбооны Улс, Бүгд Найрамдах Солонгос Улс болон Бүгд Найрамдах Турк Улс) тагнуулын үйл ажиллагаа болон гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, гэмт хэргийг мөрдөн шалгах хүрээнд хийгддэг нууц мөрдөн шалгах ажиллагаа буюу гүйцэтгэх ажиллагааны эрх зүйн орчин, гүйцэтгэх ажил явуулдаг байгууллагууд, тэдгээрийн эрх, үүрэг, гүйцэтгэх ажлын үед хүний эрх, эрх чөлөөг хангах болон гүйцэтгэх ажиллагаанд тавих хяналт зэрэг асуудлуудыг холбогдох хууль тогтоомжийн хүрээнд харьцуулан судаллаа.

Судалгааны бүтэц: Судалгааны тайлан нь гурван бүлэгтэй бөгөөд Нэгдүгээр бүлэгт, тагнуулын байгууллагын үйл ажиллагаанд хяналт тавих хэлбэр; Хоёрдугаар бүлэгт, гадаадын зарим улсын гүйцэтгэх ажлын эрх зүйн зохицуулалт, хэрэгжүүлэгч байгууллагууд, гүйцэтгэх ажилд тавих хяналт; Гуравдугаар бүлэгт, Монгол Улс дахь гүйцэтгэх ажлын эрх зүйн зохицуулалт, хэрэгжүүлэгч байгууллагууд, гүйцэтгэх ажилд тавих хяналтын талаар судлав.

Монгол Улсын Засгийн газрын 2017 оны 09 дүгээр сарын 13-ны өдрийн 247 дугаар тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалт”-д гүйцэтгэх ажил, түүний үйл ажиллагаатай холбоотой баримт бичиг, мэдээллийг төрийн нууцын “онц чухал нууц”, “маш нууц” зэрэглэлд орно гэж заасан байдаг. Иймээс уг судалгааг гүйцэтгэх ажиллагаатай холбоотой батлан гаргасан хууль, журам болон олон нийтэд нээлттэй байршуулсан мэдээллийн хүрээнд бэлтгэн танилцуулж байна.

Түлхүүр үг: гүйцэтгэх ажил, тагнуулын үйл ажиллагаа, сөрөх тагнуул, мөрдөн шалгах нууц ажиллагаа, мөрдөн байцаах, нууц ажиллагаа.

Key word: investigation, confidentiality, criminal, punitive actions, operational investigation.

Ключевые слова: оперативно-розыскная деятельность, оперативно-розыскные мероприятия.

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

Гүйцэтгэх ажил явуулах эрх бүхий байгууллагууд хуулиар олгогдсон эрх, үүргээ хэрэгжүүлэхдээ ихэвчлэн нууц, далд хэлбэрээр зохион байгуулдаг. Эдгээр байгууллагуудын үйл ажиллагааны цар хүрээ хийгээд гүйцэтгэх ажлыг явуулах арга аргачлал нь тодорхой үндэслэл бүхий шалтгааны улмаас хүний эрх, эрх чөлөөнд халдах шаардлагатай тулгардаг.

Иргэд олон нийтийн зүгээс татвар төлөгчдийн мөнгөөр явуулж байгаа энэхүү ажиллагаа нь өөрийн болон хэн нэгний эрх, эрх чөлөөнд хууль бусаар халдаж байгаа эсэх, гүйцэтгэх ажиллагаагаар олж авсан мэдээллүүд өөр зорилгоор ашиглагдаж байгаа эсэхэд үргэлж анхаарал хандуулж мөн эргэлзсээр ирсэн. Учир нь гүйцэтгэх ажиллагаанд өндөр түвшний нууцлал шаардлагатай байдаг тул эдгээр байгууллагууд үйл ажиллагаагаа төрийн бусад

байгууллагатай адилаар нээлттэй тайлагнах боломжгүй байдаг учраас тэдгээр байгууллагуудын явуулж буй гүйцэтгэх ажил хуулийн хүрээнд явагддаг эсэх, хүний эрхэнд хууль бусаар халддаг эсэхэд бүрэн дүүрэн эргэлзээ тайлах хариулт авах боломжгүй байдаг. Тиймээс гүйцэтгэх ажиллагаа явуулах эрх бүхий байгууллагуудын үйл ажиллагаанд тавих хяналтын тогтолцоог боловсронгуй болгох хэрэгцээ, нийгмийн шаардлага өдрөөс өдөрт өсөн нэмэгдсээр байна.

Тусгай албадын үйл ажиллагаа нь тусгай албад холбогдох төрийн бодлого, хууль тогтоомж, тэдгээрт нийцүүлэн гаргасан дүрэм, журмыг мөрдөж буй эсэх, үйл ажиллагаагаа үр дүнтэйгээр явуулж буй эсэхийг баталгаажуулж чадсан хяналтын боловсронгуй тогтолцоотой эсэхээр тодорхойлогдоно гэж гадаад улсын зарим судлаачид үздэг байна.

Хэдийгээр хууль, журмыг сахин биелүүлж буй эсэхийг хянах үйл явц харьцангуй хялбар, боломжтой байж болох хэдий ч нөгөө талаас үр дүн, ашигт байдлыг хянахын тулд тогтолцоог цогцоор нь авч үзэх шаардлагатай болдог. Гүйцэтгэх ажил явуулах эрх бүхий байгууллагуудын томилогдсон удирдлага, тэдгээрийн албан хаагчид салбарынхаа стратеги, чиг үүргийг бодитой тодорхойлж, ойлгож чадаж буй эсэх, хүний эрх, эрх чөлөөг дээдлэн сахих өндөр ёс суртахуунтай эсэх, аюул заналхийлэл, боломж бололцоонд тохирсон гүйцэтгэх ажиллагааны шалгуур үзүүлэлт, үйл ажиллагааны тэргүүлэх чиглэлүүдийг тодорхойлж чадаж буй эсэхийг анхаарч үзэх нь зүйтэй гэж судлаачид үзэж байна.

1.Эрх зүйн зохицуулалт:

Судалгаанд авагдсан орнууд болон Монгол Улсад тагнуулын үйл ажиллагаа, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, гэмт хэргийг мөрдөн шалгах хүрээнд хийгддэг гүйцэтгэх ажил (нууц мөрдөн шалгах ажиллагаа, шуурхай эрэн сурвалжлах ажиллагаа)-тай холбоотой эрх зүйн харилцааг **багц хуулиар** зохицуулж байна.

Оросын Холбооны Улс (ОХУ)-д гүйцэтгэх ажлыг “шуурхай эрэн сурвалжлах ажиллагаа” (оперативный розыск) (ШЭСА) гэх бөгөөд түүнтэй холбоотой эрх зүйн үндсэн харилцааг Холбооны улсын шуурхай эрэн сурвалжлах ажиллагааны тухай хуулиар (Закон об оперативно-розыскной деятельности) (цаашид “ШЭСА-ны тухай хууль”) зохицуулахаас гадна дараах багц хууль тогтоомжоор зохицуулна:

- ОХУ-ын Үндсэн хууль;
- Холбооны улсын үндсэн хуульчлагдсан хуулиуд - үүнд, ОХУ-ын Шүүхийн тогтолцооны тухай холбооны үндсэн хуульчлагдсан хууль (Федеральный конституционный закон о Судебной системе Российской Федерации) зэрэг хамаарна;
- Холбооны улсын бусад хуулиуд - үүнд, Эрүүгийн кодекс (Уголовный кодекс), Эрүүгийн байцаан шийтгэх кодекс (Уголовно-процессуальный кодекс), Төрийн нууцын тухай хууль (О государственной тайне), Прокурорын байгууллагын тухай хууль (О прокуратуре), Мансууруулах эм, сэтгэгээд нөлөөт бодисын тухай хууль (О наркотических средствах и психотропных веществах), мөн холбогдох байгууллагуудын эрх зүйн байдлыг зохицуулсан хуулиуд, тухайлбал, Цагдаагийн тухай (О полиции), Холбооны аюулгүй байдлын албаны тухай (О федеральной службе безопасности) хуулиуд хамаарна;
- Холбооны улсын төрийн байгууллагуудаас гаргасан эрх зүйн хэм хэмжээний актууд, ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн болон ОХУ-ын Засгийн газрын шийдвэрүүд хамаарна.

Бүгд Найрамдах Солонгос Улс (БНСУ)-д мөрдөн шалгах ажиллагааг дараах багц хуулиудаар зохицуулж байна:

- Үндэсний тагнуулын албаны тухай хууль (National Intelligence Service Act);
- Цэргийн гэмт хэргийн тухай хууль (Military Criminal Act);
- Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хууль (National Security Act);
- Өндөр албан тушаалтнуудын авлигын хэргийг мөрдөн шалгах албаны тухай хууль (Corruption Investigation Office for High-Ranking Officials Act);
- Прокурорын байгууллагын тухай хууль (Prosecutor's Office Act);
- Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль (Criminal Procedure Act).

Бүгд Найрамдах Турк Улс (БНТУ)-ын тагнуулын мөрдөн шалгах нууц ажиллагаа, гүйцэтгэх ажилтай холбоотой харилцааг дараах хуулиудаар зохицуулж байна:

- Тагнуулын байгууллагын тухай 3201 дүгээр хууль (Emniyet teşkilat kanunu);
- Цагдаагийн байгууллагын үүрэг, хариуцлагын тухай 2559 дүгээр хууль (Polis vazife ve salâhiyet kanunu);
- Төрийн тагнуулын байгууллагын үйлчилгээ ба Үндэсний тагнуулын байгууллагын тухай 2937 дугаар хууль (Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu);
- Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай 5271 дүгээр хууль (Ceza muhakemesi kanunu);
- Эрүүгийн 5237 дугаар хууль (Türk ceza kanunu).

Монгол Улсад гүйцэтгэх ажлыг тагнуул, цагдаа, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх болон авлигатай тэмцэх байгууллагууд явуулах ба эдгээр байгууллагуудын гүйцэтгэх ажил явуулах нийтлэг үндэслэл, гүйцэтгэх ажлын зарчим, арга хэрэгсэл, гүйцэтгэх ажил явуулах нийтлэг журам зэргийг Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулиар зохицуулж байна.

Харин гүйцэтгэх байгууллагуудын үндсэн чиг үүрэг, үйл ажиллагаа, гүйцэтгэх ажил явуулах хэрэг шалгах ажиллагааг дээрх байгууллагуудын эрх зүйн байдлыг тодорхойлсон хуулиудаар нарийвчлан зохицуулж байна. Үүнд:

- Тагнуулын байгууллагын тухай хууль (1999);
- Цагдаагийн албаны тухай хууль (1999);
- Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль (2017);
- Авлигын эсрэг хууль (2006) зэрэг болно.

2. Гүйцэтгэх байгууллагуудаас гүйцэтгэх ажил явуулах зорилго:

Судалгаанаас үзэхэд, тагнуулын үйл ажиллагаа болон гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, гэмт хэргийг мөрдөн шалгах хүрээнд хийгддэг **гүйцэтгэх ажил (нууц мөрдөн шалгах ажиллагаа, шуурхай эрэн сурвалжлах ажиллагаа)** гэсэн нэр томьёо нь үндэсний (нийгэм, төрийн) аюулгүй байдал, хүний амь нас, эрүүл мэнд, хүний (иргэний) эрх, эрх чөлөө, эд хөрөнгийг гэмт халдлагаас хамгаалах зорилгоор хуулиар эрх олгосон төрийн байгууллагаас ердийн ба тусгай, нууц арга, хэрэгсэл ашиглах ажиллагааг илэрхийлэх ба дараах чиглэлийн ажиллагаануудыг хамарч байна. Үүнд:

- гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, илрүүлэх, түүнчлэн гэмт хэрэг үйлдэхээр бэлтгэж байгаа, бэлтгэсэн, эсхүл үйлдсэн этгээдийг олж тогтоох;
- хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалт, шүүхээс нуугдаж, эрүүгийн ялаас зайлсхийсэн, эсхүл сураггүй алга болсон хүмүүсийг эрэн сурвалжлах;
- төрийн, батлан хамгаалахын, эдийн засгийн, мэдээллийн болон байгаль орчны аюулгүй байдалд заналхийлж буй үйл явдал, үйлдэл (эс үйлдэхүй)-ийн талаар мэдээлэл олж авах үүргийг хэрэгжүүлнэ.

ОХУ-д шуурхай эрэн сурвалжлах ажиллагаа (ШЭСА)-г дараах эрх бүхий байгууллагууд өөр өөрийн зорилго, чиглэлийн дагуу явуулж байна:

1) **Дотоод хэргийн яам** хар тамхи, эдийн засгийн аюулгүй байдал ба авлигал, ачаа тээвэрт халдах гэмт хэрэг болон экстремизм буюу хэт туйлшралтай тэмцэх, шуурхай эрэн хайх, төрийн хамгаалалтад байгаа этгээдийн аюулгүй байдлыг хангах;

2) **Аюулгүй байдлын холбооны алба** чиг үүрэг нь хууль эрх зүй, зохион байгуулалт, аюулгүй байдал, шуурхай-эрэн сурвалжлах, техникийн болон бусад арга хэмжээний үндсэн дээр хийгддэг төрийн объектын аюулгүй байдлыг хангах;

3) **Аюулаас хамгаалах алба** нь тагнуулын болон террорист үйл ажиллагаа зохион байгуулсан, төрийн нууцыг задруулсан, эх орноосоо урвасан, хил зөрчсөн, мансууруулах болон бусад бодисыг хууль бусаар хил нэвтрүүлэх зэрэг эрүүгийн хэрэг дээр мөрдөн байцаах ажиллагаа явуулах;

4) **Гаалийн алба** - хууль бус наймаатай тэмцэх болон гаалийн салбар дахь бусад гэмт хэрэгтэй тэмцэх, түүнчлэн өөрийн аюулгүй байдлыг хангах;

5) **Гадаад тагнуулын алба** - Ерөнхийлөгч, Холбооны Хурал, Засгийн газрыг улс төр, эдийн засаг, цэрэг-стратегийн, шинжлэх ухаан-техникийн болон байгаль орчны чиглэлээр шийдвэр гаргахад шаардлагатай тагнуулын мэдээллээр хангах;

6) **Холбооны шийтгэл гүйцэтгэх алба** - ялтан, засан хүмүүжүүлэх байгууллагын ажилтан болон бусад хүмүүсийн хувийн аюулгүй байдлыг хангах, хорих байгууллагад гэмт хэрэг, зөрчил гаргахаас урьдчилан сэргийлэх, илрүүлэх, хорих ангиас оргон зайлсан, хорих ялаас зайлсхийсэн ялтныг эрэн сурвалжилна;

7) Батлан хамгаалах яамны **Гадаад тагнуулын байгууллагын шуурхай ажиллагааны хэлтэс** - зөвхөн тухайн гадаад тагнуулын байгууллагын аюулгүй байдлыг хангах зорилгоор, мөн дээр дурдсан байгууллагуудын бүрэн эрхэд хамаарахгүй бол ШЭСА явуулна.

БНСУ-д дараах эрх бүхий байгууллагууд мөрдөн байцаах ажиллагааг хэрэгжүүлнэ:

1) **Үндэсний тагнуулын алба** - үндэсний аюулгүй байдалтай холбоотой мэдээлэл, энх тайван, дэг журам сахиулах, эрүүгийн хэрэг мөрдөн байцаах үндсэн чиг үүрэгтэйгээр Ерөнхийлөгчийн дэргэд ажиллана;

2) **Батлан хамгаалахын аюулгүй байдлын командлал** - цэргийн аюулгүй байдлыг хангах, цэргийн сөрөх тагнуул, цэргийн мэдээлэл цуглуулах, бэлтгэх, боловсруулах, мөн Цэргийн шүүхийн тухай хуульд заасан гэмт хэргүүдийг (§44) мөрдөн шалгана;

3) **Дээд прокурорын газар** - хууль ёс, дэг журмыг тогтоож хүний эрхийг хамгаалдаг үндэсний хууль сахиулах дээд байгууллага бөгөөд эрүүгийн хэрэг үүсгэх, гэмт хэргийг мөрдөн байцаах, мөрдөн байцаалтын ажиллагаанд шүүхийн цагдаагийн ажилтнууд (judicial police officer⁶⁷) -ыг чиглүүлэх, хяналт тавих, шүүхийн шийдвэрийн биелэлтийг удирдан чиглүүлнэ;

4) **Үндэсний цагдаагийн газрын** бүтцэд байдаг Үндэсний Мөрдөн байцаах алба нь мөрдөн байцаалтыг хариуцдаг Мөрдөн байцаалтын төлөвлөлт, зохицуулалтын товчоо, Шүүхийн шинжилгээний удирдлагын газар, Мөрдөн байцаах товчоо, Мөрдөх товчоо, Кибер мөрдөн байцаах товчоо, Үндэсний аюулгүй байдлын мөрдөн байцаах товчоотой,⁶⁸

⁶⁷ Шүүхийн цагдаагийн ажилтан (judicial police officer) нь Ерөнхий прокурор, эсхүл прокурорын аливаа байгууллагын даргын томилсон прокурорын байгууллагын VI зэргийн албан тушаалтнууд, VI - IX зэргийн ажилтнууд, хар тамхины хэргийн VII, IX зэргийн мөрдөн байцаагчид байх ба Эрүүгийн процессын тухай хуулийн 169 дүгээр зүйлд заасан журмын дагуу ажиллана.

⁶⁸ <https://www.police.go.kr/eng/knpa/org/org01.jsp>

5) **Өндөр албан тушаалтнуудын авлигын хэргийг мөрдөх алба**⁶⁹ - төрийн өндөр албан тушаалтнууд тэдгээрийн гэр бүлийнхний үйлдсэн авлигын гэмт хэргийг мөрдөн шалгах өргөн эх мэдэлтэй хараат бус байгууллага юм.

БНТУ-д дараах эрх бүхий байгууллагууд гүйцэтгэх ажил хэрэгжүүлнэ:

1) Цагдаагийн ерөнхий газрын харьяа **Гүйцэтгэх ажиллагааны газар** нь тус улсын нутаг дэвсгэр, бүрэн бүтэн байдал, Үндсэн хуулийн байгууламж, аюулгүй байдлын талаар урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах арга хэмжээ авах, дэг журмыг сахиулах зорилгоор улсын хэмжээнд мөрдөн шалгах үйл ажиллагаа явуулдаг;

2) **Үндэсний тагнуулын байгууллага** - тагнуулын үйл ажиллагааг нээлттэй болон хаалттай эх сурвалжаас иргэн, байгууллага болон орон нутгийн бусад байгууллагуудын талаарх мэдээллийг цуглуулж, тухайн мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийх, үнэлэх замаар дүгнэлт гаргана;

3) Цагдаагийн ерөнхий газрын харьяанд байгуулагдсан **Санхүүгийн гэмт хэргийг мөрдөн шалгах газар** нь гэмт хэргийн шинжтэйгээр олсон орлого, терроризмыг санхүүжүүлэх зэрэг эдийн засгийн аюулгүй байдлыг хангах, болзошгүй эрсдэлийг илрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх ажлын хүрээнд хяналт, дүн шинжилгээ хийх, судлах, шалгах;

4) Цагдаагийн ерөнхий газрын **Мөрдөн шалгах хороо** - ирүүлсэн мэдэгдэл, гомдлыг үнэлэх, үр дүнгийн дагуу шаардлагатай арга хэмжээг авах зорилготой бөгөөд хүний эрх зөрчигдөж байгаа тухай мэдээллийг газар дээр нь мөрдөн шалгах үүрэгтэй.

Монгол Улсад гүйцэтгэх ажлыг дараах эрх бүхий байгууллагууд өөр өөрийн зорилго, чиглэлийн хүрээнд явуулж байна:

1) **Тагнуулын ерөнхий газар** - үндэсний аюулгүй байдалд учирч болзошгүй эрсдэл, аюул, занал, хуулиар харьяалуулсан гэмт хэргийг илрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох зорилгоор гадаад тагнуул, цэрэг-стратегийн болон хилийн тагнуул, сөрөх тагнуулын чиглэлээр;

2) **Цагдаагийн ерөнхий газар** - тагнуулын байгууллагад хамаарахаас бусад гэмт хэргийг илрүүлэх, таслан зогсоох, гэмт этгээдийг олж тогтоох, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах, халдлагаас урьдчилан сэргийлэх, сураггүй алга болсон болон бусад хүнийг эрэн сурвалжлах, алдагдсан эд зүйлийг эрж олох зэрэг зорилгоор;

3) **Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар** - хоригдол оргох, үймээн гаргах, бусдыг барьцаанд авах, хорлон сүйтгэх зэрэг ноцтой гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, тэдгээрийн урьд үйлдсэн болон хорих анги дотор гарсан хэргийг илрүүлэх, оргосон хоригдлыг баривчлах, бусад гүйцэтгэх байгууллагын гүйцэтгэх ажилд дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор;

4) **Авлигатай тэмцэх газар** - авлигын эсрэг олон нийтийг соён гэгээрүүлэх, авлигаас урьдчилан сэргийлэх, авлигын гэмт хэргийг илрүүлэх зорилгоор.

3. Гүйцэтгэх ажлын явцад хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалах:

Гүйцэтгэх ажлын явцад түүнд оролцогчдын эрх, эрх чөлөөг хангах нь нэгдүгээрт, үндэсний аюулгүй байдал, хүний эрх, эрх чөлөөг гэмт халдлагаас хамгаалах, хоёрдугаарт, гэмт хэрэгт холбогдогчдын эрх, эрх чөлөөг хязгаарлахдаа түүний Үндсэн хуулиар олгогдсон эрх, эрх чөлөөг хангах асуудал хамаарч байна.

⁶⁹ https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=53133&lang=ENG

ОХУ-ын хувьд ШЭСА-нд Үндсэн хуулийг үндэслэж, ОХУ-ын хууль тогтоомж, олон улсын гэрээ, тэр дундаа Хүний эрх, үндсэн эрх чөлөөг хамгаалах тухай Европын конвенц (Европейской конвенцией о защите прав человека и основных свобод)-ын дагуу **хүн ба иргэний эрх, эрх чөлөөг хамгаална**.

ШЭСА-нд хүний ба иргэний эрхийг хамгаалахыг бодитоор хангах гэдэг нь Үндсэн хуулиар тогтоосон дараах баталгаагаар хангах учиртай:

- шуурхай эрэн сурвалжлах байгууллагууд, тэдгээрийн албан тушаалтны үйлдэл, шийдвэрт гомдол гаргах боломжтой эсэх;
- шуурхай эрэн сурвалжлах байгууллагаас мэдээлэл авах боломжтой эсэх;
- ШЭСА-нд хөндлөнгийн (салбарын бус) хяналт, түүний дотор шүүхийн хяналт байгаа эсэх;
- ШЭСА-нд прокурорын хяналт тавих;
- хүн бүр хууль зүйн мэргэшсэн туслалцаа авах эрхтэй байх.

ШЭСА-нд Үндсэн хуулиар олгогдсон **хүний ба иргэний тодорхой зарим эрхийг хязгаарлах** нь ШЭСА-ны тухай хуульд заасан журмын дагуу, шүүхийн шийдвэрийн үндсэн дээр хэрэгжинэ. Үндсэн хуулиар олгогдсон хүний ба иргэний тодорхой зарим эрхийг хязгаарлах нь төрөөс гэмт хэрэгт нөлөөлөх нэн шаардлагатай, хууль ёсны арга хэрэгсэл юм.

ШЭСА-нд хязгаарлаж болох эрхийн хүрээг Үндсэн хуульд тодорхой заасан байдаг. Хууль ёсны үндэслэл байгаа бол Үндсэн хуулиар олгогдсон дараах эрхийг хязгаарлаж болно:

- хувийн амьдрал, хувийн болон гэр бүлийн нууцад халдашгүй байдал, нэр төр, сайн нэрийг хамгаалах;
- захидал харилцаа, утасны яриа, шуудан, телеграф болон бусад харилцаа холбооны нууцлал;
- орон сууцны халдашгүй байдал;
- мэдээлэл чөлөөтэй хайх, авах, дамжуулах, бэлтгэх, түгээх;
- хувийн өмчтэй байх, түүнийг ашиглах, захиран зарцуулах.

ШЭСА-нд хүний ба иргэний эрхийг хязгаарлахыг зөвхөн ШЭСА-ны тухай хуулийн 7 дугаар зүйлд заасан үндэслэлээр зөвшөөрнө. Үндэслэл нь нийгэмд аюултай гэмт хэрэг үйлдэж болзошгүй байх, эсхүл бодитой үйлдсэн байхыг шаардана.

БНСУ-ын Хүний эрхийн үндэсний комисс нь тус улсын үндэсний хууль тогтоомж, нэгдэн орсон олон улсын хүний эрхийн гэрээ, конвенцод заасан хүний эрх, нэр төр, эрх чөлөөг өргөн хүрээнд хангахаар ажилладаг.

Тус комисс нь гэмт хэргийг мөрдөн шалгах хүрээнд хүний эрхийг зөрчсөн хэргүүдийг шалгаж, арга хэмжээ авах боломжоор хангах, хүний эрхийн боловсролыг түгээх, олон нийтийн мэдлэгийг дээшлүүлэх, Олон улсын хүний эрхийн гэрээний хэрэгжилтийг сурталчлах, хяналт тавих, төрийн байгууллагууд, иргэний нийгмийн байгууллагууд, НҮБ-ын хүний эрхийн байгууллагууд, хүний эрхийн үндэсний байгууллагуудтай (APF, ICC) хамтран ажиллах, хүний эрхийг хамгаалах, дэмжихэд шаардлагатай гэж үзсэн бусад чиг үүргийг гүйцэтгэдэг.

Монгол Улсын Үндсэн хуульд “хуульд заасан үндэслэл журмаас гадуур иргэний эрх, эрх чөлөөг нь хязгаарлах”-ыг хориглож “иргэний хувийн болон гэр бүлийн нууц, халдашгүй байдал”⁷⁰-ыг хангаж өгсөн байдаг. Мөн хүн бүхэн “үндэсний аюулгүй байдал, бусад хүний эрх, эрх чөлөөг хохироож, нийгмийн хэв журмыг гажуудуулахгүй”-гээр эрх, эрх чөлөөгөө

⁷⁰ Монгол Улсын Үндсэн хууль, 16 дугаар зүйлийн 13 дахь хэсэг: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=367>

эдлэх ёстой хэмээн хуульчилсан боловч зөвхөн **“хуульд заасан үндэслэл бүрдсэн тохиолдолд эрх, эрх чөлөөг нь түр хязгаарлах”** эрх зүйн зохицуулалтыг мөн адил суулгаж өгсөн байна.

Гүйцэтгэх ажлын хүрээнд хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалахтай холбоотой эрх зүйн харилцааны бас нэгэн шүүмжлэл дагуулдаг сэдэв бол мөрдөн шалгах нууц ажиллагаа явуулахтай холбоотой харилцааг журмаар зохицуулж байгаа явдал юм. Тухайлбал, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 26 дугаар зүйлийн 26.7-ын 6 дахь хэсэгт “мөрдөн шалгах нууц ажиллагаа явуулах журам зааврыг Тагнуулын ерөнхий газрын дарга Улсын ерөнхий прокурортой хамтран батална” гэж зааснаас үзэхэд хүний эрх, эрх чөлөөнд халдах, хязгаарлахтай холбоотой үйл явц нь Засгийн газрын 2 агентлагийн даргын хамтран баталсан журмаар зохицуулагдаж байгаагаас хүний эрх, эрх чөлөөг хангах, хамгаалах, түүнд тавих хяналтын механизмыг сулруулах эрсдэлтэй гэж үзэж болохоор байна.

Гүйцэтгэх ажил явуулах эрх бүхий байгууллагууд нь иргэдийн эрх, эрх чөлөөг хязгаарлахад хүргэх гүйцэтгэх ажлын аливаа арга хэмжээг зохион байгуулахдаа дараах асуудлуудыг анхаарч ажиллах нь зүйтэй гэж судлаачид үздэг. Үүнд:

- түүнийг зохион байгуулах зайлшгүй шаардлага байгаа эсэх;
- хууль, эрх зүйн үндэслэл байгаа эсэх;
- гарч болох үр дүнг бодитой тооцсон эсэх зэргээс гадна тухайн арга хэмжээг зохион байгуулах явцад хүний эрх, эрх чөлөөнд халдаж байгаа гэдгээ ухамсарлаж, оновчтой шийдвэр гаргах нь чухал гэж үздэг.

Хэрэв тийм арга хэмжээг зохион байгуулах зайлшгүй шаардлага, хууль зүйн үндэслэл байна гэж үзвэл холбогдох хууль, журмын дагуу **“аль болох богино хугацаанд хэрэгжүүлэх”**-ийг эрмэлзэх нь чухал юм. Гэвч гүйцэтгэх ажлыг зохион байгуулах цар хүрээ, нөхцөл байдал, онцлогоос шалтгаалан үргэлжлэх хугацааны хувьд харилцан адилгүй байдаг. Тухайлбал, Тагнуулын байгууллагаас явуулж байгаа гүйцэтгэх ажлын хувьд зорилго, төсөв, цар хүрээ, технологи, нөхцөл байдал зэргээс шалтгаалан урт хугацаанд зохион байгуулах шаардлага үүсдэг бөгөөд бусад эрх бүхий байгууллагуудаас ихээхэн ялгаатай байдаг.

Хууль тогтоомжуудад хамгийн гол нь гүйцэтгэх ажлын явцад хүний эрх, эрх чөлөөг хүндэтгэх зарчим баримтлахыг заасан байна. Тухайлбал: **Тагнуулын байгууллагын тухай хуульд** Тагнуулын байгууллага нь үйл ажиллагаандаа хүний эрх, эрх чөлөөг хангах зарчмыг удирдлага болгоно гэж заасан бөгөөд Тагнуулын ажилтанд тавих ёс зүйн тусгай шаардлагад хүний эрх, эрх чөлөөнд хууль бусаар халдах эрхийг нь хязгаарлахаар заасан.

Тухайлбал, **Цагдаагийн албаны тухай хуульд** Цагдаагийн байгууллага, алба хаагч нь хүний эрх, эрх чөлөөг хүндэтгэн⁷¹ ажиллаж аливаа хэлбэрээр ялгаварлахгүйгээр хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалан зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох арга хэмжээ авна;

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын хувьд алба хаагч нь шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд хүний эрх, эрх чөлөөг хүндэтгэн аливаа байдлаар ялгаварлахгүйгээр хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу хүний эрх, эрх чөлөөнд хязгаарлалт тогтоож болно гэж тус тус зааж өгсөн байна.

Авлигын эсрэг хуульд үйл ажиллагаандаа хууль дээдлэх, хараат бус, ил тод байх, нууцыг чанд сахих зарчмыг баримталж ажиллахаар хуульчилж хүний эрх, эрх чөлөөг

⁷¹ Цагдаагийн албаны тухай хууль, 22 дугаар зүйл. Цагдаагийн байгууллага, алба хаагчийн үйл ажиллагаанд тавигдах нийтлэг шаардлага: <https://legalinfo.mn/mn/detail/12469>

хангахтай холбоотой асуудлыг нарийвчлан тусгаагүй ч хувь хүний нууцийг хамгаалахтай холбоотой зохих заалтуудыг суулгаж өгчээ.

Түүнчлэн гүйцэтгэх ажил явуулах эрх бүхий байгууллагын үйл ажиллагааны улмаас эрх, эрх чөлөө нь зөрчигдсөн гэж үзэж байгаа хувь хүн, хуулийн этгээд нь зохих дээд шатны байгууллага, албан тушаалтан, прокурорт гомдол гаргах эрхтэй, цаашлаад эрх, эрх чөлөө, хууль ёсны ашиг сонирхлыг нь хохироосон бол тухайн этгээдийн зөрчигдсөн эрхийг нь сэргээж, учирсан хохирлыг арилгах арга хэмжээг авах хэлбэрээр гүйцэтгэх ажлын явцад хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалахаар Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 7 дугаар зүйлд тусгасан байна.

Гүйцэтгэх ажил явуулах эрх бүхий байгууллагууд тусгай арга хэрэгслийн тусламжтайгаар мэдээлэл цуглуулах явцад объектын хувийн нууцад халдаад зогсохгүй, мөрдлөгийн объект биш хэдий ч тухайн этгээдтэй харилцсан бүх хүний эрхэнд мөн адил халдаж байдаг. Мөн объект болон түүнтэй харьцсан хүмүүсийн талаар тусгай арга хэрэгсэл ашиглан цуглуулсан хувийн мэдээллийг эрх бүхий байгууллага хуулан авч, тухайн мөрдөн шалгах ажиллагааны хугацаа дууссан ч устгалгүй хадгалах, улмаар өөр зорилгоор ашиглах тохиолдол байж болзошгүй юм. Энэ тохиолдолд иргэн өөрийн эрх, эрх чөлөөнд хуулийн дагуу эсхүл хууль бусаар халдаж байгааг мэдэх боломжгүй юм.

Тиймээс эрх бүхий байгууллагад хандаж зөрчигдсөн эрх, эрх чөлөөгөө сэргээхтэй холбоотой өргөдөл, гомдол гаргах үйл явц нь хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчигдсөний дараа авах арга хэмжээний тухай буюу зөрчигдсөн эрхийг сэргээх, учирсан хохирлыг арилгахтай холбоотой зохицуулалт юм.

Дээр дурдсан хуулиудаас хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалахтай холбоотой зарчмыг Тагнуулын байгууллагын тухай хуульд “хүний эрх, эрх чөлөөг хангах” гэж үйл ажиллагааны үндсэн зарчимдаа тусгаж өгсөн бол Гүйцэтгэх ажлын тухай, Цагдаагийн албаны тухай, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулиудын үндсэн зарчимд “хүний эрх, эрх чөлөө, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хүндэтгэх” гэж тусгаж өгчээ.

Я.Цэвэлийн тайлбар тольд “хангах” гэж “ханахын үйлдүүлэх хэв” гэж тайлбарласан бол “хүндэтгэх” гэж “эрхэм чухал болгож хичээнгүйлэн хүндэлж үзэх”, мөн Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн тамгын газраас гаргасан Монгол хэлний их тайлбар тольд “хангах” гэж “эрэлт хэрэгцээ, хүсэл шаардлагыг биелүүлэх” гэсэн бол “хүндэтгэх” гэж “эрхэм чухал болгож хичээнгүйлэн хүндэлж үзэх” хэмээн мөн адил тайлбарласан байна.

АНУ-ын хүний эрхийн шүүхийн тайлбарт “Хүний эрх гэдэг бол хүний нэр төрийн салшгүй нэг хэсэг гэдэг бодит байдлаас үүссэн бөгөөд төрийн эрх хэмжээнээс дээгүүр байх, төрийн байгууллага эрхээ хэрэгжүүлэхдээ тодорхой хязгаарлалтад байхыг хэлнэ” гэжээ.

Үндэсний аюулгүй байдал нь хамгийн онцгой чухал нөхцөлд ч гэсэн ардчиллын суурь зарчим болох эрх дээдлэх зарчмыг зөрчих шалтгаан болох учиргүй гэж үздэг.

4. Гүйцэтгэх ажлын хяналт:

Судалгаанд авагдсан гадаадын болон Монгол Улсад тагнуулын үйл ажиллагаа болон гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, гэмт хэргийг мөрдөн шалгах хүрээнд хийгддэг гүйцэтгэх ажил (нууц мөрдөн шалгах ажиллагаа, шуурхай эрэн сурвалжлах ажиллагаа)-нд тавих хяналтыг гүйцэтгэх засаглалаас гадна Парламент болон түүний хяналтын хороод, Ерөнхий хянан шалгагч, Хөндлөнгийн хяналтын мэргэшсэн бүтэц, прокурор, шүүх хэрэгжүүлж байна.

ОХУ-д ШЭСА-нд тавих хяналт нь ШЭСА хэрэгжүүлэгч байгууллага, тэдгээрийн албан тушаалтнуудын үйл ажиллагаа Үндсэн хууль, ШЭСА-ны хууль тогтоомжоор тогтоосон зорилго, зорилт, зарчим, дүрэмд нийцэж байгаа эсэхийг хянах тогтолцоо юм. Энэхүү

хяналтын эцсийн зорилго нь ШЭСА-нд тогтоосон хэм хэмжээг мөрдөөгүйг мэдээлэх явдал бөгөөд шаардлагатай бол ШЭСА хэрэгжүүлэгч байгууллага, тэдгээрийн албан тушаалтны үйл ажиллагааг зохицуулах, үр дүнтэй ажиллахад нь саадыг арилгах юм.

Төрийн зүгээс тавих хөндлөнгийн хяналтыг **Ерөнхийлөгч, Холбооны Хурал, Засгийн газар** өөрийн бүрэн эрхийн хүрээнд хэрэгжүүлнэ. Мөн **прокурорын хяналтыг** ОХУ-ын Ерөнхий прокурор болон эрх бүхий прокурорууд хэрэгжүүлэх ба тэд гомдол хянан үзэх, хувь хүний эрхийг сэргээх арга хэмжээ авах, холбогдох шийдвэрийн хууль ёсны байдлыг шалгах, гэмт хэргийн тухай болон сураггүй алга болсон этгээдийн тухай мэдүүлэг, мэдээг хүлээн авах, бүртгэх, шалгахад тавигдах шаардлагуудын биелэлтийг хянах зэрэг эрх, үүргийг хэрэгжүүлнэ.

Харин **шүүхийн хяналт** - ШЭСА-ны явцад Үндсэн хуулиар олгогдсон иргэдийн эрхийг хязгаарласан тухай бүх материал (захидал харилцаа, утасны яриа, цахилгаан болон шуудангаар дамжиж байгаа шуудан, телеграф болон бусад харилцааны нууцлал, гэр орны халдашгүй байдал гэх мэт)-ыг шүүгч хянаж.

ОХУ-д ШЭСА-ны санхүүжилтийн зарцуулалтын шалгалтыг **Сангийн яам тусгайлан томилогдсон эрх бүхий төлөөлөгч**өөрөө дамжуулан хийдэг онцлогтой байна.

Мөн гадаадын зарим улсад тагнуулын байгууллагын үйл ажиллагаанд тавих дараах хяналтын үндсэн хэлбэрийг өргөн хэрэглэж байна:

- 1) Парламентын хяналтын хороо;
- 2) Ерөнхий хянан шалгагч;
- 3) Хөндлөнгийн хяналтын мэргэшсэн бүтэц.

1) Парламентын хяналтын хороо: Конгрессын болон парламентын хяналтын бусад хэлбэр гэсэн хоёр үндсэн хэсэгт хуваагддаг.

Америкийн Нэгдсэн Улс (АНУ)-ын **Конгрессын хяналтын хороо:** Конгрессын хоёр танхимд байнгын ажиллагаатай тагнуулын хороо байдаг. Хороодын үндсэн үүрэг нь АНУ-ын тагнуулын бүхий л албан ёсны үйл ажиллагааг хянаж, хууль ёсны дагуу үр дүнтэй явагдаж байгаа эсэхийг авч үздэг.

Парламентын хяналтын бусад хороо: Дээрх Конгрессын хяналтаас ялгаатай төдийгүй, өөр хоорондоо ч харилцан адилгүй байдаг. Ингэхдээ нууц мэдээлэлтэй танилцах эрх, боловсон хүчин болон бусад нөөц бололцооны хүртээмж, хяналтын хорооны эрх мэдэл, гишүүдийн томилгоо зэргээрээ голлон ялгардаг байна.

Парламентаас тагнуулын хяналтыг хэрэгжүүлж буй таван хэлбэр байдаг. Үүнд:

• **Нууц мэдээлэлтэй танилцах эрхгүй парламентын хороо** (Канад, Ирланд зэрэг) - Парламентын хороодын нууц мэдээлэлтэй танилцах нөхцөлийг хангах тусгай зохицуулалт хийдэггүй бөгөөд нууц мэдээ, мэдээлэлтэй харьцах эрх бүхий албан тушаалтан парламентын гишүүдэд мэдээллийг задалсан тохиолдолд хуулийн хариуцлага хүлээнэ. Тиймээс эдгээр ардчилсан орны Парламентын хороод тагнуулын үйл ажиллагааны талаарх аливаа “дотоод” мэдээлэлгүйгээр ажиллах шаардлагатай болдог байна;

• **Ерөнхий сайдаас байгуулсан парламентын гишүүдээс бүрдсэн (тагнуулын хяналтын) Хууль зүйн хороо** (Их Британи) нь Парламентын хороодын эдэлдэг хянан шалгах эрх мэдлийг эдэлдэггүй, харин Парламентын бусад нөөц бололцоог дайчлах болон бусад давуу эрх байдаггүй байна. Нэг үгээр хэлбэл, энэ нь Парламентын хороо бус харин Парламентын гишүүдээс бүрдсэн хороо юм. Хорооны гол давуу тал нь нууцын баталгаа гаргасан ажилтнуудтай нууц хүрээнд, нууц байдалд үйл ажиллагаагаа явуулдаг;

• **Парламентаас байгуулсан (тагнуулын хяналтын) Хууль зүйн байнгын хороо** (Австрали) - Парламентын аль ч танхим тагнуулын голлох байгууллагуудтай холбоотой аливаа асуудлыг тус хороонд шалгуулахаар өгөх эрхийг хуулийн дагуу эдэлдэг;

• **Тагнуулын хуулийн хяналтын тусгай хороо** (Канад) - Аюулгүй байдлын тагнуулын албаны тухай, Аюулгүй байдлын гэмт хэргийн тухай хуулийг хянан үзэх (түр) хороо нь хуулийн зүйл заалт, үйлчлэлийг хянан үзэж, шаардлагатай нэмэлт, өөрчлөлтийн талаарх санал зөвлөмж гаргана;

• **Холимог хороо** - Швед Улсын Аюулгүй байдал болон нэгдмэл байдлыг хамгаалах хороо нь гэмт хэрэгтэй тэмцэх албадын зүгээс нууц ажиглалт, халхавч нэр болон холбогдох бусад тусгай арга хэрэгслийн ашиглалтыг хянах; Аюулгүй байдлын албаны зүгээс хувь хүний мэдээллийг хэрхэн ашиглаж байгаад хяналт тавих гэсэн хоёр үндсэн чиг үүргийг гүйцэтгэдэг.

Дээрх үйл ажиллагаа хууль тогтоомжид нийцэж буйг нягтлах, хянан шалгах ажиллагаа явуулах замаар чиг үүргээ гүйцэтгэдэг байна.

2) Ерөнхий хянан шалгагч (ЕХШ): АНУ, Канад, Австрали зэрэг орнуудын хүрээнд авч үзсэн.

АНУ-ын Тагнуулын төв газрын ЕХШ нь байгууллагын дотоод санхүүгийн хэмнэлт, үр ашигт байдал, ажлын үр дүн, хариуцлагатай байдлыг сайжруулах болон шамшигдуулах, үр ашиггүй байдал, эрх мэдлээ урвуулан ашиглах үйлдлийг илрүүлэх, таслан зогсоох үндсэн үүрэгтэй. ЕХШ нь Тагнуулын төв газрын хөтөлбөр, үйл ажиллагаанд бие даасан аудит, хянан шалгалт явуулдаг. Үр дүнгээ Тагнуулын төв газрын захирал болон Конгрессын дээд, доод танхимын тагнуулын асуудал эрхэлсэн хороодод тайлагнаж, хууль зөрчсөн үйлдэл гарсан гэж үзэх үндэслэлтэй тохиолдолд Нэгдсэн Улсын Ерөнхий прокурорт давхар мэдэгддэг байна.

Канад Улсын Аюулгүй байдлын тагнуулын албаны ЕХШ-ийн үндсэн үүрэг нь тус албаны үйл ажиллагаа тус улсын хууль тогтоомж, дүрэм журам, бодлогод нийцэж буй эсэхэд анхаарч ажиллах юм. ЕХШ нь жил бүр Аюулгүй байдлын тагнуулын албаны захирлаас холбогдох сайдад илгээх үйл ажиллагааны тайланг хянан үзэж, Аюулгүй байдлын тагнуулын албаны тухай хууль болон тухайн сайдаас гаргасан тушаал, зааврыг зөрчсөн эсэхийг хянан баталгаажуулна. Түүнчлэн эрх мэдлээ хэтрүүлсэн буюу шаардлагагүй үед хэрэглэсэн аливаа үйл ажиллагааг тогтоох үүрэгтэй.

Австрали Улсын Тагнуул, аюулгүй байдал (ТАБ)-ын ЕХШ-ийн албан тушаал нь хуульчлагдсан байдлаараа АНУ, Канад улсынхтай төстэй. ЕХШ-ийн эрх нь харьцангуй өргөн цар хүрээтэй буюу Австралийн тагнуулын нийгэмлэгийг бүхэлд нь хамардаг байна. ЕХШ-ийн гүйцэтгэх чиг үүргийг нь дараах дөрвөн хэлбэрт ангилж болно. Үүнд:

- тагнуулын алба тус бүрийн үйл ажиллагааг зохицуулах хууль тогтоомж, дүрэм журмын биелэлтийг хянах;
- үйл ажиллагааны зүй зохист байдлыг үнэлэх;
- үйл ажиллагааны үр дүнтэй байдлыг үнэлэх;
- үйл ажиллагаа нь хүний эрхийг зөрчсөн эсэхийг тогтоох зэрэг.

3) Хөндлөнгийн хяналтын мэргэшсэн бүтцийн жишээ болгон **Канад Улсын** Аюулгүй байдлын тагнуулын хяналтын хороо болон Харилцаа холбооны аюулгүй байдлын албаны комиссарын талаар судалсан.

Тус улсад хяналтын хоёр байгууллага байдаг нь Аюулгүй байдлын тагнуулын хяналтын хороо (АБТХХ) болон Харилцаа холбооны аюулгүй байдлын албаны комиссар (Комиссар) юм.

АБТХХ нь хараат бусаар ажилладаг бөгөөд Хатан хааны дээд зөвлөлийн гишүүнээр ажиллаж, нууцын тангараг өргөсөн тав хүртэлх тооны гишүүнтэй байх ба парламентын гишүүн байх ёсгүй.

АБТХХ нь ЕХШ-ийн тайланг хүлээн авахаас гадна өөрөө Аюулгүй байдлын тагнуулын албаны үйл ажиллагаанд хяналт тавина. Тухайлбал, тус албатай холбогдуулан гаргасан өргөдөл гомдлын мөрөөр хянан шалгах ажиллагаа явуулах эрхтэй бөгөөд АБТХХ нь Аюулгүй байдлын тагнуулын албаны ЕХШ-д, эсхүл Аюулгүй байдлын тагнуулын албанд өөрт нь тодорхой үйл ажиллагааны мөрөөр хянан шалгах ажиллагаа явуулахыг даалгах эрхтэй.

Канад Улсын хууль тогтоомжид нийцэж буй эсэхийг хянах хязгаарлагдмал эрх мэдлийг Комиссарт өгсөн байна. Түүнээс гадна тэрээр тус албатай холбоотой гомдол хүлээж авах эрхтэй байдаг.

Монгол Улсад эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтнуудын гүйцэтгэх ажилд дараах байдлаар хяналт тавина:

- Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, УИХ-ын дарга, Ерөнхий сайд гүйцэтгэх байгууллагын үйл ажиллагаатай танилцана;
- УИХ, Засгийн газар шаардлагатай гэж үзвэл өөрийн бүтэц дэх зохих нэгж, албан тушаалтнаар дамжуулан гүйцэтгэх байгууллагын үйл ажиллагаанд хяналт тавина;
- гүйцэтгэх байгууллагын дарга нь гүйцэтгэх ажилд тавих дотоод хяналтыг хэрэгжүүлнэ;
- прокурорын хяналт.

Гүйцэтгэх байгууллагуудын дарга нар тухайн байгууллагынхаа гүйцэтгэх ажил явуулах хүрээнд дотоод хяналтыг тавьж ажилладаг бол Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд зааснаар гүйцэтгэх ажилд тавих прокурорын хяналтыг Улсын Ерөнхий прокурор, түүний тусгайлан эрх олгосон прокурор дараах байдлаар нууцаар сонсох, харах тусгай техник хэрэгсэл ашиглаж хэрэгжүүлнэ.

СУДАЛГААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ХЭСЭГ

НЭГ. ТАГНУУЛЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНД ХЯНАЛТ ТАВИХ ХЭЛБЭР

(Зарим орны туршлагаас)

Сэдвийн хүрээнд гүйцэтгэх ажил явуулах эрх бүхий байгууллагын хуульд заасан чиг үүргийн дагуу гүйцэтгэх ажлын зохион байгуулалт, түүнийг хэрхэн хэрэгжүүлэхтэй холбоотой асуудлыг судлах ёстой боловч үүний цаана гүйцэтгэх ажил явуулах эрх бүхий байгууллагын үйл ажиллагаанд хяналт тавихтай холбоотой асуудал хөндөгдөж байна. Гадаадын улс орнуудын хувьд энэ талаарх мэдээлэл хязгаарлагдмал байх тул ардчилсан орнуудад өргөн хэрэглэгддэг Тагнуулын байгууллагын үйл ажиллагаанд тавих хяналтын хэлбэр, чиг хандлагыг дараах түвшинд дэлгэрүүлэн авч үзсэн болно. Үүнд:

- 1) Парламентын хяналтын хороо;
- 2) Ерөнхий хянан шалгагч;
- 3) Хөндлөнгийн хяналтын мэргэшсэн бүтэц

1.1. Парламентын хяналтын хороо:

Гадаадын улс орнуудад тухайлбал, АНУ-ын Конгресс болон парламентын ардчилал бүхий орнуудын хууль тогтоох байгууллагын хяналтын хороодоос тагнуулын байгууллагын үйл ажиллагаанд тавих хяналт, зарим ялгааг энд оруулахыг хичээлээ.

Эрх мэдлийн хяналт-тэнцэл буюу төрийн эрх мэдлийн салаа бүрд харилцан хяналт тавих зарчмыг чухалчлан үздэг АНУ зэрэг орнуудад парламентын хороодын хуралдаанаар мэдээлэл, сонсгол хийхэд хэлэлцэх асуудлуудыг тогтоох эрхийг Конгресс дангаараа эдэлдэг. АНУ-ын Конгрессын хороод гүйцэтгэх засаглалын ахлах албан тушаалтан, тэр дундаа тагнуулын албадын удирдлагыг дуудан ирүүлж мэдүүлэг авах эрхтэй бөгөөд тэдгээр албан тушаалтнууд нь бодлого, үйл ажиллагааны талаарх асуултуудад бүрэн бүтэн, үнэн зөв, хариулт өгөх үүрэг хүлээдэг.

Гэвч парламентын тогтолцоотой ихэнх улс оронд эрх баригч улс төрийн хүчин Парламент дахь олонхын бүлгийг хянадаг учир нууц мэдээллийн чухам аль хэсгийг Парламентад өгөх тухай эцсийн шийдийг гүйцэтгэх засаглал гаргадаг байна. Түүнээс гадна Парламентын хорооны сонсголд ямар албан тушаалтан оролцож, ямар сэдвийн хүрээнд хариулт өгөх вэ? гэдэгт зарчмын томоохон ялгаа бий. Парламентын засаглал бүхий зарим оронд гүйцэтгэх засаглалын сонгуульт албан тушаалтнууд Парламентын хороодод бодлогын асуудлаар мэдээлэл өгч, асуултад хариулдаг бол зарим улсад албан тушаалтнууд хүрэлцэн ирэх, асуултад хариулах эсэх нь тэдний өөрсдийн хүсэл зоригийн асуудал байдаг байна.

АНУ-ын Конгрессын хяналт:

Америкийн Нэгдсэн Улс (АНУ)-ын Төлөөлөгчийн танхим болон Сенатын аль алинд нь байнгын ажиллагаатай тагнуулын хороо байдаг. Эдгээр хороодын үндсэн үүрэг нь АНУ-ын тагнуулын бүхий л албан ёсны үйл ажиллагааг хянаж, хууль ёсны дагуу үр дүнтэй явагдаж байгаа эсэхийг авч үздэг. Эдгээр хороод өндөр хамгаалалт бүхий байршилд хуралддаг бөгөөд урьдчилсан хяналтад хамрагдсан, өндөр мэргэжилтэй ажлын албатай байх ба хороод нь үйл явдлын өмнө, хойно болон явцын дунд хяналт тавих эрх, нөөц бололцоогоор хангагдсан байдаг. Хорооны ажлын албаны ажилтнуудыг эрх баригч болон сөрөг хүчнээс томилох бөгөөд тус тусын намын гишүүдэд шаардлагатай үйлчилгээг үзүүлдэг байна.

Парламентын хяналтын бусад хороо:

Парламентын тагнуулын хяналт нь хэлбэрийн хувьд Конгрессын хяналтаас ялгаатай төдийгүй өөр хоорондоо харилцан адилгүй байдаг. Ингэхдээ нууц мэдээлэлтэй танилцах эрх, боловсон хүчин болон бусад нөөц бололцооны хүртээмж, хяналтын хорооны эрх мэдэл, гишүүдийн томилоо зэргээрээ голдуу ялгаатай байна.

Парламентын түвшинд тагнуулын үйл ажиллагаанд тавих хяналтыг хэрэгжүүлж буй бүтцийн 5 хэлбэр байна. Үүнд:

- нууц мэдээлэлтэй танилцах эрхгүй парламентын хороо (parliamentary committees outside the secrecy loop);
- Ерөнхий сайдаас байгуулсан парламентын гишүүдээс бүрдсэн (тагнуулын хяналтын) Хууль зүйн хороо (statutory committees of parliamentarians);
- Парламентаас байгуулсан (тагнуулын хяналтын) Хууль зүйн байнгын хороо (statutory committees of parliamentarians);
- тагнуулын хуулийн хяналтын тусгай хороо (special statutory review committees);
- холимог хороо (blended committees).

- Нууц мэдээлэлтэй танилцах эрхгүй парламентын хороо:

Парламентын ардчилал бүхий зарим оронд (Канад, Ирланд зэрэг) гүйцэтгэх засаглалаас Парламентын хороодын нууц мэдээлэлтэй танилцах нөхцөлийг хангах тусгай зохицуулалт хийдэггүй бөгөөд нууц мэдээ, мэдээлэлтэй харьцах эрх бүхий албан тушаалтан парламентын гишүүдэд мэдээллийг задалсан тохиолдолд хуулийн хариуцлага хүлээнэ. Тиймээс эдгээр ардчилсан орны Парламентын хороод тагнуулын үйл ажиллагааны талаар

аливаа “дотоод” мэдээлэлгүйгээр ажиллах шаардлагатай болдог байна. Гэхдээ тэдгээр хороодод парламентын хянан шалгах бүрэн эрх, нөөц бололцоо байдаг бөгөөд чухал асуудлуудад хяналт тавьж, засгийн газрын анхаарлыг хандуулах боломжтой.

- Ерөнхий сайдаас байгуулсан парламентын гишүүдээс бүрдсэн (тагнуулын хяналтын) Хууль зүйн хороо:

Их Британи Улсад парламентын гишүүдээс бүрдсэн хууль зүйн хороо ажилладаг. Их Британийн Тагнуул, аюулгүй байдлын хороо (Intelligence and Security Committee) нь парламентын үндсэн эрх, үүрэг гэхээс илүүтэй хуульд заасан тусгай үүрэгтэй байгуулагддаг. Парламентын хорооны гишүүдийг улс төрийн намуудын төлөөллөөс сонгодог бол энэхүү хороог Ерөнхий сайд өөрөө парламентын доод танхим болох Нийтийн танхим болон дээд танхим болох Лордын танхимын гишүүдийн бүрэлдэхүүнтэй байгуулах бөгөөд хороо нь Ерөнхий сайдад ажлаа тайлагнах үүрэгтэй. Уг хороо нь парламентын хороодын эдэлдэг хянан шалгах эрх мэдэл болон парламентын бусад нөөц бололцоог дайчлах бусад давуу эрх эдэлдэггүй байна. Нэг үгээр хэлбэл, энэ нь парламентын ердийн хороо бус харин Ерөнхий сайдын байгуулсан парламентын гишүүдээс бүрдсэн тусгай чиг үүрэг бүхий хороо юм.

Тус хорооны гол онцлог нууцын баталгаа гаргасан гишүүд, ажилтнуудын хүрээнд нууц мэдээлэлтэй харьцаж, нууц байдалд үйл ажиллагаагаа явуулдаг. Түүнчлэн Лордын танхимаас сонгогдсон хорооны гишүүдийг дахин сольж өөрчилдөггүй тул залгамж чанар хадгалагдах, байгууллагын ой санамж тасралтгүй хөгжих боломжтой, албан ёсны эрх хэмжээ нь тагнуулын албадын зардал, удирдлага, бодлогын хүрээгээр хязгаарлагдах бөгөөд тус хорооны хянан шалгах ажиллагаа явуулах нөөц бололцоо мөн адил хязгаарлагдмал байдаг байна. Хорооны эрх мэдэл нь хангалттай хэмжээнд хуульчлагдаагүйгээс хяналтын үйл ажиллагааг тасралтгүй явуулах боломж сул байдаг байна.

- Парламентаас байгуулсан (тагнуулын хяналтын) Хууль зүйн байнгын хороо:

Тагнуулын асуудал хариуцсан Парламентын Хууль зүйн байнгын хорооны гишүүдийг улс төрийн намууд томилох бөгөөд парламентын нөөц бололцоог шаардлагатай хэмжээгээр ашиглах боломжтой байдаг.

Ерөнхий сайдаас байгуулсан тус хорооны ажилтнууд гүйцэтгэх засаглалын өмнө үүрэг хүлээдэг бол Парламентаас байгуулсан байнгын хороо нь хэнийг авч ажиллуулах (нууцын баталгаатай байх), хаана уулзах (уулзалтын байрны аюулгүй байдлыг хангасан байх) зэрэг үйл ажиллагаатай холбоотой шийдвэрийг бие даан гаргах эрхтэй.

Австрали Улсад уг хорооны бүрэлдэхүүнд Холбооны улсын парламентын дээд, доод танхимын аль алиных нь төлөөлөл орсон байдаг. Холбогдох хууль тогтоомжоор уг хороо эрх хэмжээнийхээ хүрээнд ямар байгууллагыг хянах ёстойг тодорхойлж өгсөн байдаг бөгөөд улсынхаа тагнуулын голлох бүх байгууллагыг хянах эрхтэй байдаг.

Парламентын байнгын хороо нь өгсөн үүрэг даалгаврыг биелүүлээгүй, нэн ялангуяа баримт бичиг, мэдээлэл гаргаж өгөх үүргийг биелүүлээгүй этгээдэд хариуцлага тооцох эрхтэй бөгөөд Австрали Улсын Парламентын аль ч танхим тагнуулын голлох байгууллагуудтай холбоотой аливаа асуудлыг Хууль зүйн байнгын хороонд шалгуулахаар өгөх эрхийг хуулийн дагуу эдэлдэг.⁷²

⁷² Ireland, Garda Síochána Act 2005, No. 20 of 2005, Section 67.

- *Тагнуулын хуулийн хэрэгжилтийн хяналтын тусгай хороо:*

1984 онд баталсан Канад Улсын Аюулгүй байдлын тагнуулын албаны тухай хууль (Security Intelligence Service Act) болон Аюулгүй байдлын гэмт хэргийн тухай хууль (Security Offences Act) хэрэгжиж эхэлснээс хойш таван жилийн дараа эдгээр хуулийг хянан үзэх хороо байгуулах үүргийг Парламентад хүлээлгэсэн байдаг.⁷³ 2001 онд батлагдсан тус улсын Терроризмтой тэмцэх тухай хуулийн (Anti-Terrorism Act) дагуу уг хуулийг хянан үзэх хороог гурван жилийн дараа байгуулахыг Парламентад даалгасан байна.⁷⁴ Парламентын хороо нь хуулийн зүйл заалт, үйлчлэлийг хянан үзэж, нэмэлт, өөрчлөлт оруулахтай холбоотой санал зөвлөмжөө тайланд тусгах үүрэгтэй. Түр хорооны шинжтэй эдгээр хороод нь нэг жилийн хугацаатай байгуулагдаж, тайлан гаргасан байна.

- *Аюулгүй байдал болон нэгдмэл байдлыг хамгаалах хороо:*

Швед Улсын Аюулгүй байдал болон нэгдмэл байдлыг хамгаалах хороо (Commission on Security and Integrity Protection)-ны (АБНБХХ) дарга болон дэд даргаар өмнө нь шүүгчээр ажиллаж байсан, эсхүл хуулийн чиглэлээр туршлагатай хүнийг томилдог байна. Хорооны бусад гишүүдийг тус улсын Парламент (Риксдаг) дахь намын бүлгүүдээс санал болгосон нэр дэвшигчдийн дундаас томилох ба тэд заавал Парламентын гишүүн байх албагүй байдаг.

АБНБХХ нь:

- гэмт хэрэгтэй тэмцэх албадын зүгээс **нууц ажиглалт, халхавч нэр болон холбогдох бусад тусгай арга хэрэгслийг хэрхэн ашиглаж байгааг хянах;**
- Швед Улсын Аюулгүй байдлын албаны зүгээс **хувь хүний мэдээллийг хэрхэн ашиглаж байгаад хяналт тавих** гэсэн хоёр үндсэн чиг үүргийг гүйцэтгэдэг.

Тус хороо нь дээрх үйл ажиллагаа хууль тогтоомжид нийцэж буйг нягтлах, хянан шалгах ажиллагаа явуулах замаар чиг үүргээ гүйцэтгэдэг байна.

АБНБХХ-ны үйл ажиллагаанд туслах үүрэг бүхий Ажлын албыг Засгийн газраас томилогдсон дарга удирдах бөгөөд хуулиар хорооны хяналтад хамаарах байгууллагуудаас мэдээлэл, мэргэжлийн туслалцаа авах эрх мэдлийг олгосон байна. Түүнчлэн АБНБХХ нь өөрийн хяналтад хамаардаггүй байгууллагуудаас ч мэдээлэл гаргуулан авах боломжтой. Тус хороо нь жил тутам Засгийн газарт тайлангаа хүргүүлдэг байна.

1.2.Ерөнхий хянан шалгагч:

Ерөнхий хянан шалгагч (inspectors general) (ЕХШ) гэсэн албан тушаалын хэлбэр анх АНУ-д бий болсон байна. Гэхдээ ЕХШ-ийг хэн ажиллуулдаг, ЕХШ ажлаа хэнд тайлагнадаг, тайландаа чухам ямар асуудлыг хамруулдаг зэрэг нь хоорондоо ихээхэн ялгаатай байгаа бөгөөд чиг үүрэг нь амьдрал дээр хэрхэн хэрэгжиж байгаа, тухайлбал, гол хүмүүстэй уулзах болон шаардлагатай мэдээлэлд нэвтрэх эрх мэдлийн хэмжээ нь улс орон бүрд харилцан адилгүй байдаг.

АНУ-ын хувьд Тагнуулын төв газрын (Central Intelligence Agency) ЕХШ нь Тагнуулын төв газрын ажилтан бөгөөд Тагнуулын төв газрын захиралд ажлаа тайлагнана. ЕХШ-ийн албан тушаалд нэр дэвшигчийг АНУ-ын Ерөнхийлөгчөөс санал болгож, Сенатаар баталгаажуулдаг ба Ерөнхийлөгч албан тушаалаас нь чөлөөлөх эрхтэй байдаг.

⁷³ Canadian Security Intelligence Service Act (31 August 2004), R.S.C., Chapter C-23, Section 41 (available at <http://www.csis-scrs.gc.ca/pblctns/ct/cssct-eng.asp>).

⁷⁴ United States, Inspector General for the Central Intelligence Agency, U.S. Code 50, §403q (e)(3).

ЕХШ нь байгууллагын дотоод санхүүгийн хэмнэлт, үр ашигт байдал, ажлын үр дүн, хариуцлагатай байдлыг сайжруулахаас гадна шамшигдуулах, үр ашиггүй байдал, эрх мэдлээ урвуулан ашиглах үйлдлийг илрүүлэх, таслан зогсоох үндсэн үүрэгтэй. ЕХШ нь эдгээр чиг үүргийнхээ хүрээнд Тагнуулын төв газрын хөтөлбөр, үйл ажиллагаанд бие даасан аудит, хянан шалгалт явуулдаг. Үйл ажиллагааныхаа хүрээнд олж илрүүлсэн үр дүнгээ Тагнуулын төв газрын захирал болон Конгрессын дээд, доод танхимын тагнуулын асуудал эрхэлсэн хороодод тайлагнаж хууль зөрчсөн үйлдэл гарсан гэж үзэх үндэслэлтэй тохиолдолд Нэгдсэн Улсын Ерөнхий прокурорт давхар мэдэгддэг байна.

Канад Улсын Аюулгүй байдлын тагнуулын албаны (Security Intelligence Service) ЕХШ нь хариуцаж буй байгууллагынхаа ажилтан бус харин Засгийн газраас томилогдох бөгөөд Нийгмийг аюулаас хамгаалах яамны Дэд сайдын өмнө ажлаа хариуцдаг Нийгмийг аюулаас хамгаалах газрын ажилтан байна.

1984 онд батлагдсан Канад Улсын Аюулгүй байдлын тагнуулын албаны тухай хууль (Security Intelligence Service Act)-аар Аюулгүй байдлын тагнуулын албаны ЕХШ-ийн албан тушаалыг бий болгосон бөгөөд түүний үндсэн үүрэг нь Аюулгүй байдлын тагнуулын албаны үйл ажиллагаа тус улсын хууль тогтоомж, дүрэм журам, бодлогод нийцэж буй эсэхэд анхаарч ажиллах юм. ЕХШ нь жил бүр Аюулгүй байдлын тагнуулын албаны захирлаас холбогдох сайдад илгээх үйл ажиллагааны тайланг хянан үзэж, Аюулгүй байдлын тагнуулын албаны тухай хууль болон тухайн сайдаас гаргасан тушаал, зааврыг зөрчсөн эсэхийг хянан баталгаажуулна. Түүнчлэн эрх мэдлээ хэтрүүлсэн буюу шаардлагагүй үед хэрэглэсэн аливаа үйл ажиллагааг тогтоох үүрэгтэй.

ЕХШ нь чиг үүргээ хэрэгжүүлэхийн тулд албаны захирал болон бусад албан тушаалтнаас шаардлагатай бүх мэдээлэл, баримт бичиг, тайлбарыг гаргуулж авах эрхтэй байдаг байдаг.

Австрали Улсын Тагнуул, аюулгүй байдлын ЕХШ (Inspector General of Intelligence and Security)-ийн албан тушаал нь хуульчлагдсан байдлаараа АНУ, Канад Улсынхтай төстэй. 1986 онд батлагдсан Тагнуул, аюулгүй байдлын Ерөнхий хянан шалгагчийн тухай хууль (Inspector General of Intelligence and Security Act)-аар эрх, үүргийг нь хуульчилж өгсөн бөгөөд Ерөнхий сайдын дор, хараат бусаар үйл ажиллагаа явуулдаг байна.

Тус улсын Ерөнхий амбан захирагч ЕХШ-ийг томилох бөгөөд ЕХШ-ийн эрх нь харьцангуй өргөн цар хүрээтэй буюу Австралийн тагнуулын нийгэмлэгийг бүхэлд нь хамардаг байна. ЕХШ-ийн гүйцэтгэх чиг үүргийг дараах дөрвөн хэлбэрт ангилж болно. Үүнд:

- тагнуулын алба тус бүрийн үйл ажиллагааг зохицуулах хууль тогтоомж, дүрэм журмын биелэлтийг хянах;
- үйл ажиллагааны зүй зохист байдлыг үнэлэх;
- үйл ажиллагааны үр дүнтэй байдлыг үнэлэх;
- үйл ажиллагаа нь хүний эрхийг зөрчсөн эсэхийг тогтоох зэрэг.

ЕХШ хянан шалгах үйл ажиллагааныхаа дийлэнхийг Австрали Улсын Аюулгүй байдлын тагнуулын байгууллагад (Security Intelligence Organisation) хандуулдаг бөгөөд энэхүү байгууллагын чиг үүрэг нь ихэвчлэн дотоодод чиглэсэн байдаг тул тус улсын иргэд, оршин суугчдын эрхийг зөрчих магадлал гадаад болон батлан хамгаалахын тагнуулын байгууллагатай харьцуулахад илүү байдаг. ЕХШ бүрэн хэмжээний хянан шалгах ажиллагаа явуулж буй үедээ Хатан хааны Хянан шалгах комисстой ижил түвшний эрх эдэлдэг бөгөөд гэрчүүдийг сонсголд оролцуулахаар дуудах, үнэн зөв мэдүүлэг авах, тагнуулын албадаас шаардлагатай мэдээлэл, баримт бичиг гаргуулж авах, албан байранд нэвтрэх эрхтэй байдаг байна. Мөн ЕХШ-ийн албан тушаалын халдашгүй байдлыг хуулиар зөвхөн үндэслэлтэй шалтгаанаар л чөлөөлж болохоор зохицуулсан байдаг.

Хуулийн дагуу ЕХШ нь үйл ажиллагааныхаа тайланг Ерөнхий сайдад жил тутам гаргаж өгөх бөгөөд Ерөнхий сайд тайланг парламентын дээд, доод танхимд танилцуулдаг байна.

Австрали Улсын Парламентын Тагнуул, аюулгүй байдлын хамтарсан хорооноос гадна тус улсын тагнуулын албадыг Австралийн Үндэсний аудитын газраас мөн хянадаг байна.

1.3.Хөндлөнгийн хяналтын мэргэшсэн бүтэц:

Хөндлөнгийн хяналтын мэргэшсэн бүтэц (expert oversight bodies)-үүдийг хуулиар байгуулдаг бөгөөд чиг үүрэг, гүйцэтгэх болон хууль тогтоох засгаас хараат бус байдлын түвшин, гишүүдийг нь хэрхэн сонгох, гишүүнчлэлийн аливаа шаардлага бий эсэхээрээ ялгаатай байдаг.

Канад Улсын Аюулгүй байдлын тагнуулын хяналтын хороо (Security Intelligence Review Committee) болон Харилцаа холбооны аюулгүй байдлын албаны комиссар (Communications Security Establishment Commissioner):

Канад Улсын энэ төрлийн хяналтын хоёр байгууллага байдаг нь Аюулгүй байдлын тагнуулын хяналтын хороо (АБТХХ) болон Харилцаа холбооны аюулгүй байдлын албаны комиссар (цаашид “Комиссар”) юм.

АБТХХ нь гүйцэтгэх болон хууль тогтоох засгийн аль алианаас нь хараат бусаар ажилладаг бөгөөд Хатан хааны дээд зөвлөлийн гишүүнээр ажиллаж, нууцын тангараг өргөсөн тав хүртэлх тооны гишүүнтэй байна. Мөн АБТХХ-ны гишүүн нь парламентын гишүүн байх ёсгүй. АБТХХ-ны хуралдааныг аюулгүй байдлыг хангасан орчинд явуулах ба ажлын албаны ажилтнуудыг урьдчилан шалгаж, баталгаажуулсан байна. АБТХХ нь ЕХШ-ийн тайланг хүлээн авахаас гадна өөрөө Аюулгүй байдлын тагнуулын албаны (Security Intelligence Service) үйл ажиллагаанд хяналт тавих эрхтэй. Тухайлбал, тус албатай холбогдуулан гаргасан өргөдөл гомдлын мөрөөр хянан шалгах ажиллагаа явуулах эрхтэй бөгөөд АБТХХ нь Аюулгүй байдлын тагнуулын албаны ЕХШ-д, эсхүл Аюулгүй байдлын тагнуулын албанд өөрт нь тодорхой үйл ажиллагааны мөрөөр хянан шалгах ажиллагаа явуулахыг даалгах эрхтэй.

АБТХХ нь хяналтын чиг үүргээ хэрэгжүүлэхдээ тус улсын Аюулгүй байдлын тагнуулын албаны ЕХШ болон Аюулгүй байдлын тагнуулын албанаас шаардлагатай гэж үзсэн тайлан, тайлбарыг оролцуулан аливаа мэдээллийг гаргуулж авах эрхтэй. Түүнчлэн тус хорооноос шаардлагатай гэж үзсэн үедээ асуудал хариуцсан сайдад тайлан илгээх эрхтэй бөгөөд харин жил тутмын тайланг сайдад заавал хүргүүлж, улмаар парламентад танилцуулна. АБТХХ-ноос тайлангийн агуулгыг шийдэх эрхтэй ч нууцын зэрэгтэй аливаа мэдээ мэдээлэл оруулахыг хориглодог байна.

Засгийн газрын шийдвэрээр Комиссарын албан тушаалыг 1996 онд бий болгож Терроризмтой тэмцэх тухай хуулиар Комиссар болон түүний эрх, үүргийг хуульчилж өгсөн байна. Уг хуулиар Канад Улсын хууль тогтоомжид нийцэж буй эсэхийг хянах хязгаарлагдмал эрх мэдлийг Комиссарт өгсөн байна. Түүнээс гадна Комиссар нь тус албатай холбоотой гомдол хүлээж авах эрхтэй болсон. Комиссарын албан тушаалд нэр дэвшигчдэд дээд шатны шүүхийн шүүгчээр ажилласан байх шаардлага тавигддаг бөгөөд түүнийг зөвхөн тодорхой үндэслэлээр л ажил үүргээс нь чөлөөлөхөөр зааж өгсөн байна.

Комиссар нь нууцлалын горимоор ажиллах бөгөөд урьдчилан шалгагдсан цөөн тооны ажилтантайгаар нууц байранд хуралддаг. Түүнээс гадна Хянан шалгах ажиллагааны тухай хуулийн дагуу тэрээр бусад бүх Комиссартай нэгэн адил хянан шалгах бусад эрхийг эдэлж, АБТХХ-ны нэгэн адил хариуцсан сайдаар дамжуулан парламентад жил тутмын тайлангаа хүргүүлэх ёстой.

ХОЕР. ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНУУДЫН ГҮЙЦЭТГЭХ АЖЛЫН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ХЭРЭГЖҮҮЛЭГЧ БАЙГУУЛЛАГУУД, ГҮЙЦЭТГЭХ АЖИЛД ТАВИХ ХЯНАЛТ

2.1.Оросын Холбооны Улс

2.1.1.Эрх зүйн орчин:

Оросын Холбооны Улс (ОХУ)-ын шуурхай эрэн сурвалжлах ажиллагаа (оперативный розыск) (ШЭСА)-тай холбоотой эрх зүйн харилцааг багц хууль тогтоомжоор зохицуулах бөгөөд үүнийг тус улсын Шуурхай эрэн сурвалжлах ажиллагааны тухай хууль (Закон об оперативно-розыскной деятельности)-ийн 4 дүгээр зүйлд тодорхойлсон байна. Үүнд:

- **ОХУ-ын Үндсэн хууль** (§2; 17; 19; 23; 25; 46; 49; 55 гэх мэт);
- **холбооны улсын үндсэн хуульчлагдсан хуулиуд:** Үндсэн хуулийн хэм хэмжээ нь ШЭСА болон хүний, иргэний үндсэн эрх, эрх чөлөөний талаар тусгасан байдаг;
- **Шуурхай эрэн сурвалжлах ажиллагааны тухай холбооны хууль** (цаашид “ШЭСА-ны тухай хууль”) нь 1995 онд батлагдсан бөгөөд ШЭСА-г зохицуулсан үндсэн хууль юм;
- **холбооны улсын бусад хуулиуд:** үүнд, Эрүүгийн кодекс (Уголовный кодекс), Эрүүгийн байцаан шийтгэх кодекс (Уголовно-процессуальный кодекс), Төрийн нууцын тухай хууль (О государственной тайне), Прокурорын байгууллагын тухай хууль (О прокуратуре), Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисын тухай хууль (О наркотических средствах и психотропных веществах), мөн холбогдох байгууллагуудын эрх зүйн байдлыг зохицуулсан хуулиуд, тухайлбал, Цагдаагийн тухай (О полиции), Холбооны аюулгүй байдлын албаны тухай (О федеральной службе безопасности) хуулиуд хамаарна;
- **холбооны улсын төрийн байгууллагуудын гаргасан эрх зүйн хэм хэмжээний актууд:** үүнд, ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн (тухайлбал, “Техник хэрэгсэл ашиглан шуурхай эрэн сурвалжлах ажиллагааг зохион байгуулах, явуулах тухай” 1995 оны 673 дугаар зарлиг), ОХУ-ын Засгийн газрын (тухайлбал, “ОХУ-ын гаалиар хяналттай тээвэрлэсэн барааг хураах, солих журам батлах тухай” 2003 оны 671 дүгээр тогтоол) шийдвэрүүд хамаарна;
- **ШЭСА-г хэрэгжүүлэгч байгууллагуудаас гаргасан эрх зүйн хэм хэмжээний актууд:** үүнд, хууль тогтоомжийн дагуу шуурхай эрэн сурвалжлах байгууллагын бүрэн эрхийн хүрээнд ШЭСА-ны зохион байгуулалт, тактикийг зохицуулахаар гаргасан эрх зүйн хэм хэмжээний актууд хамаарна. Эдгээр актууд нь иргэдийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хөндсөн, салбар хоорондын шинж чанартай бол ОХУ-ын Хууль зүйн яаман дээр улсын бүртгэлд бүртгүүлнэ.

2.1.2.ШЭСА болон хүний ба иргэний эрх, эрх чөлөө:

ШЭСА нь хүний амь нас, эрүүл мэнд, хүний ба иргэний эрх, эрх чөлөө, эд хөрөнгийг хамгаалах, нийгэм, төрийн аюулгүй байдлыг гэмт халдлагаас хамгаалах зорилгоор холбооны хуулиар эрх олгосон төрийн байгууллагууд эрх мэдлийнхээ хүрээнд илээр, эсхүл нууцаар явуулдаг ажиллагааны төрөл хэмээн тус улсын ШЭСА-ны тухай хуульд тодорхойлжээ. (ШЭСА-ны тухай хуулийн §1)

ШЭСА нь дараах үүрэгтэй (ШЭСА-ны тухай хуулийн §2):

- гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, илрүүлэх, түүнчлэн гэмт хэрэг үйлдэхээр бэлтгэж байгаа, бэлтгэсэн, эсхүл үйлдсэн этгээдийг олж тогтоох;
- хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалт, шүүхээс нуугдаж, эрүүгийн ялаас зайлсхийсэн, эсхүл сураггүй алга болсон хүмүүсийг эрэн сурвалжлах;

- ОХУ-ын төрийн, батлан хамгаалахын, эдийн засгийн, мэдээллийн болон байгаль орчны аюулгүй байдалд заналхийлж буй үйл явдал, үйлдэл (эс үйлдэхүй)-ийн талаар мэдээлэл олж авах зэрэг болно.

ШЭСА нь хууль ёсны байх, хүний ба иргэний эрх, эрх чөлөөг хүндэтгэх, сахин биелүүлэх зэрэг зарчмуудыг баримталж, ил болон нууц арга, хэрэгслийг хослуулан хэрэглэнэ. (ШЭСА-ны тухай хуулийн §3)

ШЭСА-ны үндсэн объект бол хүний ба иргэний эрх, эрх чөлөөг гэмт хэргийн халдлагаас, түүний дотор хүний амь нас, эрүүл мэнд, хууль ёсны ашиг сонирхол болон эд хөрөнгийг хамгаалах (§1) ба үүнийг хангахын тулд ШЭСА-г зөвшөөрч, дараах үндсэн арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ:

- Үндсэн хууль (§23; 25)-ийн хэм хэмжээ болон ШЭСА-ны тухай хуульд үндэслэн хүний зарим эрхийг хууль ёсны дагуу хүчээр хязгаарлах;
- хүний эрхийг зөрчсөн холбогдох этгээдэд хариуцлага хүлээлгэх (Эрүүгийн хуулийн §137-139 гэх мэт).

ШЭСА-нд дор дурдсаныг хориглоно (ШЭСА-ны тухай хуулийн §5):

- шуурхай эрэн сурвалжлах байгууллагууд, тэдгээрийн алба хаагчид ШЭСА-ны явцад иргэдийн хувийн амьдрал, хувийн болон гэр бүлийн нууц, орон байрны халдашгүй байдал, захидал харилцааны нууцыг зөрчихийг;
- зорилгодоо хүрэх, асуудлыг шийдвэрлэхийн тулд ШЭСА-ны тухай хуульд заагаагүй ШЭСА явуулахыг;
- шуурхай эрэн сурвалжлах байгууллагууд, тэдгээрийн алба хаагчид дор дурдсан үйлдлийг хориглоно:
  - улс төрийн нам, олон нийтийн болон шашны холбоодын ашиг сонирхлын үүднээс ШЭСА явуулахыг;
  - төрийн аливаа байгууллагуудын, хуулийн дагуу бүртгэгдсэн, хориглоогүй улс төрийн намуудын, олон нийтийн болон шашны холбоодын үйл ажиллагааны шинж чанарт нөлөөлөх зорилгоор тэдний үйл ажиллагаанд нууцаар оролцохыг;
  - ШЭСА явуулах явцад ил болсон хувийн болон гэр бүлийн нууц, хувийн амьдралын халдашгүй байдал, иргэдийн нэр төр, сайн нэрийг хөндсөн мэдээллийг тухайн иргэний зөвшөөрөлгүйгээр бусдад задруулахыг (хууль тогтоомжид зааснаас бусад тохиолдолд);
  - хууль бус үйлдлийг шууд болон шууд бусаар өдөөх (өдөөн хатгах)-ийг;
  - ШЭСА-ны үр дүнг хуурамчаар үйлдэхийг.

ШЭСА-нд Үндсэн хуулийг үндэслэж, ОХУ-ын хууль тогтоомж, олон улсын гэрээний дагуу (тэр дундаа Хүний эрх, үндсэн эрх чөлөөг хамгаалах тухай Европын конвенц) **хүний ба иргэний эрх, эрх чөлөөг хамгаална**. ШЭСА-нд дараах ажиллагаа хамаарна:

- болзошгүй, эсхүл бодит хууль бус зөрчлөөс идэвхтэй хамгаалах;
- үр дүнтэй урьдчилан сэргийлэх;
- ШЭСА-ны улмаас гарсан хохирлыг нөхөн төлөх;
- бусад шаардлагатай арга хэмжээг авах.

ШЭСА-нд хүний ба иргэний эрхийг хамгаалахыг бодитоор хангах гэдэг нь Үндсэн хуулиар тогтоосон дараах баталгаагаар хангах учиртай (ШЭСА-ны тухай хуулийн §5):

- шуурхай эрэн сурвалжлах байгууллагууд, тэдгээрийн албан тушаалтны үйлдэл, шийдвэрт гомдол гаргах боломжтой эсэх;

ОХУ-ын Үндсэн хуулийн шүүхээс ШЭСА-нд хамрагдсан этгээд нь эрх, эрх чөлөөгөө төрөөр, тэр дундаа шүүхээр хамгаалуулах эрхтэй, хэрэв ШЭСА-ны үр дүнд түүний эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол зөрчигдсөн гэж үзвэл ШЭСА-г гүйцэтгэгчийн дээд шатны байгууллага, прокурор, шүүхэд гомдол гаргах эрхтэй хэмээн тайлбарлажээ. (ОХУ-ын Үндсэн хуулийн шүүхийн 2005 оны 06 дугаар сарын 09-ний өдрийн 327 дугаар тогтоол)

- шуурхай эрэн сурвалжлах байгууллагаас мэдээлэл авах боломжтой эсэх;
- ШЭСА-нд хөндлөнгийн (салбарын бус) хяналт, түүний дотор шүүхийн хяналт байгаа эсэх;
- ШЭСА-нд прокурорын хяналт тавих;
- хүн бүр хууль зүйн мэргэшсэн туслалцаа авах эрхтэй байх.

ШЭСА-нд Үндсэн хуулиар олгогдсон **хүний ба иргэний тодорхой зарим эрхийг хязгаарлах** нь ШЭСА-ны тухай хуульд заасан журмын дагуу, шүүхийн шийдвэрийн үндсэн дээр хэрэгжинэ.

Үндсэн хуулиар олгогдсон хүний ба иргэний тодорхой зарим эрхийг хязгаарлах нь ШЭСА-тай нягт холбоотой бөгөөд төрөөс гэмт хэрэгт нөлөөлөх нэн шаардлагатай, хууль ёсны арга хэрэгсэл юм. (Үндсэн хуулийн §23.2; 25; 55.3; ШЭСА-ны тухай хуулийн §7; 8 гэх мэт)

Мэдээж Үндсэн хуулиар олгогдсон хүний ба иргэний бүх эрхийг ШЭСА-нд хязгаарлаж болохгүй бөгөөд хязгаарлаж болох эрхийн хүрээг Үндсэн хуульд тодорхой заасан байдаг.

Хууль ёсны үндэслэл байгаа бол дараах Үндсэн хуулиар олгогдсон эрхийг хязгаарлаж болно:

- хувийн амьдрал, хувийн болон гэр бүлийн нууцад халдашгүй байдал, нэр төр, сайн нэрийг хамгаалах (Үндсэн хуулийн §23.1; 24.1);
- захидал харилцаа, утасны яриа, шуудан, телеграф болон бусад харилцаа холбооны нууцлал (Үндсэн хуулийн §23.2; ШЭСА-ны тухай хуулийн §8);
- орон сууцны халдашгүй байдал (Үндсэн хуулийн §25; ШЭСА-ны тухай хуулийн §8.2);
- мэдээлэл чөлөөтэй хайх, авах, дамжуулах, бэлтгэх, түгээх (Үндсэн хуулийн §29.4);
- хувийн өмчтэй байх, түүнийг ашиглах, захиран зарцуулах (Үндсэн хуулийн §35.2; 35.3).

ШЭСА-нд хүний ба иргэний эрхийг хязгаарлахыг зөвхөн ШЭСА-ны тухай хуулийн 7 дугаар зүйлд заасан үндэслэлээр зөвшөөрнө. Үндэслэл нь нийгэмд аюултай гэмт хэрэг үйлдэж болзошгүй байх, эсхүл бодитой үйлдсэн байхыг шаардана. (ШЭСА-ны тухай хуулийн §8.2)

2.1.3.ШЭСА-г хэрэгжүүлэгч байгууллагууд:

Тус улсын нутаг дэвсгэр дээр дараах байгууллагууд гүйцэтгэх ажил буюу ШЭСА-г хэрэгжүүлнэ. (§13) Үүнд:

- 1) ОХУ-ын дотоод хэргийн байгууллага;
- 2) Холбооны аюулгүй байдлын албаны байгууллага;
- 3) Улсыг аюулаас хамгаалах салбар дахь холбооны гүйцэтгэх засаглалын байгууллага;
- 4) ОХУ-ын гаалийн байгууллага;
- 5) ОХУ-ын Гадаад тагнуулын алба;
- 6) Холбооны шийтгэл гүйцэтгэх алба;
- 7) ОХУ-ын Батлан хамгаалах яамны Гадаад тагнуулын байгууллагын шуурхай ажиллагааны хэлтэс.

Эдгээр байгууллагуудын ШЭСА-ны хүрээг авч үзье.

1) ОХУ-ын дотоод хэргийн байгууллага буюу **Дотоод хэргийн яам** (Министерство внутренних дел) (ДХЯ)-ны тогтолцоонд ШЭСА-г хэрэгжүүлэгч байгууллагуудыг бүрэн болон бүрэн бус хэрэгжүүлэгч байгууллагууд гэж хоёр ангилна. ШЭСА-г бүрэн хэрэгжүүлэгч байгууллагад уг ажиллагааг хэрэгжүүлэхдээ бүхий л хүчин чадал, арга хэрэгсэл ашиглах эрхтэй байгууллагууд хамаарах ба энэ ангилалд ДХЯ-ны дараах нэгжүүд багтана:

- эрүүгийн мөрдөн байцаах нэгж;
- хар тамхитай тэмцэх нэгж;
- эдийн засгийн аюулгүй байдал ба авлигатай тэмцэх нэгж;
- хувийн аюулгүй байдал нэгж;
- экстремизм буюу хэт туйлшралтай тэмцэх нэгж;
- ачаа тээвэрт халдах гэмт хэрэгтэй тэмцэх нэгж;
- төрийн хамгаалалтад байгаа этгээдийн аюулгүй байдлыг хангах нэгж;
- шуурхай эрэн хайх нэгж;
- тусгай техник ашиглах нэгж;
- ДХЯ-ны харьяа муж хоорондын ШЭСА.

ШЭСА-г бүрэн бус хэрэгжүүлэгч байгууллагад уг ажиллагааг хэрэгжүүлэхдээ хүчин чадал, арга хэрэгслийг бүрэн бус ашиглах эрхтэй байгууллагууд багтах ба энэ ангилалд ДХЯ-ны дараах нэгжүүд багтана:

- мэдээлэл шуурхай мөрдөн хайх нэгж;
- Эрүүгийн цагдаагийн олон улсын байгууллагын гишүүн болох Интерпол болон Интерполын ерөнхий нарийн бичгийн даргын газартай харилцах нэгж.

2) Холбооны аюулгүй байдлын албаны байгууллага болох **ОХУ-ын Аюулгүй байдлын холбооны алба** (Федеральная служба безопасности РФ)-ны чиг үүрэг нь хууль эрх зүй, зохион байгуулалт, аюулгүй байдал, шуурхай-эрэн сурвалжлах, техникийн болон бусад арга хэмжээний үндсэн дээр хийгддэг төрийн объектын аюулгүй байдлыг хангахад чиглэнэ.

3) Аюулаас хамгаалах салбар дахь холбооны Засгийн газрын байгууллага болох **ОХУ-ын Аюулаас хамгаалах алба** (Федеральная служба охраны РФ) нь тагнуулын болон террорист үйл ажиллагаа зохион байгуулсан, төрийн нууцыг задруулсан, эх орноосоо урвасан, хил зөрчсөн, мансууруулах болон бусад бодисыг хууль бусаар хил нэвтрүүлэх зэрэг эрүүгийн хэрэг дээр мөрдөн байцаах ажиллагаа явуулна.

4) ОХУ-ын гаалийн байгууллага болох **Холбооны гаалийн алба** (Федеральная таможенная служба) нь хууль бус наймаатай тэмцэх болон гаалийн салбар дахь бусад гэмт хэрэгтэй тэмцэх, түүнчлэн өөрийн аюулгүй байдлыг хангах зорилгоор ШЭСА явуулах эрхтэй;

5) **ОХУ-ын Гадаад тагнуулын алба** (Служба внешней разведки РФ) нь дараах зорилгоор тагнуулын үйл ажиллагаа явуулна:

- ОХУ-ын Ерөнхийлөгч, Холбооны Хурал, Засгийн газрыг улс төр, эдийн засаг, цэрэг-стратегийн, шинжлэх ухаан-техникийн болон байгаль орчны чиглэлээр шийдвэр гаргахад шаардлагатай тагнуулын мэдээллээр хангах;
- ОХУ-ын аюулгүй байдлын бодлогыг амжилттай хэрэгжүүлэхэд таатай нөхцөлийг бүрдүүлэх;
- улс орны эдийн засгийн хөгжил, шинжлэх ухаан, технологийн дэвшил, ОХУ-ын цэрэг-техникийн аюулгүй байдлыг хангахад туслах.

6) Холбооны шийтгэл гүйцэтгэх алба (Федеральная служба исполнения наказаний) нь заасны дагуу дор дурдсан зорилгоор ШЭСА явуулахыг Эрүүгийн шийтгэл гүйцэтгэх кодекс (Уголовно-исполнительный кодекс)-ийн 84 дүгээр зүйлд хуульчилсан байна:

- ялтан, засан хүмүүжүүлэх байгууллагын ажилтан болон бусад хүмүүсийн хувийн аюулгүй байдлыг хангах;
- хорих байгууллагад гэмт хэрэг, зөрчил, ял эдлэх тогтоосон журмыг зөрчихөөр бэлтгэж байгааг тогтоох, эсхүл ийм зөрчил гаргахаас урьдчилан сэргийлэх, гарсан тохиолдолд түүнийг илрүүлэх;
- хорих ангиас оргон зайлсан, түүнчлэн хорих ялаас зайлсхийсэн ялтныг тогтоосон журмын дагуу эрэн сурвалжлах;
- хорих ангид ирэхээс өмнө ялтнуудын үйлдсэн гэмт хэргийг илрүүлэх, шийдвэрлэхэд туслалцаа үзүүлэх.

7) ОХУ-ын Батлан хамгаалах яамны Гадаад тагнуулын байгууллагын шуурхай ажиллагааны хэлтэс (Оперативное подразделение органа внешней разведки) нь Шуурхай эрэн сурвалжлах ажиллагааны тухай хуулийн 13.9-д зааснаар зөвхөн тухайн гадаад тагнуулын байгууллагын аюулгүй байдлыг хангах зорилгоор, мөн дээр дурдсан байгууллагуудын бүрэн эрхэд хамаарахгүй бол ШЭСА явуулна.

2.1.4.ШЭСА-нд тавих хөндлөнгийн хяналт:

ШЭСА-нд тавих салбарын бус буюу хөндлөнгийн хяналт бол тус улсын төрийн болон олон нийтийн зүгээс тавих хууль ёсны хяналт юм. Энэ нь ШЭСА хэрэгжүүлэгч байгууллага, тэдгээрийн албан тушаалтнуудын үйл ажиллагаа Үндсэн хууль, ШЭСА-ны хууль тогтоомжоор тогтоосон зорилго, зорилт, зарчим, дүрэмд нийцэж байгаа эсэхийг хянах тогтолцоо юм. Энэхүү хяналтын эцсийн зорилго нь ШЭСА-нд тогтоосон хэм хэмжээг мөрдөөгүйг мэдээлэх явдал бөгөөд шаардлагатай бол ШЭСА хэрэгжүүлэгч байгууллага, тэдгээрийн албан тушаалтны үйл ажиллагааг зохицуулах, үр дүнтэй ажиллахад нь саадыг арилгах юм.⁷⁵

Төрийн зүгээс тавих хөндлөнгийн хяналтыг дор дурдсан субъектүүд өөрийн бүрэн эрхийн хүрээнд хэрэгжүүлэхээр ШЭСА-ны тухай хуулийн 19.3, 20-д заасан байна. Үүнд:

- 1) ОХУ-ын Ерөнхийлөгч;
- 2) ОХУ-ын Холбооны Хурал;
- 3) ОХУ-ын Засгийн газар;
- 4) санхүүгийн хяналт тавих Сангийн яамны эрх бүхий төлөөлөгчид;
- 5) Прокурорын хяналт;
- 6) Шүүхийн хяналт зэрэг болно.

1) ОХУ-ын Ерөнхийлөгч:

Үндсэн хуулийн 80-90 дүгээр зүйлд зааснаар ОХУ-ын Ерөнхийлөгч нь өргөн хүрээний эрх мэдэлтэй байдаг. Хамгийн гол нь ОХУ-ын Ерөнхийлөгч нь Үндсэн хуулийн, хүний ба иргэний эрх, эрх чөлөөний баталгаа болж байдаг. Үндсэн хуулийн 80 дугаар зүйлийн 80.2 дахь хэсэгт заасны дагуу тэрээр тус улсын бүрэн эрхт байдал, тусгаар тогтнол, төрийн бүрэн бүтэн байдлыг хамгаалах арга хэмжээ авдаг.

Ерөнхийлөгч нь төрийн хамгийн дээд албан тушаалтны хувьд дараах эрхтэй:

⁷⁵ Шумилов А.Ю. Курс основ оперативно-розыскной деятельности. Издательский дом Шумиловой И.И., 2008. 152 дахь тал.

- батлан хамгаалах, аюулгүй байдал, дотоод хэрэг болон бусад асуудал эрхэлсэн холбооны гүйцэтгэх байгууллагууд, тэр дундаа шуурхай эрэн сурвалжлах байгууллагуудын үйл ажиллагааг удирдана. Удирдлага, хяналтын явцад дор дурдсаныг үнэлнэ:
  - ОХУ-ын нутаг дэвсгэрт бүхэлд нь болон холбогдох яам, албадын үйл ажиллагааны хүрээнд ШЭСА-ны тухай хуулийн хэрэгжилтийн бүрэн байдал, үр дүнтэй байдал;
  - ШЭСА-ны зохион байгуулалтын бүтэц нь бодит нөхцөл байдалд гэмт хэрэгтэй амжилттай тэмцэхэд нөлөөлж байгаа эсэх;
  - ШЭСА-ны оролцогчдын мэргэжлийн ерөнхий түвшин;
  - ШЭСА-ны эрх зүйн зохицуулалтын тогтолцооны байдал, түүний холбооны хууль тогтоомжид нийцсэн байдал;
  - ШЭСА-ны оролцогчдод тогтоосон эрх зүйн болон нийгмийн дэмжлэгийн баталгааг төрийн эрх бүхий байгууллагаас хэрэгжүүлж байгаа эсэх;

Мөн ерөнхийлөгчийн хяналтад ШЭСА-тай холбоотой асуудлаар түүний гаргасан эрх зүйн хэм хэмжээний актын хэрэгжилт, даалгаврын биелэлт багтдаг;

- Ерөнхий сайдын санал болгосноор ШЭСА-тай холбоотой журмыг баталж, шуурхай эрэн сурвалжлах байгууллагууд удирдлагыг томилно;
- ОХУ-ын Аюулгүй байдлын зөвлөлийн даргын хувьд бусад бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэх (ОХУ-ын Засгийн газрын тухай хуулийн §32).

2) ОХУ-ын Холбооны Хурал:

Үндсэн хуулийн 94 дүгээр зүйлд зааснаар тус улсын Парламент буюу Холбооны Хурлын хоёр танхим (Холбооны Зөвлөл ба Төрийн Дум) нь ШЭСА-нд парламентын хяналтын чиглэлээр дараах эрхтэй:

- ШЭСА-ны чиглэлээрх хуулийн төслийг батлах, эсхүл буцаах;
- ШЭСА-г хэрэгжүүлэхэд зарцуулсан санхүүгийн эх үүсвэрийг шалгах.

Парламентын хяналт нь нэгд, холбооны төсвийн гүйцэтгэлийг хянах хүрээнд (Үндсэн хуулийн §101.5), хоёрт, Холбооны Хурлын хоёр танхимаас байгуулагдсан ОХУ-ын Тооцооны танхимаар дамжуулан хэрэгжүүлдэг.

ОХУ-ын Холбооны Хурлын парламентын мөрдөн шалгах ажиллагааны тухай хуульд заасны дагуу, ялангуяа Үндсэн хуулиар баталгаажсан хүний ба иргэний эрх, эрх чөлөөг зөрчсөн баримтууд (Парламентын мөрдөн шалгах ажиллагааны тухай хуулийн §1.1) ийм парламентын мөрдөн шалгалтад хамрагдана.

Холбооны Зөвлөлийн гишүүн, Төрийн Думын депутат ШЭСА-нд хөндлөнгөөс оролцохыг хууль тогтоомжоор хориглосон байдаг. Тиймээс ОХУ-ын Холбооны Хурлын парламентын мөрдөн шалгах ажиллагааны тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.2 дахь хэсэгт парламентын мөрдөн шалгах ажиллагаа нь хэрэг бүртгэлт, урьдчилсан мөрдөн байцаалт, шүүн таслах ажиллагааг орлохгүй гэж заасан байдаг.

Холбооны Зөвлөл, Төрийн Дум нь ШЭСА-ны чиглэлээр тодорхой мэдээлэл шалгах тусгай хороо байгуулах эрхтэй. Тиймээс ОХУ-ын Холбооны Хурлын танхимууд ШЭСА-ны тухай хуулийн хэрэгжилтэд ерөнхий хяналт тавьдаг. Энэ нь ШЭСА явуулах үндэслэл, журамд хамаарахгүй боловч ШЭСА-ны тухай хуулийн хэм хэмжээг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой үүсч буй ерөнхий нөхцөл байдлыг үнэлэх зорилготой юм.

3) ОХУ-ын Засгийн газар:

ОХУ-ын Засгийн газрын бүрэн эрхийг Үндсэн хууль, ОХУ-ын Засгийн газрын тухай үндсэн хуульчилсан хуульд тодорхойлсон байдаг. Үүнд, батлан хамгаалах, төрийн аюулгүй байдлыг хангах (Үндсэн хуулийн §20), мөн хууль дээдлэх, иргэдийн эрх, эрх чөлөөг хангах, өмч хөрөнгө, нийгмийн хэв журмыг хамгаалах (§114), гэмт хэрэгтэй тэмцэх (§19), холбооны яамд, бусад гүйцэтгэх байгууллагуудыг удирдлагаар хангах (ОХУ-ын Засгийн газрын тухай хуулийн §12) зэрэг болно.

Засгийн газар гэмт хэрэгтэй тэмцэхийн тулд холбооны гүйцэтгэх эрх бүхий байгууллагаас ШЭСА явуулахдаа эрх мэдэл, нөөц боломжоо бүрэн, үр дүнтэй ашиглаж байгаа эсэхэд хяналт тавина. Засгийн газрын хяналтын чухал чиглэл бол ШЭСА-тай холбоотой шуурхай эрэн сурвалжлах байгууллагуудын гаргасан эрх зүйн хэм хэмжээний актуудын Үндсэн хууль болон холбооны бусад хууль тогтоомжид нийцэж байгаа эсэхийг шалгах явдал юм.

Мөн Засгийн газрын бүрэн эрхэд холбогдох шуурхай эрэн сурвалжлах байгууллагуудын ШЭСА-нд хуваарилагдсан санхүүжилтийн зарцуулалтын үндэслэлийг шалгах хамаарна. Энэхүү шалгалтыг Сангийн яам тусгайлан томилогдсон эрх бүхий төлөөлөгчөөрөө дамжуулан хийдэг.

4) Санхүүгийн хяналт тавих Сангийн яамны эрх бүхий төлөөлөгчид:

ШЭСА-нд хуваарилагдсан санхүүжилтийн зарцуулалтад тавих хяналтыг шуурхай эрэн сурвалжлах байгууллагуудын дарга нараас гадна ОХУ-ын Сангийн яамны тусгайлан эрх бүхий төлөөлөгчид хэрэгжүүлнэ. (ШЭСА-ны тухай хуулийн §19.3).

Сангийн яамны эрх бүхий төлөөлөгчид ШЭСА-ны холбооны хууль тогтоомж, Сангийн яамны дүрэм, журмыг мөрдөж ажиллана. Тухайлбал;

- ШЭСА-ны тухай хууль;
- ОХУ-ын төсвийн кодекс;
- Сангийн яамны дүрэм (Засгийн газрын 2004 оны 329 дүгээр тогтоол);
- ШЭСА-ны холбооны төсвийн зардлын гүйцэтгэлийг зохион байгуулах журам (Сангийн яамны 2007 оны 124 дүгээр тогтоол).

Сангийн яамны эрх бүхий төлөөлөгчид нь мөн төрийн нууцад хамаарах мэдээлэлд нэвтрэх журамд хамрагдах ба ийнхүү хамрагдсанаар тэд эрх бүхий албан тушаалтан болж ШЭСА-ны санхүүжилттэй холбоотой бүх баримт бичигтэй танилцах эрхтэй болдог.

5) Прокурорын хяналт:

Холбооны хуульд заасны дагуу ШЭСА-нд прокурорын хяналтыг бүх прокурор хэрэгжүүлэхгүй. ШЭСА-ны тухай хуулийн 21 дүгээр зүйлийн 21.1 дэх хэсгийн дагуу ШЭСА-нд прокурорын хяналтыг ОХУ-ын Ерөнхий прокурор болон эрх бүхий прокурорууд хэрэгжүүлнэ.

Эрх бүхий прокурорууд бол Ерөнхий прокуророос ШЭСА-ны хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд хяналт тавих эрх олгосон прокурорууд юм. Ерөнхий прокурор энэхүү томилгоог өөрийн нэрийн өмнөөс хийх эрхийг прокурорын байгууллагын дараах албан тушаалтнуудад олгож болно:

- Ерөнхий прокурорын орлогч буюу Цэргийн ерөнхий прокурорт;
- холбооны тойргууд, ОХУ-ын бүрэлдэхүүн улсууд дахь Ерөнхий прокурорын орлогч нар, тэдэнтэй дүйцэх цэргийн болон бусад мэргэжлийн прокуроруудад.

Эрх бүхий прокурорууд нь Прокурорын байгууллагын тухай хуулийн 29 дүгээр зүйлд заасны дагуу дараах хууль тогтоомжийг баримтлан мөрдөж ажиллана. Үүнд:

- ШЭСА-ны тухай хууль;
- Прокурорын байгууллагын тухай хууль;
- “ШЭСА-ны тухай хуулийн хэрэгжилтэд прокурорын хяналтыг зохион байгуулах тухай” Ерөнхий прокурорын 2007 оны 207 дугаар тушаал;
- бусад эрх зүйн хэм хэмжээний актууд (тухайлбал, ШЭСА явуулах, мөрдөн байцаах)

ШЭСА-нд эрх бүхий прокурор дараах үндсэн үүрэгтэй:

- гомдол хянан үзэх (ШЭСА-ны тухай хуулийн §5.3);
- хувь хүний эрхийг сэргээх арга хэмжээ авах (§5.9);
- холбогдох шийдвэрийн хууль ёсны байдлыг шалгах (§21.2);
- өөрт нь ирсэн баримт бичиг, материалд агуулагдах мэдээллийн хамгаалалтыг хангах (§21.4);
- гэмт хэргийн тухай болон сураггүй алга болсон этгээдийн тухай мэдүүлэг, мэдээг хүлээн авах, бүртгэх, шалгахад тавигдах шаардлагуудын биелэлтийг хянах.

Дээрх үндсэн үүргийнхээ хүрээнд прокурор дараах эрх, үүргийг хэрэгжүүлнэ:

- үйл ажиллагааны болон албан ёсны баримт бичиг, түүний дотор үйл ажиллагааны нягтлан бодох бүртгэлийн хавтастай танилцах;
- илрүүлсэн хууль тогтоомжийн зөрчлийн талаар шуурхай эрэн сурвалжлах байгууллагын албан тушаалтан, ажилтнуудаас бичгээр тайлбар авах;
- хууль тогтоомжийн зөрчлийг арилгах талаар ШЭСА явуулж буй байгууллагын албан баримт бичиг, материал болон тухайн ажиллагааны нягтлан бодох бүртгэлд бичгээр шаардлага тавих, үүрэг даалгавар өгөх;
- шуурхай эрэн сурвалжлах байгууллагуудын дарга нарын хууль бус, үндэслэлгүй шийдвэрийг эсэргүүцсэн асуудал, түүний дотор ШЭСА-ны үр дүнг мөрдөн байцаагчид, шуурхай эрэн сурвалжлах байгууллагын даргад, шүүхэд шилжүүлэх асуудлыг шийдвэрлэх;
- ШЭСА явуулж байгаа байгууллагын ажилтан, албан тушаалтны хууль зөрчсөн үйлдлүүдийг арилгах талаар санал, дүгнэлт гаргах, уг үйл ажиллагаанд цаашид оролцох эрхийг хасахыг, ШЭСА-г зогсоохыг шаардсан асуудлыг шийдвэрлэх.

Нөхцөл байдлаас шалтгаалан баримт бичгийг гаргаж өгөхөөс хууль бусаар татгалзсан бол эрх бүхий прокурорын шаардлагыг биелүүлээгүй, хууль ёсны үйл ажиллагаанд нь саад учруулсан гэж үзэж, гэм буруутай албан тушаалтанд, эсхүл этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх хүртэл арга хэмжээ авна. (ОХУ-ын Ерөнхий прокурорын 2007 оны 207 дугаар тушаал)

ШЭСА-нд прокурор дараах хоёр үндэслэлээр хяналт шалгалт хийнэ:

- прокурорын байгууллагад шуурхай эрэн сурвалжлах байгууллага (түүний албан тушаалтан)-ын хууль зөрчсөн тухай мэдээлэл, өргөдөл хүлээн авсан бол;
- эрх бүхий прокурорын санаачилгаар.

Дээрх хоёр үндэслэлээр тавих хяналт нь шуурхай эрэн сурвалжлах ажилтнуудаас зохих хариу өгөхийг шаарддаг.

Прокурор ШЭСА-г дараах үндэслэлээр шалгана:

- иргэн, хуулийн этгээд, албан тушаалтны хүсэлтээр;
- илрээгүй гэмт хэргийн эрүүгийн хэргийн материалыг судалсан үр дүнд үндэслэн;
- мөрдөн байцаагч, мөрдөн байцаах байгууллагын дарга, хэрэг бүртгэлийн байгууллагын өгсөн зааварт зүй бус хариу өгсөн тухай мэдээлэл хүлээн авснаар;
- хянан шийдвэрлэх эрүүгийн хэргийн шүүхийн шийдвэрээр;
- эрх бүхий прокурорын шаардлага, даалгаврыг зохих ёсоор биелүүлээгүй;

- төлөвлөгөөний дагуу, тэр дундаа дээд шатны прокурорын заавраар;
- бусад тохиолдолд ШЭСА-ны хууль ёсны байдлыг харгалзан үзэх ба гэмт хэрэг илрүүлэх, гэмт хэрэг үйлдэхээр бэлтгэж байгаа, бэлтгэсэн, эсхүл үйлдсэн этгээд, эрүүгийн хэрэгт яллагдагч, сэжигтэн, эсхүл сураггүй алга болсон хүмүүсийг эрэн сурвалжлахад эерэг үр дүн гарахгүй бол.

ШЭСА-нд тавих прокурорын хяналтын хүрээ хязгаарыг ШЭСА-ны тухай хуулиар тогтоосон байна. (§21.3) Үүнд дараах этгээдүүд хамаарна:

- зохион байгуулалттай гэмт бүлэглэлд орсон этгээд;
- ШЭСА явуулж буй байгууллагын орон тооны нууц ажилтан;
- ШЭСА-нд нууцын үндсэн дээр тусалж байгаа этгээд (Тэдний тухай мэдээллийг эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээс бусад тохиолдолд зөвхөн эдгээр хүмүүсийн бичгээр өгсөн зөвшөөрөлтэйгөөр холбогдох прокурорт өгнө.)

6) Шүүхийн хяналт:

ШЭСА-ны явцад Үндсэн хуулиар олгогдсон иргэдийн эрхийг хязгаарласан тухай бүх материал (захидал, утасны яриа, цахилгаан болон шуудангаар дамжиж байгаа шуудан, телеграф болон бусад харилцааны нууцлал, гэр орны халдашгүй байдал гэх мэт)-ыг шүүгч хянаж байхаар ШЭСА-ны тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлд заасан байдаг.

Үүнийг хөндлөнгийн, хараат бус “хянагч” буюу шүүгч нэг талаас, ШЭСА-нд иргэний эрх, эрх чөлөөг хангах, тэдгээрийг хязгаарлах нь хууль ёсны үндэслэлтэй шийдвэр гаргах, нөгөө талаас нийгэм, улсын ашиг сонирхлыг дагаж мөрдөх үүднээс хийдэг.

ШЭСА-нд тавих шүүхийн хяналтын утга учир нь аливаа ШЭСА шүүхийн зөвшөөрөлгүйгээр Үндсэн хуулиар олгогдсон иргэний эрхийг хязгаарлах боломжгүй (тухайн ажиллагааны нэн яаралтай байдлыг эс тооцвол). Түүнчлэн, шүүгч ийм ШЭСА-ийг эхлүүлэхийг зөвшөөрөхгүй, эсхүл үргэлжлүүлэхийг хориглох (ШЭСА-ны хугацааг сунгахгүйгээр), тэр ч байтугай яаралтай хийгдэж, дараа нь шүүгчид мэдэгдсэн ШЭСА-г үндэслэлгүй гэж үзэх эрхтэй.

Тиймээс орчин үед ШЭСА-нд тавих шүүхийн хяналт нь заавал хууль ёсны байх ёстой. Үүний зэрэгцээ энэхүү хяналт нь Үндсэн хуулиар олгогдсон иргэний эрхийг хязгаарлахад ШЭСА-нд зайлшгүй хэрэгжүүлэх үе шат юм. Энэ нөхцөлд шүүгч нь холбогдох ШЭСА-ны заавал байх оролцогч бөгөөд түүний шийдвэрээр ШЭСА-г хэрэгжүүлнэ.

ШЭСА-нд тавих хяналтын хүрээнд шүүх дараах эрх, үүргийг хэрэгжүүлнэ:

- ШЭСА-ны явцад Үндсэн хуулиар олгогдсон хүн бүрийн эрхийг хязгаарлах үндэслэлийг хянаж үзэх (ШЭСА-ны тухай хуулийн §8.2; 8.3; 9.1);
- шуурхай эрэн сурвалжлах байгууллага, түүний албан тушаалтны шийдвэр, үйл ажиллагаа нь хууль ёсны эсэхийг хянах (§8.2; 8.3);
- шуурхай эрэн сурвалжлах байгууллагад гаргасан гомдлыг хянах (§5.2; 5.3);
- шүүгч ШЭСА-ны зөвшөөрөл олгохоос татгалзсантай холбогдуулан анхан шатны шүүхийн шүүгч, шуурхай эрэн сурвалжлах байгууллагын хооронд үүссэн маргааныг хянан шийдвэрлэх (§9.6).

ШЭСА-нд тавих шүүхийн хяналтын хүрээ хязгаарыг ШЭСА-ны тухай хуульд тогтоосон байдаг. Энэ хүрээнд шүүгч нь шуурхай эрэн сурвалжлах байгууллагуудаас дараах мэдээлэл шаардах эрхгүй:

- зохион байгуулалттай гэмт бүлэглэлд орсон этгээдийн талаар;
- ШЭСА явуулж буй байгууллагын орон тооны нууц ажилтны талаар;
- ШЭСА-нд нууцын үндсэн дээр тусалж байгаа этгээдийн талаар;
- ШЭСА-ны зохион байгуулалт, тактик.

Шүүгч бол ОХУ-ын Үндсэн хууль, Шүүхийн тогтолцооны хуулийн дагуу шударга ёсыг сахиулагч, мэргэжлийн үндсэн дээр үүргээ гүйцэтгэдэг хүн юм. (§11.1)

ШЭСА-ны тухай хуульд аль шүүгч, аль шүүх ШЭСА-нд хяналт тавих талаар шууд заагаагүй. Гэхдээ 1998 онд тус улсын Үндсэн хуулийн шүүхээс Төрийн нууцын тухай хуулиар шүүгч бүрэн эрхийнхээ хугацаанд төрийн нууцад хамаарах мэдээллийг олж авахыг зөвшөөрсөн байдаг (§21¹) нь аливаа шүүгч ШЭСА-ны материалыг хянан үзэж болно хэмээн тайлбарлажээ.

ШЭСА-нд тавих шүүхийн хяналтыг дараах шүүгчид хэрэгжүүлнэ:

- **шүүхийн дарга нар** – дүүргийн (хотын) шүүхэд шуурхай эрэн сурвалжлах байгууллагаас хүлээн авсан ШЭСА-ны баримт бичгийг шүүхийн дарга, эсхүл түүний эзгүйд (амралт гэх мэт) орлогч дарга, эсхүл тодорхой шүүгч хянан;
- **энэ зорилгоор тусгайлан томилсон шүүгчид** – шүүх бүр хамгийн багадаа хоёр шүүгчийг (үндсэн болон орлогч) томилно.

ШЭСА-нд тавих шүүхийн хяналтын хүрээнд шүүгч дараах үүрэгтэй (ШЭСА-ны тухай хуулийн §9):

- холбогдох материалтай нэн даруй хянаж үзэх;
- хэрэв холбогдох материалыг ирүүлсэн бол түүнийг хянаж үзэхээс татгалзах эрхгүй;
- ШЭСА явуулах тухай үндэслэл бүхий шийдвэр гаргах;
- шүүхийн удирдлага шүүхэд хүлээн авсан ШЭСА-ны баримт бичигт агуулагдах мэдээллийг хамгаалах нөхцөлийг бүрдүүлэх.

Энэхүү хяналтын хүрээнд шүүгч нь ШЭСА-ийн тухай хуулийн дагуу дараах эрхтэй:

- ШЭСА-г явуулахыг зөвшөөрөх буюу татгалзах (§9.4);
- нэгжлэг явуулах үндэслэл бүхий нэмэлт материалыг бүрдүүлэхийг шаардах (§9.3);
- Үндсэн хуулиар олгогдсон хүний эрхийг хязгаарлах тухай шийдвэрийн хүчинтэй байх хугацааг сунгах (§9.5);
- мэдүүлэг гаргагчид өгөхөөс татгалзсан мэдээллийн талаарх ШЭСА-ны баримт бичгийг гаргаж өгөхийг шуурхай эрэн сурвалжлах байгууллагаас шаардах (§5.4).

2.2.Бүгд Найрамдах Солонгос Улс

2.2.1.Эрх зүйн орчин:

Бүгд Найрамдах Солонгос Улс (БНСУ)-д мөрдөн шалгах ажиллагааг дараах хуулиудаар⁷⁶ зохицуулж байна. Үүнд:

- Үндэсний тагнуулын албаны тухай хууль (National Intelligence Service Act);
- Цэргийн гэмт хэргийн тухай хууль (Military Criminal Act);
- Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хууль (National Security Act).

2019 оны сүүлээр тус улсад эрүүгийн эрх зүйн орчныг өөрчилсөн хэд хэдэн хуулиуд батлагдан гарсан байна. Тухайлбал:

- Өндөр албан тушаалтнуудын авлигын хэргийг мөрдөн шалгах албаны тухай хууль (Corruption Investigation Office for High-Ranking Officials Act);
- Прокурорын байгууллагын тухай хууль (Prosecutor's Office Act);
- Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль (Criminal Procedure Act).

⁷⁶ Korean law information center - <https://www.law.go.kr/LSW/eng/engMain.do?menuId=0>

2020 оны сүүлээр Өндөр албан тушаалтнуудын эрүүгийн хэргийг мөрдөх албаны тухай хууль (High-Ranking Official's Crime Investigation Agency Act)-д нэмэлт, өөрчлөлт орсноор хууль сахиулах тогтолцоонд өөрчлөлт гарсан байна.

Судлаачдын үзэж байгаагаар⁷⁷ энэхүү өөрчлөлтөөр прокурорын болон цагдаагийн байгууллагын эрх, үүрэг ижил болсон байна. Тухайлбал, тус улсад прокурорын байгууллага өмнө нь эрүүгийн хэрэг үүсгэж, мөрдөн байцаах ажиллагаа явуулдаг гол байгууллага байсан. Прокурорууд цагдаагийн мөрдөн байцаах ажиллагааг удирдан чиглүүлэх, эхлүүлэх, зогсоох эрхтэй байсныг мөн өөрчилсөн байна. *(Прокурорын болон цагдаагийн байгууллагын эрх, үүрэгт гарсан өөрчлөлтийн талаар судалгааны дараагийн хэсгээс үзнэ үү.)*

2.2.2. Мөрдөн байцаах эрх бүхий байгууллагууд:

БНСУ-д дараах эрх бүхий байгууллагууд мөрдөн байцаах ажиллагааг хэрэгжүүлнэ. Үүнд:

- 1) Үндэсний тагнуулын алба;
- 2) Батлан хамгаалахын аюулгүй байдлын командлал;
- 3) Дээд прокурорын газар;
- 4) Үндэсний цагдаагийн газар;
- 5) Өндөр албан тушаалтнуудын авлигын хэргийг мөрдөх алба.

1) Үндэсний тагнуулын алба⁷⁸-ыг (National Intelligence Service) Төрийн байгууллагын тухай хууль (Government Organization Act⁷⁹)-ийн 17 дугаар зүйлд үндэсний аюулгүй байдалтай холбоотой мэдээлэл, энхтайван, дэг журам сахиулах, эрүүгийн хэрэг мөрдөн байцаах үндсэн чиг үүрэгтэйгээр Ерөнхийлөгчийн дэргэд байгуулагдахаар зохицуулжээ.

Тус албаны эрх зүйн байдлыг Үндэсний тагнуулын албаны тухай хууль (National Intelligence Service Act⁸⁰)-аар зохицуулсан байна. (§2)

Үндэсний тагнуулын албаны тухай хуулийн 3 дугаар зүйлд заасны дагуу Үндэсний тагнуулын алба дараах чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ. Үүнд:

- Гадаад тагнуулын үйл ажиллагаа болон дотоодын тагнуулын мэдээ цуглуулах, нэгтгэх, түгээх (Засгийн газрын халдлага, тагнуул, терроризмтой тэмцэх, олон улсын гэмт бүлэглэл);
- Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлтэй төрийн нууцад хамаарах баримт бичиг, материал, барилга байгууламж, бүс нутгийн талаар хамтран ажиллах;
- Эрүүгийн хуульд заасан бослого, гадаадын түрэмгийллийн гэмт хэрэг, Цэргийн эрүүгийн хуульд заасан бослого, криптограм (cryptogram)-ыг хууль бусаар ашиглах гэмт хэрэг, Цэргийн нууцыг хамгаалах тухай хуульд заасан гэмт хэрэг, Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хуульд заасан гэмт хэргийг мөрдөн шалгах;
- Үндэсний тагнуулын газрын ажилтнуудын ажил үүрэгтэй холбоотой гэмт хэрэгт эрүүгийн хэрэг үүсгэн шалгах;

⁷⁷ Sweeping Changes to the Korean Criminal Procedures: Starting in the New Year. Chang Hee SUH and others. Lee & Ko. Newsletter, December 2020. <https://www.leeko.com/upload/upFile/202012//RECR202012291738296019340.pdf>

⁷⁸ 1961-1980 онд Солонгосын Тагнуулын төв агентлаг (Korean Central Intelligence Agency), 1981-1990 онд Үндэсний аюулгүй байдлын төлөвлөлтийн агентлаг (National Security Planning Agency), 1999 оноос Үндэсний тагнуулын газар (National Intelligence Service) нэртэйгээр үйл ажиллагаа явуулж байна. https://eng.nis.go.kr/EID/1_5_2_1.do

⁷⁹ Төрийн байгууллагын тухай хууль: https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=44197&type=sogan&key=15

⁸⁰ Үндэсний тагнуулын албаны тухай хууль: https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=33396&type=part&key=4

- тагнуул, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах ажлыг төлөвлөх, зохион байгуулах зэрэг болно.

Мөн хуулийн 11 дүгээр зүйлд албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглахтай холбоотой харилцааг зохицуулжээ. Тухайлбал, Үндэсний тагнуулын албаны захирал, дэд захирал болон бусад ажилтнууд албаны эрх мэдлээ урвуулан буюу хууль ёсны ажиллагаагүйгээр аливаа хүнийг баривчлах, хорьж саатуулахгүй, аливаа байгууллага, хүнийг албадахгүй байх, эсхүл албан тушаалын бүрэн эрхээ урвуулан ашиглаж аливаа этгээдийг эрхээ хэрэгжүүлэхэд саад учруулахыг хориглоно.

2) БНСУ-ын Ерөнхийлөгчийн 31796 дугаар зарлиг (Presidential Decree No31796)-ийн дагуу **Батлан хамгаалахын аюулгүй байдлын командлал** (Defense Security Support Command)-д⁸¹ цэргийн аюулгүй байдлыг хангах, цэргийн сөрөх тагнуул, цэргийн мэдээлэл цуглуулах, бэлтгэх, боловсруулах, мөн Цэргийн шүүхийн тухай хуульд заасан гэмт хэргүүдийг (§44) мөрдөн шалгах чиг үүргийг даалгасан байна. Тухайлбал:

- батлан хамгаалахын аюулгүй байдлыг хангах;
- цэргийн сөрөх тагнуул;
- цэргийн холбогдолтой мэдээллийг цуглуулах, боловсруулах;
- цэргийн эрүүгийн мөрдөн байцаах ажиллагаа;
- цэргийн аюулгүй байдлыг дэмжих бусад үйлчилгээ.

Батлан хамгаалахын аюулгүй байдлын командлалын үйл ажиллагааг Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хууль болон бусад багц хуулиудаар зохицуулж байна.

2017 онд батлагдсан Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хууль (National Security Act)⁸²-ийн зорилго нь үндэсний аюулгүй байдалд заналхийлж буй төрийн эсрэг үйл ажиллагааг зохицуулах замаар үндэсний аюулгүй байдал, ард түмний оршин тогтнох, эрх чөлөөг хангахад оршино.

Бусад багц хуулиудын хувьд, батлан хамгаалахын аюулгүй байдлыг хангахтай холбоотой үйл ажиллагааг дараах хуулиудаар зохицуулж байна:

- Цэргийн нууцыг хамгаалах тухай хууль;
- Мэдээлэл, харилцааны дэд бүтцийг хамгаалах тухай хууль;
- Цэргийн бааз, байгууллагыг хамгаалах тухай хууль;
- Цэргийн бааз, объектыг хамгаалах тухай хууль;
- Ерөнхийлөгчийн аюулгүй байдлын тухай хууль

Цэргийн сөрөх тагнуултай холбоотой:

- Нэгдсэн хамгаалалтын тухай хууль;
- Үндэсний батлан хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангахад терроризмтой тэмцэх тухай хууль.

Цэргийн эрүүгийн мөрдөн байцаах ажиллагаа, Сөрөх тагнуулын болон аюулгүй байдлын мөрдөн байцаалтын нотолгоонд хийх дүн шинжилгээ, судалгаатай холбоотой:

- Цэргийн нууцыг хамгаалах тухай хууль;
- Цэргийн шүүхийн тухай хууль;
- Цэргийн эрүүгийн хууль.

⁸¹ Defense Security Support Command - <https://www.dssc.mil.kr/dsscscn/355/subview.do>

⁸² Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хууль:

<https://www.law.go.kr/LSW/eng/engLsSc.do?menuId=2&section=lawNm&query=National+Security+Act&x=26&y=26#liBgcolor20>

Батлан хамгаалахын аюулгүй байдлын командлалын үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэхэд дараах байгууллагууд байдаг:

- Үндэсний кибер аюулгүй байдлын төв (National Cyber Security Center);
- Солонгосын Интернет, аюулгүй байдлын агентлаг (Korea Internet & Security Agency);
- Солонгосын Мэдээллийн аюулгүй байдлын аж үйлдвэрийн холбоо (Korea Information Security Industry Association);
- Харилцаа холбооны технологийн холбоо (Telecommunications Technology Association);
- Санхүүгийн аюулгүй байдлын институт (Санхүүгийн аюулгүй байдлын хүрээлэн)
- Солонгосын Үндэсний цагдаагийн агентлагийн Кибер товчоо (Korean National Police Agency Cyber Bureau).

3) Дээд прокурорын газар (Supreme Prosecutors' Office)⁸³ нь хууль ёс, дэг журмыг тогтоож хүний эрхийг хамгаалдаг үндэсний хууль сахиулах дээд байгууллага юм.

Прокурорын байгууллагын тухай хууль (Prosecutor's Office Act)-ийн 4 дүгээр зүйлд заасны дагуу прокурор дор дурдсан эрх, үүргийг хэрэгжүүлнэ. Үүнд:

- эрүүгийн хэрэг үүсгэх, гэмт хэргийг мөрдөн байцаах;
- мөрдөн байцаалтын ажиллагаанд шүүхийн цагдаагийн ажилтнууд (judicial police officer⁸⁴)-ыг чиглүүлэх, хяналт тавих;
- шүүхийн шийдвэрийн биелэлтийг удирдан чиглүүлэх зэрэг болно.

Прокурорын ажилтан улс төрийн үзэл баримтлалын хувьд төвийг сахиж, олон нийтэд үйлчилдэг албан тушаалтныхаа хувьд үүргээ хэрэгжүүлэхдээ өөрт олгосон бүрэн эрхээ хэтрүүлэн ашиглахгүй байх үүрэгтэй гэж тус хуульд заасан байдаг.

Прокурор нь өөрийн харьяалагдах прокурорын газрын харьяаллын дагуу мөрдөн байцаах ажиллагааг зохион байгуулан ажиллах бөгөөд хууль, тогтоомжид өөрөөр заагаагүй бол мөрдөн байцаалтын ажиллагаа явуулах шаардлагатай гэж үзвэл тухайн харьяаллаас гадуур үүргээ гүйцэтгэж болохыг Прокурорын байгууллагын тухай хуулийн 5 дугаар зүйлд заасан байна.

Прокурор мөрдөн байцаах ажиллагаа⁸⁵ явуулах ба энэхүү ажиллагаа нь эрүүгийн хууль зөрчсөн гэмт хэрэгтнүүдийг илрүүлэх, хамгаалах, нотлох баримт цуглуулах, хадгалах, гэмт хэрэгт сэжиглэгдэж байгаа эсэхийг тодруулах, яллах, яллах эсэхийг шийдвэрлэхэд чиглэгдсэн мөрдөн байцаах байгууллагын бүхий л үйл ажиллагааг хэлнэ.

Прокурорын байгууллага нь дор дурдсан хэргүүдийг мөрдөн байцаана.⁸⁶ Үүнд:

- авлигын гэмт хэрэг (хээл хахууль (30 сая воноос дээш), худалдаанд нөлөөлөх, Өмгөөллийн тухай болон Улс төрийн сангийн тухай хуулиудыг зөрчих);
- санхүүгийн гэмт хэрэг (залилан (500 сая воноос дээш), хөрөнгө шамшигдуулах, дотоод худалдаа, аж үйлдвэрийн тагнуул хийх, худалдааны нууцын хулгай, Өрсөлдөөний тухай хуулийг зөрчих;

⁸³ Supreme Prosecutors' Office - <https://www.spo.go.kr/site/spo/main.do>

⁸⁴ Шүүхийн цагдаагийн ажилтан (judicial police officer) нь Ерөнхий прокурор, эсхүл прокурорын аливаа байгууллагын даргын томилсон прокурорын байгууллагын VI зэргийн албан тушаалтнууд, VI - IX зэргийн ажилтнууд, хар тамхины хэргийн VII, IX зэргийн мөрдөн байцаагчид байх ба Эрүүгийн процессын тухай хуулийн 169 дүгээр зүйлд заасан журмын дагуу ажиллана.

⁸⁵ Prosecution Service - <https://www.spo.go.kr/site/spo/01/10101050200002018112210.jsp>

⁸⁶ Sweeping Changes to the Korean Criminal Procedures: Starting in the New Year. Chang Hee SUH and others. Lee & Ko. Newsletter, December 2020. <https://www.leeko.com/upload/upFile/202012/RECR202012291738296019340.pdf>

- төрийн албан хаагчийн үйлдсэн гэмт хэрэг (албан үүргээ биелүүлэхгүй байх, эрх мэдлээ урвуулан ашиглах, албан үүргээ гүйцэтгэж байхдаа бусдад халдах, албаны нууц задруулах, хуурамч бичиг баримт үйлдэх);
- сонгуулийн гэмт хэрэг (ард нийтийн санал асуулга, холбоодын болон их сургуулиудын ерөнхийлөгчдийн зэрэг сонгуультай холбоотой гэмт хэрэг);
- батлан хамгаалах салбарын гэмт хэрэг;
- гамшгийн үеийн гэмт хэрэг (их хэмжээний хохирол учруулах гал түймэр, хөрсний нуралт, дэлбэрэлт).

4) Үндэсний цагдаагийн газар (Korean National Police Agency)-ын бүтцэд байдаг Үндэсний Мөрдөн байцаах алба нь мөрдөн байцаалтыг хариуцдаг Мөрдөн байцаалтын төлөвлөлт, зохицуулалтын товчоо, Шүүхийн шинжилгээний удирдлагын газар, Мөрдөн байцаах товчоо, Мөрдөх товчоо, Кибер мөрдөн байцаах товчоо, Үндэсний аюулгүй байдлын мөрдөн байцаах товчоотой;⁸⁷

5) Өндөр албан тушаалтнуудын авлигын хэргийг мөрдөх алба (Corruption Investigation Office for High-ranking Officials)⁸⁸ - төрийн өндөр албан тушаалтнууд тэдгээрийн гэр бүлийнхний үйлдсэн авлигын гэмт хэргийг мөрдөн шалгах өргөн эх мэдэлтэй хараат бус байгууллага юм.

2.2.3.Мөрдөн байцаах ажиллагаан дахь хүний эрхийн асуудал:

БНСУ-ын Хүний эрхийн үндэсний комисс⁸⁹ нь 2001 онд байгуулагдсан, БНСУ-ын Хүний эрхийн үндэсний комиссын тухай хууль⁹⁰-ийн хүрээнд үйл ажиллагаа явуулах ба БНСУ-ын үндэсний хууль тогтоомж, нэгдэн орсон олон улсын хүний эрхийн гэрээ, конвенцод заасан хүний эрх, нэр төр, эрх чөлөөг өргөн хүрээнд хангахаар ажилладаг.

Гэмт хэргийг мөрдөн шалгах хүрээнд хүний эрхийг зөрчсөн хэргүүдийг шалгаж, арга хэмжээ авах боломжоор хангах, хүний эрхийн боловсролыг түгээх, олон нийтийн мэдлэгийг дээшлүүлэх, Олон улсын хүний эрхийн гэрээний хэрэгжилтийг сурталчлах, хяналт тавих, төрийн байгууллагууд, иргэний нийгмийн байгууллагууд, НҮБ-ын хүний эрхийн байгууллагууд, хүний эрхийн үндэсний байгууллагуудтай (APF, CC) хамтран ажиллах, хүний эрхийг хамгаалах, дэмжихэд шаардлагатай гэж үзсэн бусад чиг үүргийг гүйцэтгэдэг.⁹¹

ХЭҮК нь хүний эрхийн зөрчлийг арилгаж урьдчилан сэргийлнэ. Энэ хүрээнд төрийн байгууллага, цэргийн болон хууль сахиулах байгууллага, хорих анги, түр саатуулах газрууд албан үүргээ гүйцэтгэх явцдаа хүний эрхийг зөрчсөн гэж үзвэл иргэд ХЭҮК-д өргөдөл гаргадаг.

Өргөдлийг шалгах явцад хүний эрх зөрчсөн үйлдэл хийсэн нь тогтоогдвол тухайн төрийн албан хаагчийг албанаас гарах хүртэлх арга хэмжээ авдаг.⁹²

2.3.Бүгд Найрамдах Турк Улс

Бүгд Найрамдах Турк Улс (БНТУ)-ын тагнуулын мөрдөн шалгах нууц ажиллагааг Үндэсний тагнуулын байгууллага (Milli istihbarat teskilat, MİT), гүйцэтгэх ажлыг Цагдаагийн ерөнхий газрын харьяа Гүйцэтгэх ажиллагааны газар (Istihbarat daire başkanlığı) тус тус хэрэгжүүлдэг байна.

⁸⁷ <https://www.police.go.kr/eng/knpa/org/org01.jsp>

⁸⁸ https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=53133&lang=ENG

⁸⁹ <http://www.humanrights.go.kr/site/main/index002>

⁹⁰ https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=22488&lang=ENG

⁹¹ <http://www.humanrights.go.kr/site/homepage/menu/viewMenu?menuid=002001001001>

⁹² <http://www.humanrights.go.kr/site/homepage/menu/viewMenu?menuid=002004006002>

Тус улсад гүйцэтгэх ажилтай холбоотой харилцааг дараах хуулиудаар зохицуулж байна. Үүнд:

- Тагнуулын байгууллагын тухай 3201 дүгээр хууль (Emniyet teşkilat kanunu),⁹³
- Цагдаагийн байгууллагын үүрэг, хариуцлагын тухай 2559 дүгээр хууль (Polis vazife ve salâhiyet kanunu);⁹⁴
- Төрийн тагнуулын байгууллагын үйлчилгээ ба Үндэсний тагнуулын байгууллагын тухай 2937 дугаар хууль (Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu);⁹⁵
- Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай 5271 дүгээр хууль (Ceza muhakemesi kanunu);
- Эрүүгийн 5237 дугаар хууль (Türk ceza kanunu).

БНТУ-ын тагнуулын ажиллагааны үүрэг бүхий байгууллага бол **Үндэсний тагнуулын байгууллага** (MIT) юм. Уг байгууллага нь гадаад тагнуул, тагнуулын тусгай ажиллагаа явуулах чиг үүрэгтэй. Үндэсний тагнуулын байгууллагын үүрэг нь тухайн улсад дотоод, гадаадын тагнуулын албаны үйл ажиллагаанд хяналт тавих, мэдээлэл цуглуулах, мэдээллээр хангах явдал юм. Яам, төрийн байгууллагууд, нийтийн үйлчилгээний байгууллагуудын архивын мэдээллийг албан хэрэгцээндээ авч ашиглах эрхтэй байна. Мөн Үндэсний тагнуулын байгууллагын гишүүд зэвсэг авч явах тусгай зөвшөөрөлтэй байдаг.

Цагдаагийн ерөнхий газрын харьяа **Санхүүгийн гэмт хэргийг мөрдөн шалгах газар** нь Мөнгө угаахаас урьдчилан сэргийлэх тухай (№4208) хуулийн дагуу байгуулагдсан бөгөөд хуулийн **зорилго** нь мөнгө угаахаас урьдчилан сэргийлэх, баримтлах зарчмыг тодорхойлоход оршино. Тус газар нь 2006 оны 10 дугаар сарын 18-ны өдрөөс хэрэгжиж эхэлсэн Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тухай (№5549) хуулиар байгууллагын эрх, үүрэг, бүрэн эрхээ шинэчлэн тогтоосон.

Гүйцэтгэх ажиллагааны газар нь нийтийн хэв журмыг сахиулах, аюулгүй байдлын талаар урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах арга хэмжээ авах зорилгоор улсын хэмжээнд мөрдөн шалгах үйл ажиллагаа явуулдаг.

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 139⁹⁶ дүгээр зүйлд **нууц мөрдөн байцаагчийг** томилох, мөрдөн шалгах үйл ажиллагаа явуулахыг тусгасан байна.

Нууц мөрдөн байцаагч нь байгууллага болон хувь хүний мэдээлэлд нэвтрэх, тагнах, хяналт тавих, тухайн байгууллагын талаар судалгаа хийх, гэмт хэргийн ул мөр, нотлох баримтыг цуглуулж мэдээллийн нууцыг хадгалах үүрэгтэй төрийн албан хаагч юм. Мөрдөн байцаалтын шатанд нууц мөрдөн байцаагчийг шүүгч томилон ажиллуулж болно. Нууц мөрдөн байцаагчийн цуглуулсан мэдээлэл, бичиг баримт, эд мөрийн баримт зэргийг Улсын Ерөнхий прокурорын газарт хүргүүлдэг. Нууц мөрдөн байцаагчийн биеийн байцаалтыг өөрчилж болох ба тухайн шийдвэр болон бусад баримт бичгийг Улсын ерөнхий прокурорын газарт хадгална. Бүрэн эрхийн хугацаа нь дууссан ч нууц мөрдөн байцаагчийн мэдээллийг нууцалдаг. Яллах шатанд мөрдөн байцаагчийг гэрчээр сонсох шаардлагатай тохиолдолд шүүх хуралдаанд оролцуулж дуу, дүрсийг нь өөрчлөхгүйгээр хаалттай орчинд сонсоно.

Эрүүгийн хуульд зааснаар зөвхөн дор дурдсан гэмт хэрэгт нууц мөрдөн байцаагчийг томилон ажиллуулна. Үүнд:

⁹³ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.3201.pdf>

⁹⁴ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.2559.pdf>

⁹⁵ <https://www.mit.gov.tr/2937.pdf>

⁹⁶ <https://barandogan.av.tr/5271-sayili-ceza-muhakemesi-kanunu-cmk.html#Madde-139>

- Байгууллагын үйл ажиллагааны хүрээнд үйлдэгдсэн эсэхээс үл хамааран сэргээш, мансууруулах бодис хэрэглэх, үйлдвэрлэх, худалдаалах;
- Гэмт хэрэг үйлдэх зорилгоор аж ахуйн нэгж байгуулах (220 дугаар зүйл, хоёр, долоо, наймдугаар хэсгээс бусад);
- Зэвсэг нийлүүлэх (315-р зүйл);
- Галт зэвсэг, хутга, бусад хэрэгслийг хууль бусаар хил нэвтрүүлэх (12 дугаар зүйл)
- Соёлын өв болон байгалийн үнэт зүйлсийг хамгаалах тухай хуулийн 68, 74 дүгээр зүйлд заасан гэмт хэрэг зэрэг багтана.

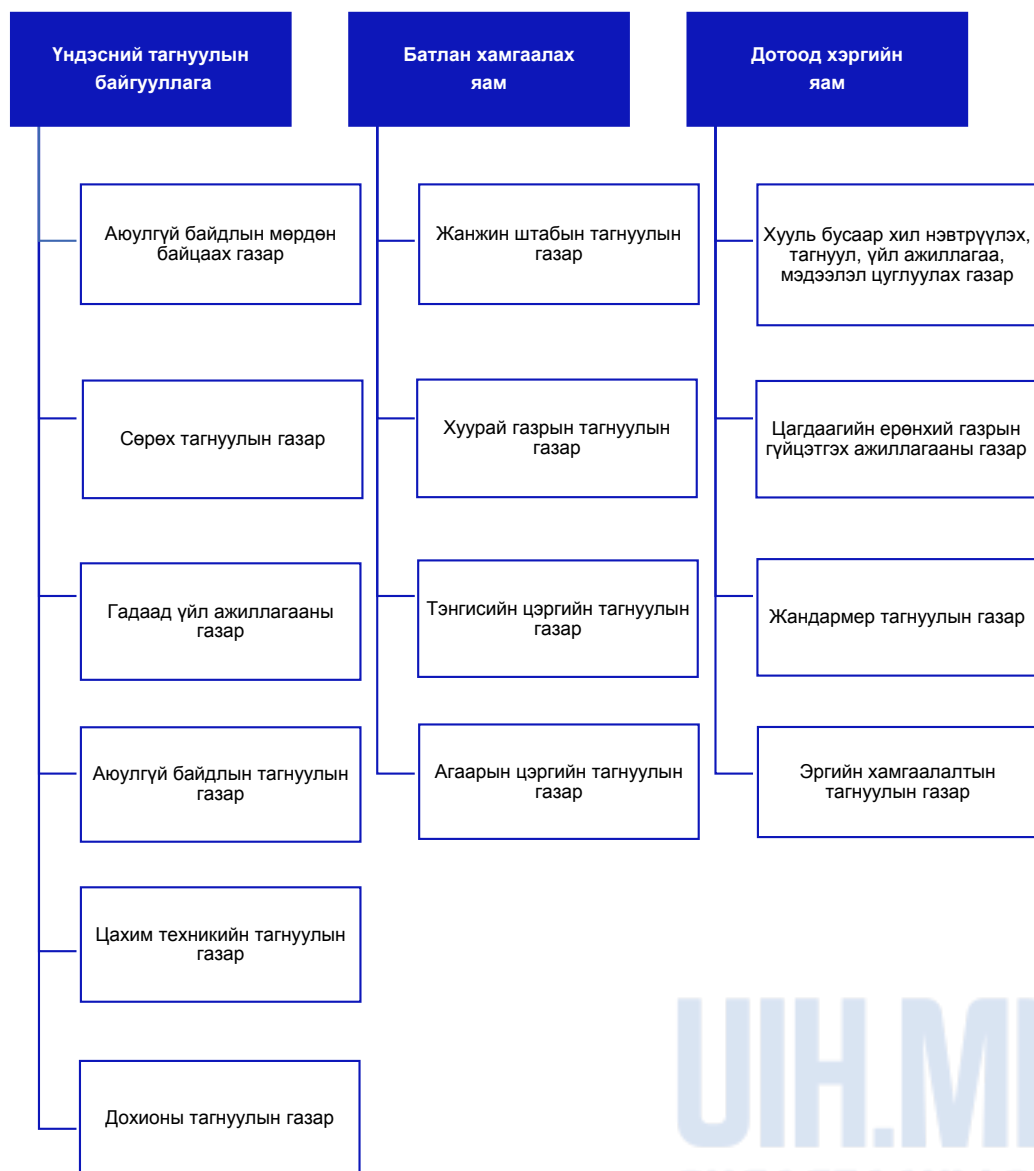
Тус хуулийн 140⁹⁷ дүгээр зүйлд нууц мөрдөн шалгах ажиллагаанд техникийн хэрэгсэл ашиглах тухай заасан байна. Гэмт хэргийн нууц мөрдөн шалгах ажиллагааг шүүхийн шийдвэр, Гүйцэтгэх ажиллагааны газар, Тагнуулын байгууллагын эрх бүхий албан тушаалтны бичгээр гаргасан хүсэлтийн дагуу сонсох төхөөрөмж ашиглах боломжтой байдаг.

Яаралтай буюу хугацаа алдах эрсдэлтэй тохиолдолд эрх бүхий албан тушаалтны зөвшөөрлөөр хорин дөрвөн цагийн дотор мэдээлэл хүргүүлнэ. Тагнуулын нууц мөрдөн шалгах ажиллагаа дууссан гэж үзвэл сонсох төхөөрөмж ашиглах эрхийг тэр даруй цуцална. Сонсох төхөөрөмж дэх бичлэгийг 10 хоногийн дотор устган, тайланг аудитаар хянуулахаар архивт хадгална.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

⁹⁷ <https://barandogan.av.tr/5271-sayili-ceza-muhakemesi-kanunu-cmk.html#Madde-140>

Зураг 1. Гүйцэтгэх ажил явуулж байгаа эрх бүхий байгууллагууд

Дараах гэмт хэргийг үйлдсэн гэх бодит нотлох баримтад үндэслэн сэжиглэх үндэслэл байгаа тохиолдолд баримтжуулахын тулд сэжигтэнг тухайн байршилд, ажлын байран дээр техникийн хэрэгслээр хянах, дуу, дүрсийг баталгаажуулах бичлэг хийх нууц ажиллагааг явуулах боломжтой байна. Үүнд:

- цагаачдыг хууль бусаар хил нэвтрүүлэх, хүн худалдаалах, эд эрхтэн худалдаалах;

- санаатайгаар аллага үйлдэх;
- хулгай, дээрэм болон залилах;
- мансууруулах бодис, өдөөгч бодис үйлдвэрлэх, худалдаалах;
- хуурамч мөнгө;
- биеэ үнэлэх;
- тендерийн луйвар;
- авлига;
- гэмт хэргийн улмаас үүссэн хөрөнгийг угаах;
- төрийн нууцын эсрэг гэмт хэрэг, тагнуулын эсрэг гэмт хэрэг;
- Үндсэн хуулийн дэг журам, түүний үйл ажиллагааны эсрэг гэмт хэрэг гэх мэт.

2.3.1. Гүйцэтгэх ажиллагааны газар (*Istihbarat daire başkanlığı*).⁹⁸

Цагдаагийн ерөнхий газрын харьяа Гүйцэтгэх ажиллагааны газар нь Тагнуулын байгууллагын тухай (№3201) хууль, Цагдаагийн байгууллагын үүрэг, хариуцлагын тухай (№2559) хуулиуд болон Гүйцэтгэх ажиллагааны газрын журмын дагуу мөрдөн шалгах үйл ажиллагаа явуулах, гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиглэлээр ажиллаж байна.

Бүтэц, зохион байгуулалтын хувьд нийслэлд 5 газар, орон нутагт 81 салбар нэгжтэйгээр мөрдөн шалгах үйл ажиллагааг явуулж байна. Мөн Гүйцэтгэх ажиллагааны газрын сургалтын үйл ажиллагааг Тагнуулын академи (ISAK) явуулдаг. Төрийн аюулгүй байдал, олон нийтийн амгалан тайван байдлыг хангах зэрэг асуудлаар гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үүрэг бүхий тагнуулын боловсон хүчнийг бэлтгэдэг.

Гүйцэтгэх ажиллагааны газрын эрх зүйн байдал, үйл ажиллагаатай холбоотой харилцааг Цагдаагийн байгууллагын үүрэг, бүрэн эрхийн тухай хуулиар⁹⁹ зохицуулах ба энэ хуулийн **зорилго** нь нийтийн хэв журмыг сахиулах, хүний аюулгүй байдал, амь нас, эд хөрөнгө, оршин суугаа газрын аюулгүй байдлыг хамгаалдаг.

Цагдаагийн байгууллагын үүрэг, бүрэн эрхийн тухай хуулийн 7 дугаар зүйлд зааснаар БНТУ-ын нутаг дэвсгэр, хуваагдашгүй бүрэн бүтэн байдал, Үндсэн хуулийн байгууламж, аюулгүй байдлын талаар урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах арга хэмжээ авах, дэг журмыг сахиулах зорилгоор улсын хэмжээнд **мөрдөн шалгах** үйл ажиллагаа явуулдаг. Гүйцэтгэх ажиллагааны газар нь мэдээлэл цуглуулах, үнэлэх, холбогдох эрх бүхий байгууллагуудад хүргүүлэх ба орон нутгийн бүх тагнуулын байгууллагуудтай хамтран ажилладаг.

Цагдаагийн байгууллагын үүрэг, хариуцлагын тухай хуулийн¹⁰⁰ 2 дугаар зүйлд гүйцэтгэх ажиллагааны байгууллагын хамрах хүрээг дараах байдлаар хуульчилсан байна. Үүнд:

- иргэдийн амь нас, нэр төр, эд хөрөнгийн аюулгүй байдлыг хамгаалах;
- төрийн эсрэг дангаар эсхүл бүлэглэн дайрах, үймээн дэгдээгч этгээдүүдийг баривчлах;
- Засгийн газрын эсрэг хүчирхийлэл болон эсэргүүцэл үйлдэгчдийн үйл ажиллагааг таслан зогсоох, арга хэмжээ авах;
- барилга байгууламж, орон сууц болон хүн амьдардаггүй газарт хувь хүн эсхүл бүлэглэн хүчирхийлэл үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх;
- цагдаагийн албанаас хүнд гэмт хэрэгт сэжигтнээр татагдан оргон зайлсан этгээдийг эрэн сурвалжилж, баривчлах;
- гэмт хэрэг үйлдэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэхтэй тэмцэх;
- төрийн болон иргэний гэмт хэрэг үйлдэгчдийг баривчлах, тэдгээрийг нотлох, баримтжуулах;

⁹⁸ <https://egm.gov.tr/istihbarat>

⁹⁹ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.2559.pdf>

¹⁰⁰ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.2559.pdf>

- Эрүүгийн байцаан шийтгэх хууль болон бусад хууль тогтоомжоор гэмт хэрэгтэн болох нь тогтоогдсон этгээдийн хэргийн нотлох баримтыг илрүүлэх, гэмт этгээдийг баривчлах, эрэн сурвалжлах;
- хууль бусаар зохион байгуулагдаж буй жагсаал, цуглааныг тараах, арга хэмжээ авах;
- Гал түймэр, үер, газар хөдлөлт зэрэг байгалийн гамшиг болсон газарт шаардлагатай арга хэмжээг авч ажиллах;
- нийтийн эзэмшлийн талбайд аливаа төрлийн цуглаан, жагсаал, ёслолын үйл ажиллагааны дэг журмыг тогтоох.

2.3.2. Үндэсний тагнуулын байгууллага (Milli istihbarat teskilat):

Тагнуулын үйл ажиллагааг нээлттэй болон хаалттай эх сурвалжаас иргэн, байгууллага болон орон нутгийн бусад байгууллагуудын талаарх мэдээллийг цуглуулж, тухайн мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийх, үнэлэх замаар дүгнэлт гаргана. Тагнуулын үйл ажиллагааг нууц журам, зарчим, техникээр гүйцэтгэдэг.

Үндэсний тагнуулын байгууллагын үүрэг:

- нутаг дэвсгэрийн болон үндэсний бүрэн бүтэн байдал, тусгаар тогтнол, аюулгүй байдал, БНТУ-д тулгарч буй гадаад, дотоод аюул заналхийлэлтэй тэмцэхэд чиглэсэн байна. Тагнуулын мэдээллийг Ерөнхийлөгч, Ерөнхий сайд, Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн Ерөнхий нарийн бичгийн дарга болон холбогдох байгууллагуудад хүргэх;
- Төрөөс үндэсний аюулгүй байдлын талаар баримтлах бодлого, төлөвлөгөө боловсруулах, түүнийг хэрэгжүүлэхэд Ерөнхийлөгч, Ерөнхий сайд, Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн Ерөнхий нарийн бичгийн даргад холбогдох мэдээллийг хүргүүлэх;
- холбогдох байгууллагуудад тагнуулын үйл ажиллагааны талаар чиглэл өгөх тухай саналыг Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөл, Ерөнхий сайдад оруулах;
- тагнуулын болон сөрөх тагнуулын үйл ажиллагааны талаарх техникийн асуудлаар зөвлөгөө өгөх, тэдгээрийн хоорондын уялдаа холбоо тогтооход туслалцаа үзүүлэх
- зэвсэгт хүчинд шаардлагатай гэж үзсэн Жанжин штабын мэдээлэл, тагнуулын мэдээллийг Жанжин штабын төв байгууллагад хүргүүлэх;
- Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлөөс тогтоосон бусад дүрэм, журмыг хэрэгжүүлэх;
- сөрөх тагнуулын үйл ажиллагаа эрхлэх;
- гадаад аюулгүй байдал, терроризмтой тэмцэх, үндэсний аюулгүй байдалтай холбоотой асуудлуудад Ерөнхийлөгч эсхүл Сайд нарын Зөвлөлийн өгсөн үүрэг даалгаврыг биелүүлэх;
- гадаад тагнуул, үндэсний батлан хамгаалах, терроризм ба олон улсын гэмт хэрэг, кибер аюулгүй байдалтай холбоотой бүх төрлийн техникийн тагнуул, тагнуулын журам, хэрэгсэл, системийг ашиглан мэдээлэл, баримт бичиг цуглуулах, бүртгэх, дүн шинжилгээ хийх, шаардлагатай мэдээллийг холбогдох байгууллагад хүргүүлэх

Үндэсний тагнуулын байгууллагын шууд удирдлага дор ажилладаг харьяа газар хэлтсүүдийн талаар товч дурдвал:

Аюулгүй байдлын мөрдөн байцаах газар - Туркийн үндэсний аюулгүй байдлын хүрээнд олон нийтийн байгууллага, архивын мөрдөн байцаалт, аюулгүй байдлын мөрдөн байцаалтыг явуулж, холбогдох байгууллагад хүргүүлнэ.

Аюулгүй байдлын тагнуулын газар - Туркийн үндэсний бүрэн эрхт байдалд заналхийлж буй аюул, ялангуяа террорист халдлага, террорист үйл ажиллагааны тагнуулын мэдээллийг цуглуулах, эдгээр мэдээллийг боловсруулах, эрх бүхий байгууллагад танилцуулах, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авна.

Сөрөх тагнуулын газар - Гадаад улсын тагнуулын байгууллага болон хувь хүмүүс БНТУ-ыг тагнаж буй тагнуулын үйл ажиллагааг илрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх ажлын гүйцэтгэнэ.

Гадаад тагнуулын газар - БНТУ-ын стратегийн ашиг сонирхлыг хамгаалах, хөгжүүлэх хүрээнд гадаад дотоодын байгууллагуудтай хамтран ажиллах, судалгаа шинжилгээ хийх үүрэгтэй.

Цахим техникийн тагнуулын газар - Бүх төрлийн техникийн тагнуулын журам, багаж хэрэгсэл, системийг ашиглан мэдээлэл, баримт бичиг, мэдээ, мэдээллийг цуглуулах, бүртгэх, дүн шинжилгээ хийх, тагнуулын дүн шинжилгээг шаардлагатай байгууллагуудад хүргүүлнэ.

БНТУ-ын хувьд тагнуулын мөрдөн шалгах нууц ажиллагаа нь улсын аюулгүй байдлын чухал хүчин зүйлүүдийн нэг юм. Тагнуулын мөрдөн шалгах нууц ажиллагаа нь иргэн, бүлэг, байгууллага зэрэг эх сурвалжаас олж авсан мэдээ мэдээлэл, баримт бичгийг боловсруулсны үр дүнд гарсан үйл ажиллагааны чиглэлийг урьдчилан тодорхойлох зорилгоор хийгддэг ажил гэж ойлгож болно. Ирээдүйгээ харж, тулгарч болзошгүй асуудлын талаар урьдчилан сэргийлэх, мэдлэг, мэдээлэлтэй байх, нууц үйл ажиллагааны баримтуудыг илрүүлж ажиллах, болсон үйл явдлын талаар цуглуулсан баримтуудад дүн шинжилгээ хийж, ангилж үнэлнэ.

Тагнуулын үйл ажиллагааг үндсэн 4 үе шаттай гэж үзэж болно. Үүнд:

- **Тагнуулын хэрэгцээг тодорхойлох, дүн шинжилгээ хийх** - Ерөнхийлөгч, Жанжин штабын дарга, Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн Ерөнхий нарийн бичгийн дарга, холбогдох яамдаас гаргасан хүсэлт, хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн мэдээлэл цуглуулах үе шатуудыг хамардаг. Төрийн үндэсний аюулгүй байдлын бодлоготой холбоотой төлөвлөгөөг Үндэсний тагнуулын байгууллагын тухай 2937 дугаартай хуулийн хүрээнд Төрийн тагнуулын байгууллагын үйл ажиллагааг удирдан чиглүүлдэг.

- **Мэдээлэл цуглуулах** - Мэдээлэл цуглуулах эх сурвалжуудыг “нээлттэй” ба “хаалттай” мэдээлэл гэж хоёр ангилна. Сонин, сэтгүүл, ном, гарын авлага, радио, телевизийн нэвтрүүлэг, вэбсайт цахим орчинд мэдээлж буй нь нээлттэй эх сурвалж юм. Харин эх сурвалжууд нь тодорхойгүй, мэдээллийг цуглуулахдаа техник технологийн тусламжтайгаар тагнуулын байгууллагын хэрэгцээнд мэдээллийг нэгтгэх нь хаалттай арга хэлбэр гэж үздэг байна.

- **Мэдээлэл боловсруулах** - Мэдээлэл цуглуулах нэгж, байгууллагуудаас ирсэн мэдээлэл, баримт бичгийг ангилж, үнэлгээ хийж боловсруулдаг. Мэдээллийг нэгтгэж, ангилах бол эхний үе шат юм. Харин хоёр дахь үе шат бол үнэлгээ хийх, өөрөөр хэлбэл тагнуулын мэдээллийн үнэ цэнэ, мэдээлэл авсан эх сурвалжийн найдвартай байдал, мэдээллийн үнэн зөв эсэхийг тодорхойлох явдал юм. Энэ алхмыг хийсний дараа ач холбогдлыг тодорхойлж тайлбар хийж болно.

- **Мэдээллийг түгээх, ашиглах** - Үнэлгээ, дүн шинжилгээ хийж боловсруулсан тайланг холбогдох эрх бүхий байгууллагуудад цаг тухайд нь түргэн шуурхай түгээх нь гол ач холбогдол нь юм. Холбогдох байгууллагууд тагнуулын эдгээр тайланг ашиглахаас гадна

хяналт тавьж, үнэлэх тэргүүлэх чиглэлийн хүрээнд тагнуулын шинэ хэрэгцээг тодорхойлдог байна.

2.3.3. Санхүүгийн гэмт хэргийг мөрдөн шалгах газар:¹⁰¹

Дотоод хэргийн яамны 2012 оны 12 сарын 28-ны өдрийн тогтоолоор **Санхүүгийн гэмт хэргийг мөрдөн шалгах газар** нь Цагдаагийн ерөнхий газрын харьяанд байгуулагдсан. Үйл ажиллагаагаа 2013 оны 01-р сарын 28-нд эхлүүлсэн ба мөнгө угаах гэмт хэрэг, терроризмтой тэмцэх үүрэг бүхий байгууллага юм. Үйл ажиллагааны хамрах хүрээ, эрх зүйн орчинг дараах хуулиар зохицуулж байна. Үүнд:

- БНТУ-ын Эрүүгийн хууль;¹⁰²
- Мөнгө угаахаас урьдчилан сэргийлэх тухай 4208 дугаартай хууль;¹⁰³
- Гэмт хэргээс олсон орлогыг угаахаас урьдчилан сэргийлэх тухай 5549 дугаартай хууль;¹⁰⁴
- Эд хөрөнгийн тухай хууль.

Санхүүгийн гэмт хэргийг мөрдөн шалгах газар нь гэмт хэргийн шинжтэйгээр олсон орлого, терроризмыг санхүүжүүлэх, эдийн засгийн аюулгүй байдлыг хангах, болзошгүй эрсдэлийг илрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх ажлын хүрээнд хяналт, дүн шинжилгээ хийх, судлах, шалгах ба энэхүү үйл ажиллагааны хүрээнд дараах үүрэгтэй. Үүнд:

- гэмт хэргээс олсон орлого, терроризмыг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх хүрээнд мэдээлэл цуглуулах, сэжигтэй гүйлгээний тайланг илрүүлж дүн шинжилгээ хийх, бүртгэх, тагнуулын мөрдлөг хийх, шаардлагатай мэдээлэл болон тагнуулын дүн шинжилгээний үр дүнг холбогдох байгууллагад мэдээлэх;
- мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэрэг үйлдсэн ноцтой сэжиг бүхий тохиолдолд Улсын прокурорын газарт асуудлыг шилжүүлэх;
- гэмт хэргийн нотлох баримт дээр дүгнэлт хийх, бусад хотуудад байрлах салбар нэгжүүдтэйгээ хамтран ажиллах;
- сэжигтэй мөнгөн гуйвуулгын хүрээнд ирсэн мэдээллүүдэд хяналт шинжилгээ хийх;
- хууль бусаар хил нэвтрүүлэх, зохион байгуулалттай гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд холбогдох байгууллагуудтай хамтран ажиллах;
- БНТУ-ын Эрүүгийн хуулийн (ТСК) 282-ын хүрээнд гэмт хэргийг мөрдөн шалгах;
- Сургалт семинар зохион байгуулах;
- CARIN замаар гэмт хэргээс олсон орлогыг судлан олон улсын тагнуулын албанд харилцан мэдээлэх.

Мөнгө угаах гэмт хэргийн мөрдөн шалгах ажиллагаа, шинж чанараасаа шалтгаалан хоёр янзаар хийгддэг. (Зураг 2.)

УИХ.МН
СУДАЛГААНЫ САН

¹⁰¹ <https://www.egm.gov.tr/>

¹⁰² <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

¹⁰³ Мөнгө угаахаас урьдчилан сэргийлэх тухай 4208 дугаартай хууль - Karaparanın Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanun

¹⁰⁴ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5549.pdf>

Зураг 2. Мөнгө угаах гэмт хэргийг мөрдөн шалгах арга замууд

Санхүүгийн мөрдөн байцаах үйл ажиллагаа нь дараах байдлаар явагдана:

- гэмт хэрэг үйлдсэн гэсэн урьдчилсан мэдээлэл;
- судлах хүмүүсийг тодорхойлох;
- орлогын эх үүсвэрийг тодорхойлох;
- хөрөнгийн талаарх мэдээллийг тодорхойлох;
- бүртгүүлсэн орлого, хөрөнгийн харьцуулалт;
- мэдээллийн үнэлгээ (учир шалтгааны холбоо);
- үр дүнг дүгнэх.

2.3.4.Цагдаагийн ерөнхий газрын Мөрдөн шалгах хороо¹⁰⁵

Гүйцэтгэх ажиллагааны газрын эрх зүйн байдал, үйл ажиллагаатай холбоотой харилцааг Цагдаагийн байгууллагын үүрэг, хариуцлагын тухай хуулиар¹⁰⁶ зохицуулах ба энэ хуулийн **зорилго** нь Цагдаагийн байгууллага нийтийн хэв журам, иргэдийн амь нас аюулгүй байдал, өмч хөрөнгийг хамгаалах явдал юм.

Гүйцэтгэх ажиллагааны газар нь үйл ажиллагаандаа хүний эрх, эрх чөлөөг хангаж ажиллана гэж тусгасан байдаг. Хүний эрх зөрчигдөж байгаа тухай мэдээллийг шалгах, мөрдөн байцаах, үр дүнг үнэлэх ажлыг Хүний эрхийн дээд зөвлөл байгуулах тухай¹⁰⁷ 4643 тоот хуулиар зохицуулсан байна. Энэ хуулийн дагуу эрх нь зөрчигдсөн хүмүүс гомдол гаргах боломжтой бөгөөд цахим хуудсыг Цагдаагийн ерөнхий газрын харьяа Гүйцэтгэх ажиллагааны газар ажиллуулдаг. Энэ сайтад ирүүлсэн мэдэгдэл, гомдлыг үнэлэх, үр дүнгийн дагуу шаардлагатай арга хэмжээг авах зорилгоор Дотоод хэргийн яаманд **хүний эрх зөрчсөн нэхэмжлэлийн дагуу** Мөрдөн шалгах хороог байгуулсан. Хүний эрхийг зөрчсөн, ялангуяа эрүүдэн шүүх, хүчирхийлэлд өртсөн гэж үзэх асуудлыг гүйцэтгэх ажиллагааны газрын сайтад мэдээлж "ihb@basbakanlik.gov.tr" хаягаар шууд гомдол гаргах боломжтой байдаг байна. Хороо нь хүний эрх зөрчигдөж байгаа тухай мэдээллийг газар дээр нь мөрдөн шалгах үүрэгтэй.

Хүний эрх зөрчсөн тухай гомдлыг мөрдөн шалгах хороог байгуулахдаа Хүний эрхийн дээд зөвлөл байгуулах тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлд зааснаар Ерөнхий сайд, Хууль зүй, Дотоод хэргийн яам, Гадаад хэргийн яам, Үндэсний боловсролын яам, Эрүүл мэндийн яамны төлөөллөөс бүрддэг байна. Мөн хүний эрхийг хамгаалах чиглэлээр ажилладаг мэргэжлийн байгууллагууд хамтран ажилладаг. Эдгээр төлөөлөгчдийг Дотоод хэргийн яам болон Цагдаагийн ерөнхий газар тогтооно.

Мөрдөн шалгах хорооны үйл ажиллагаа, хамрах хүрээ:

- хүний эрхийг хамгаалах, хөгжүүлэхтэй холбогдсон захиргааны болон эрх зүйн зохицуулалтын талаар судалгаа хийж, шаардлагатай санал гаргах;

¹⁰⁵ <https://onlineislemler.egm.gov.tr/Sayfalar/insanhaklari.aspx>

¹⁰⁶ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.2559.pdf>

¹⁰⁷ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6311&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>

- одоогийн хууль тогтоомж хүний эрхийн үндсэн зарчим, олон улсын баримт бичиг, механизмтай уялдуулан зөвлөмж гаргах;
- хүний эрхийн асуудлаар Ерөнхий сайд, яамд, төрийн бусад байгууллагуудад зөвлөмж хүргүүлэх;
- НҮБ-ын Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал, Туркийн нэгдэн орсон хүний эрхийн тухай олон улсын конвенцод заасны дагуу хүний эрхийг орчин үеийн болон түгээмэл стандартын дагуу хамгаалах, хөгжүүлэх чиглэлээр хийх ажлыг зохион байгуулах;
- хүний эрхийн зөрчил, салбарт гарч буй өөрчлөлтүүдийн талаар олон нийтэд мэдээлэх зорилгоор судалгаа, дүн шинжилгээ хийх;
- олон нийтийн байгууллагаас хэрэгжүүлж буй хүний эрхийн мэргэжил дээшлүүлэх сургалтын хөтөлбөрийн хэрэгжилтэд хяналт тавих, олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл, төрийн бус байгууллагын хүний эрхийн сургалтын үйл ажиллагаанд хувь нэмэр оруулах;
- Хүний эрхийн боловсролын үндэсний хороонд ажиллах багш, төлөөлөгчдийг илгээх сайн дурын байгууллагуудыг сонгон шалгаруулж, хорооны ажлыг хянах, үнэлэх, чиглүүлэх;
- байгууллагын төлөөллөөс бусад Хүний эрхийн зөвлөх зөвлөлийн гишүүдийг сонгох, тэдний ажилд хяналт, үнэлгээ хийх;
- хүний эрх зөрчигдсөнтэй холбоотой авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаар зөвлөмж гаргах.

ГУРАВ. МОНГОЛ УЛСЫН ГҮЙЦЭТГЭХ АЖЛЫН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ХЭРЭГЖҮҮЛЭГЧ БАЙГУУЛЛАГУУД БА ХЯНАЛТ

3.1. Эрх зүйн зохицуулалт:

Монгол Улсад гүйцэтгэх ажлыг *Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн*¹⁰⁸ дагуу тагнуул, цагдаа, шүүхийн гүйцэтгэх болон авлигатай тэмцэх байгууллагууд явуулна. (§9.1) Эдгээр байгууллагуудын гүйцэтгэх ажил явуулах нийтлэг үндэслэл, гүйцэтгэх ажлын зарчим, арга хэрэгсэл, гүйцэтгэх ажил явуулах нийтлэг журам зэргийг Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулиар зохицуулдаг. (§1)

Гүйцэтгэх байгууллагуудын үндсэн чиг үүрэг, үйл ажиллагаа, гүйцэтгэх ажил явуулах, хэрэг шалгах журам зэрэг нь харилцан адилгүй, өөр өөрийн гэсэн онцлогтой байдаг тул дээрх байгууллагуудын гүйцэтгэх ажилтай холбоотой нарийвчилсан зохицуулалтыг тэдгээрийн эрх зүйн байдлыг тодорхойлсон хуулиудаар нарийвчлан зохицуулж байдаг. Үүнд:

- Тагнуулын байгууллагын тухай хууль (1999)¹⁰⁹
- Цагдаагийн албаны тухай хууль (1999)¹¹⁰
- Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль (2017)¹¹¹
- Авлигын эсрэг хууль (2006)¹¹² зэрэг болно.

Судлаачдын зүгээс Гүйцэтгэх ажлын тухай хууль батлагдан гарч холбогдох байгууллагуудын өдөр тутмын үйл ажиллагаанд мөрдүүлсэн нь гүйцэтгэх ажил явуулах үндсэн зарчим, нөхцөлүүдийг хэлбэрэлтгүй сахиулахад ач холбогдолтой болсны дээр, хуульчлан тогтоосон арга хэрэгслийн амьдралын шалгуур даах чадварыг сорих, гүйцэтгэх

¹⁰⁸ Гүйцэтгэх ажлын тухай хууль “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэлийн 1998 оны 3 дугаарт нийтлэгдсэн.

¹⁰⁹ Тагнуулын байгууллагын тухай хууль “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэлийн 1999 оны 35 дугаарт нийтлэгдсэн.

¹¹⁰ Цагдаагийн албаны тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/ “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэлийн 2017 оны 08 дугаарт нийтлэгдсэн.

¹¹¹ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/ “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэлийн 2017 оны 24 дугаарт нийтлэгдсэн.

¹¹² Авлигын эсрэг хууль “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэлийн 2006 оны 35 дугаарт нийтлэгдсэн.

ажил эрхлэн явуулдаг байгууллага, ажилтанг хууль зөрчихөөс урьдчилан сэргийлэх, зохион хэрэгжүүлж буй арга хэмжээнүүдийн үндэслэлд прокурорын зүгээс хяналт тавих боломжийг бүрдүүлэхэд тус нэмэртэй болсон¹¹³ хэмээн энэ хуулийн талаар үнэлжээ.

Ийнхүү 20 гаруй жилийн хугацаанд үүргээ “зохих хэмжээнд” гүйцэтгэсэн уг хуулийг шинэчлэх шаардлагатай хэмээн зарим судлаачид үзэж байна. Тодруулбал, ойлголт, нэр томъёог оновчтой тодорхойлох, гүйцэтгэх ажил явуулах үндэслэл, хүрээг зөв тогтоох, гүйцэтгэх ажил явуулах, гүйцэтгэх ажилд хяналт тавихтай холбоотой зарим зохицуулалтыг практик хэрэглээнд нийцүүлэх, бусад хууль тогтоомжтой уялдуулан шинэчлэх зайлшгүй шаардлага аль хэдийн үүссэн гэсэн байна.¹¹⁴

Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд орсон нэмэлт, өөрчлөлтүүд:

1997 онд батлагдсан Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд нийт 12 удаа нэмэлт, өөрчлөлт орсон бөгөөд тэдгээрийн ихэнх нь гүйцэтгэх ажил явуулах эрх бүхий төрийн байгууллагын бүтэц, чиг үүрэгтэй холбоотой өөрчлөлтүүд байжээ.

(Уг хуульд орсон нэмэлт, өөрчлөлтүүдийг огноогоор болон заалтаар нь Хүснэгт 1, 2-оос үзнэ үү.)

Тухайлбал, **1999 онд Тагнуулын байгууллагын тухай хууль** батлагдаж, Улсын аюулгүй байдлыг хангах газар (1996-2000 он) нь Тагнуулын ерөнхий газар гэж нэрээ өөрчилсөн¹¹⁵, **2006 онд** Авлигын эсрэг хууль батлагдаж Авлигатай тэмцэх газар байгуулагджээ.

2001 оны 12 дугаар сарын 27-ны өдөр **Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хууль** батлагдсантай холбогдуулан Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт орсон байна.

Мөн Монгол Улсын Хилийн тухай хуульд өөрчлөлт орсонтой холбогдуулан Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд хилийн тагнуулын байгууллагатай холбоотой зохицуулалт нэмэгджээ. Тодруулбал, Улсын Их Хурал (УИХ)-ын 2000 оны 33 дугаар тогтоолоор батлагдсан Монгол Улсын Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн 6 дугаар бүлгийн 2-т “хилийн цэргийн бие даасан тогтолцоог бий болгоно” гэж, Засгийн газрын 2000 оны 179 дүгээр тогтоолоор батлагдсан төлөвлөгөөний 5-2.1-ийн 751-д “улсын хил хамгаалах шаардлагыг үндэслэн тагнуул, хэрэг бүртгэх алба, нисэх бүрэлдэхүүн, сургууль, эмнэлгийн хөдөлгөөнт бүлэгтэйгээр хил хамгаалах байгууллагын бие даасан бүтцийг бий болгож бэхжүүлнэ” гэж тус тус тусгасан байжээ. Эдгээр зорилтыг биелүүлэх үүднээс Монгол Улсын Хилийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулж, үүнтэй холбогдуулан Монгол Улсын Тагнуулын байгууллагын тухай, Гүйцэтгэх ажлын тухай, Монгол Улсын Батлан хамгаалах тухай, Эрүүгийн байцаан шийтгэх тухай хуулиуд, “Монгол Улсын Төрийн цэргийн бодлогын үндсийг батлах тухай” УИХ-ын 1998 оны 56 дугаар тогтоолын хавсралтад тус тус нэмэлт, өөрчлөлт оруулжээ.

Харин **2002 онд** Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлд “Хуульд заасан үндэслэл, журмаас гадуур дүр мэдэн хэнийг ч нэгжих, баривчлах, хорих, мөрдөн мөшгих, эрх чөлөөг нь хязгаарлахыг хориглоно.” гэсэн үзэл санааг Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд тусгах зорилгоор нэмэлт, өөрчлөлт оруулжээ.¹¹⁶

2013 онд батлагдсан Тахарын албаны тухай хуулийн дагуу “шүүн таслах ажиллагааны хэвийн нөхцөлийг бүрдүүлэх зорилгоор шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах, гэрч, хохирогчийг хамгаалах, яллагдагч, ялтныг хуяглан хүргэх, хуяглан харгалзах, оргон зайлсан яллагдагч, ялтныг эрэн сурвалжлах” чиг үүрэгтэй Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч

¹¹³ М.Батсайхан, Л.Батдолгор. Гүйцэтгэх ажил. УБ., 2000. 8 дахь тал.

¹¹⁴ Ч.Доржсүрэн. “Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийг шинэчлэх хэрэгцээ шаардлага”. “Тусгаар тогтнол” сэтгүүл, 2020 №3 (51), 92-103 дугаар тал.

¹¹⁵ Тагнуулын ерөнхий газрын цахим хуудас - <https://gia.gov.mn/23/item/92>

¹¹⁶ УИХ-ын 2002 оны хаврын чуулганы 4 дүгээр сарын 11-ний өдрийн хуралдааны дэлгэрэнгүй тэмдэглэлээс. УИХ-ын цахим хуудас - <http://www.parliament.mn/n?cid=98&page=3>

агентлаг болох Тахарын алба байгуулагдаж байжээ. Харин **2016 онд Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай** хуулийн дагуу Тахарын албаны тухай хууль хүчингүй болж Тахарын алба татан буугдсан байна.

2015 оны 7 дугаар сарын 09-ний өдөр *Тагнуулын байгууллагын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль* батлагдсантай холбогдуулан Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд ихээхэн өөрчлөлт орсон. Тодруулбал, гүйцэтгэх ажил явуулах үндэслэл, гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгслийн нэршил, гүйцэтгэх ажилд хориглох зүйл, гүйцэтгэх ажлын үр дүнг хүлээн авах, танилцах, шилжүүлэх, прокурорын хяналт, гүйцэтгэх ажилтны албан тушаалд иргэнийг судлах, сонгон шалгаруулах, туршилтын хугацаагаар ажиллуулах, туслагч, туслах ажилтан ажиллуулах, санхүүжилт, хууль тогтоомж зөрчигчид хүлээлгэх хариуцлагатай холбоотой зохицуулалтад нэмэлт, өөрчлөлт орж, 5 заалт хүчингүй болжээ.

2016 онд Төрийн болон албаны нууцын тухай хууль, **2017 онд** Цагдаагийн албаны тухай хууль, хамгийн сүүлд буюу **2020 онд Төрийн тусгай хамгаалалтын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль** батлагдсантай холбогдуулан Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлтүүд орсон байна.

Хүснэгт 1. Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт орсон байдал (огноогоор)

№	Нэмэлт, өөрчлөлт орсон огноо	Нэмэлт, өөрчлөлт орсон шалтгаан
1.	1999.07.08	Тагнуулын байгууллагын тухай хууль батлагдсан
2.	2001.12.27	Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хууль батлагдсан
3.	12.27	Монгол Улсын хилийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль батлагдсан
4.	2002.04.19	Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлд нийцүүлсэн
5.	2006.07.06	Авлигын эсрэг хууль батлагдсан
6.	2013.07.05	Тахарын албаны тухай хууль батлагдсан
7.	2015.07.09	Тагнуулын байгууллагын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль батлагдсан
8.	10.30	Монгол Улсын 2015 оны төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль батлагдсан
9.	2016.07.21	Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль батлагдсан
10.	12.01	Төрийн болон албаны нууцын тухай хууль батлагдсан
11.	2017.02.09	Цагдаагийн албаны тухай хууль батлагдсан
12.	2020.05.14	Төрийн тусгай хамгаалалтын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль батлагдсан

Нэмэлт, өөрчлөлт орсон хуулийн зүйл, заалтыг давтамжаар нь авч үзвэл:

Хүснэгт 2. Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт орсон байдал (заалтаар)

№	Нэмэлт, өөрчлөлт орсон зохицуулалт	Нэмэлт, өөрчлөлт орсон давтамж
1.	§9. Гүйцэтгэх байгууллагатай холбоотой зохицуулалтад	8 удаа
2.	§11. Гүйцэтгэх ажил явуулах үндэслэлд	7 удаа
3.	§6. Хуулийн нэр томъёонд	5 удаа
4.	§8. Гүйцэтгэх ажилд хориглох зүйлд	3 удаа
5.	§12. Гүйцэтгэх ажил явуулах хүрээнд	
6.	§13. Гүйцэтгэх байгууллага, тэдгээрийн ажилтны бүрэн эрхтэй холбоотой зохицуулалтад	2 удаа
7.	§18. Гүйцэтгэх ажлын үр дүнг ашиглахтай холбоотой зохицуулалтад	
8.	§2. Гүйцэтгэх ажилтай холбоотой зохицуулалтад	1 удаа

9.	§3.	Гүйцэтгэх ажлын тухай хууль тогтоомжид
10.	§14.	Туслагч, туслах ажилтан ажиллуулахтай холбоотой зохицуулалтад
11.	§15.	Гүйцэтгэх ажлын санхүүжилттэй холбоотой зохицуулалтад
12.	§21.	Гүйцэтгэх ажлын нууцыг хамгаалах, хадгалахтай холбоотой зохицуулалтад
13.	§23.	Гүйцэтгэх ажилд тавих прокурорын хяналтад
14.	§24.	Хууль тогтоомж зөрчигчдөд хүлээлгэх хариуцлагад

(Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд орсон нэмэлт, өөрчлөлтүүдийн дэлгэрэнгүйг Хавсралт 1-ээс үзнэ үү.)

3.2. Гүйцэтгэх байгууллагуудын гүйцэтгэх ажлын зорилго, хүний эрхийг хангах нь:

Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 2 дугаар зүйлд зааснаар **гүйцэтгэх ажил** гэж үндэсний аюулгүй байдал, хүний эрх, эрх чөлөөг гэмт халдлагаас хамгаалах зорилгоор төрийн эрх бүхий байгууллагаас ердийн ба тусгай, нууц арга, хэрэгсэл ашиглан явуулж байгаа мэдээ, мэдээлэл, баримт бичиг, нотолгоо эрж олох, цуглуулах, шалгах үйл ажиллагааг ойлгоно.

Энэ хуулийн 9 дүгээр зүйлийн 9.1 дэх хэсэгт гүйцэтгэх ажил явуулах эрх, 11 дүгээр зүйлд гүйцэтгэх ажил явуулах үндэслэл, 12 дугаар зүйлд гүйцэтгэх ажил явуулах хүрээг тус тус зохицуулсан. Гүйцэтгэх ажил явуулах эрх болон үндэслэлийг гүйцэтгэх байгууллага тус бүрээр хойно авч үзнэ. Харин гүйцэтгэх ажил явуулах хүрээг дараах байдлаар хязгаарласан. (§12) Үүнд:

- гадаад улс, байгууллагын тодорхой бодлого, үйл ажиллагааны тухай болон Монгол Улсын ашиг сонирхлыг хамгаалахад ач холбогдолтой бусад мэдээ олох гадаад тагнуулын үйл ажиллагаа;
- Монгол Улсын эсрэг гадаадын улс, байгууллага, иргэн, тэдгээрийн төлөөний этгээдийн зүгээс явуулж байгаа тагнуул, хорлон сүйтгэх ажиллагаа болон тагнуулын байгууллагын харьяаллын гэмт хэргийг илрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсооход чиглэсэн сөрөх тагнуулын үйл ажиллагаа;
- дээр зааснаас бусад гэмт хэргийг илрүүлэх, таслан зогсооход чиглэсэн эрэн сурвалжлах ажил;
- оргон зайлсан гэмт этгээдийг баривчлах, барьцаанд байгаа хүнийг суллах, сураггүй алга болсон, нас барсанд тооцогдсон хүнийг эрж олох ажил;
- алдагдсан нууц бичиг баримт, эд зүйл, галт хэрэгсэл, зэвсэг, тэсрэх болон хүчтэй хордуулах, цацраг идэвхт, мансууруулах бодис, түүх, соёлын дурсгалт зүйл, нуугдмал эд хөрөнгийг эрж олох;
- хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах, хэрэг хянан шийдвэрлэх шүүхийн ажиллагаанд шаардлагатай нотлох баримтын эх сурвалжийг олж тогтоох зэрэг болно.

Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлд зааснаар гүйцэтгэх ажилд дор дурдсан зарчмыг удирдлага болгоно. (§4) Үүнд:

- үндэсний болон нийгэм, төр, иргэний аюулгүй байдлыг хангах;
- хууль дээдлэх;
- шударга ёс, тэгш байдал, **хүний эрх, эрх чөлөөг хүндэтгэх**;
- шуурхай, тасралтгүй байх;
- нууц хамгаалах зэрэг болно.

Гүйцэтгэх ажилын явцад түүнд оролцогчдын эрх, эрх чөлөөг хангах нь нэгд - үндэсний аюулгүй байдал, хүний эрх, эрх чөлөөг гэмт халдлагаас хамгаалах, хоёрт - гэмт хэрэгт холбогчийн эрх, эрх чөлөөг хязгаарлахдаа түүний Үндсэн хуулиар олгогдсон эрх, эрх чөлөөг хангах асуудал хамаарч байна.

Монгол Улсын Үндсэн хуульд **“Монгол улсын иргэн халдашгүй чөлөөтэй байх эрхтэй. Хуульд заасан үндэслэл, журмаас гадуур дур мэдэн хэнийг ч нэгжих, баривчлах, хорих, мөрдөн мөшгих, эрх чөлөөг нь хязгаарлахыг хориглох”¹¹⁷** бөгөөд **“Иргэний хувийн ба гэр бүл, захидал харилцааны нууц, орон байрны халдашгүй байдлыг хуулиар хамгаална”** гэж Монгол Улсын иргэний эдлэх үндсэн эрх, эрх чөлөөг баталгаажуулсан байдаг. Мөн **“Хүн эрх, эрх чөлөөгөө эдлэхдээ үндэсний аюулгүй байдал, бусад хүний эрх, эрх чөлөөг хохироож, нийгмийн хэв журмыг гажуудуулж болохгүй”¹¹⁸** гэж заасан байна.

Тэгвэл Үндсэн хуульд иргэний эрх, эрх чөлөөг түр хязгаарлахтай холбоотой зарим зохицуулалтыг мөн тусгаж өгчээ. Тухайлбал, **“Эх орныхоо тусгаар тогтнолыг батлан хамгаалж, үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн дэг журмыг хангах нь төрийн үүрэг мөн”** гэж заасан бөгөөд энэхүү үүргээ хэрэгжүүлэхдээ **“зөвхөн хуульд заасан үндэслэл бүрдсэн”** тохиолдолд зохих хязгаарлалтыг авч хэрэгжүүлнэ.

Гүйцэтгэх ажлын явцад **хүний эрх, эрх чөлөөг** дараах байдлаар хамгаална. (§7) Үүнд:

- гүйцэтгэх ажил явуулах эрх бүхий байгууллагын үйл ажиллагааны улмаас эрх, эрх чөлөө нь зөрчигдсөн гэж үзэж байгаа хувь хүн, хуулийн этгээд зохих дээд шатны байгууллага, албан тушаалтан, прокурорт гомдол гаргах эрхтэй;
- гүйцэтгэх байгууллага, түүний ажилтан нь хуулиар олгосон эрх хэмжээгээ хэтрүүлэх буюу урвуулан ашиглаж хууль бусаар иргэн, хуулийн этгээдийн эрх, эрх чөлөө, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хохироосон бол дээр дурдсан байгууллага, албан тушаалтан болон шүүх зөрчигдсөн эрхийг нь сэргээж, учирсан хохирлыг арилгах арга хэмжээг тус тусын чиг үүрэг, хууль тогтоомжид заасны дагуу авна.

Гүйцэтгэх ажлын явцад хуульд заасан үндэслэл, журмаас гадуур дор дурдсаныг хориглоно. (§8.7) Үүнд:

- хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчих;
- хууль ёсны ашиг сонирхолд нь халдах;
- гүйцэтгэх ажлын үр дүнг хууль бусаар ашиглах;
- гүйцэтгэх ажлын мэдээ, баримт сэлтийг хуурамчаар үйлдэх;
- хуульд зааснаас бусад тохиолдолд гүйцэтгэх ажлын явцад олсон хувь хүний нууцад хамаарах мэдээллийг задруулах зэрэг болно.

Гүйцэтгэх ажил явуулах эрх бүхий байгууллагууд нь иргэдийн эрх, эрх чөлөөг хязгаарлахад хүргэх гүйцэтгэх ажлын аливаа арга хэмжээг зохион байгуулахдаа дараах асуудлуудыг анхаарч ажиллах нь зүйтэй гэж судлаачид үздэг. Үүнд:

- түүнийг зохион байгуулах зайлшгүй шаардлага байгаа эсэх;
- хууль, эрх зүйн үндэслэл байгаа эсэх;
- гарч болох үр дүнг бодитой тооцсон эсэх зэргээс гадна тухайн арга хэмжээг зохиох явцад хүний эрх, эрх чөлөөнд халдаж байгаа гэдгээ ухамсарлаж, оновчтой шийдвэр гаргах нь чухал юм.

Хэрэв тийм арга хэмжээг зохиох зайлшгүй шаардлага, хууль зүйн үндэслэл байна гэж үзвэл холбогдох хууль, журмын дагуу аль болох богино хугацаанд хэрэгжүүлэхийг эрмэлзэх нь чухал юм. Гэвч гүйцэтгэх ажлыг зохион байгуулах цар хүрээ, нөхцөл байдал, онцлогоос шалтгаалан үргэлжлэх цаг хугацааны хувьд харилцан адилгүй явагддаг. Тухайлбал, Тагнуулын байгууллагын гүйцэтгэх ажлын зорилго, төсөв, цар хүрээ, нөхцөл байдал зэргээс шалтгаалан илүү урт хугацаанд зохион байгуулах шаардлага үүсдэг

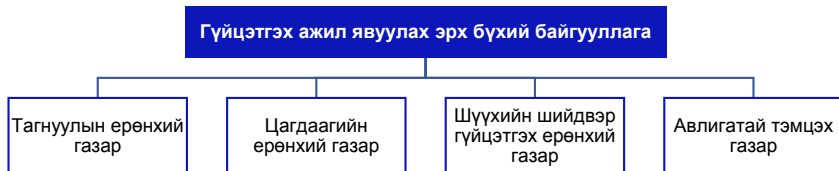
¹¹⁷ Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 13 дахь хэсэг: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=367>

¹¹⁸ Монгол Улсын Үндсэн хууль 19 дүгээр зүйлийн 3 дахь хэсэг.

бөгөөд энэ нь эрх бүхий бусад байгууллагуудаас ихээхэн ялгаатай байдаг.

Гүйцэтгэх ажлыг дараах дөрвөн байгууллага явуулна (§9.1):

Зураг 3. Гүйцэтгэх байгууллагууд

Эдгээр байгууллагуудын гүйцэтгэх ажил явуулах зорилго, үндэслэл, гүйцэтгэх ажлын явцад хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалах талаар эрх зүйн актуудад хэрхэн зохицуулсан талаар авч үзье.

3.2.1. Тагнуулын ерөнхий газар

Тагнуулын байгууллагын тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1 дэх хэсэгт зааснаар тагнуулын байгууллага гэж Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлыг тагнуулын арга замаар хангах зорилго бүхий байгууллагуудын тогтолцоог хэлнэ.

Тагнуулын байгууллага нь дараах **зорилгоор** гадаад тагнуул, цэрэг-стратегийн болон хилийн тагнуул, сөрөх тагнуулын чиглэлээр гүйцэтгэх ажил явуулах тухай Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд тусгасан байна. (§9.1.1) Үүнд:

- гадаад улс, байгууллагын тодорхой бодлого, үйл ажиллагааны тухай болон төрийн бодлого, шийдвэрийг боловсруулах, хэрэгжүүлэхэд ач холбогдол бүхий бусад мэдээ олох, дэмжлэг үзүүлэх;
- үндэсний аюулгүй байдалд учирч болзошгүй гадаад, дотоод эрсдэл, аюул, занал, хуулиар харьяалуулсан гэмт хэргийг илрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох.

Тагнуулын байгууллага нь гадаад тагнуул, сөрөх тагнуул, цэрэг-стратегийн болон хилийн тагнуулын үйл ажиллагааг тагнуулын байгууллага Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын эрх ашиг, энэ талаарх төрийн бодлогын үндсийг удирдлага болгон өөрт нь байгаа болон ирсэн мэдээллийг **үндэслэн** өөрийн үзэмжээр явуулна. (§11.1)

Тагнуулын байгууллагын тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлд зааснаар тус байгууллага нь үйл ажиллагааныхаа чиглэлээр дараах гүйцэтгэх ажлыг явуулна:

- Монгол Улсын ашиг сонирхлыг хамгаалах, үндэсний аюулгүй байдалд учирч болзошгүй гадаад, дотоод эрсдэл, аюул, занал, хуулиар харьяалуулсан гэмт хэргийг илрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох;
- Монгол Улсын хил, Зэвсэгт хүчин, бусад цэргийн аюулгүй байдлыг эрх хэмжээнийхээ хүрээнд гүйцэтгэх ажлын шугамаар хамгаалах;
- гүйцэтгэх ажил явуулах эрх бүхий байгууллагын үйл ажиллагаанд мэргэжлийн туслалцаа үзүүлж, хамтран ажиллах зэрэг болно.

Тус байгууллага нь үйл ажиллагаандаа хэд хэдэн **зарчмыг** удирдлага болгохыг хуульчилсны нэг нь **“хүний эрх, эрх чөлөөг хангах”** зарчим багтсан байдаг. (§5.1) Энэхүү зарчмыг дараах байдлаар хангаж ажиллана. (§6) Үүнд:

- хуульд зааснаас бусад тохиолдолд хүний эрх, эрх чөлөөнд халдах, хязгаарлахыг хориглоно;

- иргэн, хуулийн этгээд өөрийн эрх, эрх чөлөө, хууль ёсны ашиг сонирхлыг тагнуулын ажилтан хууль бусаар зөрчсөн гэж үзвэл тухайн ажилтныг шууд харьяалах дээд албан тушаалтан, байгууллагад гомдол гаргах эрхтэй;
- иргэн, хуулийн этгээдээс тагнуулын байгууллагад гаргасан өргөдөл, гомдлыг хуулийн дагуу шийдвэрлэнэ;
- тагнуулын байгууллагын албан тушаалтан албан үүргээ гүйцэтгэх явцад иргэн, хуулийн этгээдийн эрх, эрх чөлөө, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хууль бусаар зөрчсөн бол тагнуулын байгууллага өөрөө, эсхүл прокурор, шүүх нь тухайн иргэн, хуулийн этгээдийн зөрчигдсөн эрх, эрх чөлөөг сэргээж, учруулсан хохирлыг арилгах, гэм буруутай этгээдэд хууль тогтоомжид заасан хариуцлага хүлээлгэх үүрэгтэй;
- тагнуулын үйл ажиллагааны явцад тодорхой болсон иргэний нэр төр, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хөндөж болох хувийн амьдралтай нь холбоотой мэдээ, мэдээллийг хуульд зааснаас бусад тохиолдолд гагцхүү уг хүний зөвшөөрснөөр ил болгож болно.

Мөн тагнуулын ажилтан нь “хүний эрх, эрх чөлөөнд хууль бусаар халдах, эрхийг нь хязгаарлах”-ыг Тагнуулын тухай хуулийн 19.2.1-т хориглосон.

3.2.2.Цагдаагийн ерөнхий газар:

Цагдаагийн албаны тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1 дэх хэсэгт зааснаар цагдаагийн алба нь гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийтийн хэв журам хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах үндсэн чиг үүргийг хуульд заасан бүрэн эрхийн хүрээнд хэрэгжүүлэх төрийн тусгай алба юм.

Цагдаагийн байгууллага нь Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 9.1.3-д заасан зорилгоор **гүйцэтгэх ажил** явуулах эрхийг, 11.2-д заасан үндэслэлээр **эрэн сурвалжлах ажлыг** гүйцэтгэнэ.

Тус байгууллага нь дараах **зорилгоор** гүйцэтгэх ажил явуулна. (§9.1.3) Үүнд:

- тагнуулын байгууллагад хамаарахаас бусад далд аргаар үйлдэгдсэн, эсхүл тодорхой гэмт хэргийг илрүүлэх, таслан зогсоох, түүнийг үйлдсэн этгээдийг олж тогтоох;
- олон нийтийн аюулгүй байдал болон шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах, гэрч, хохирогч болон тэдгээрийн хамаарал бүхий этгээдийн аюулгүй байдлыг хангах, халдлагаас урьдчилан сэргийлэх;
- сураггүй алга болсон, нас барсанд тооцогдсон хүн, оргосон сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч, ялтан болон прокурор, шүүхээс даалгасан бусад хүнийг эрэн сурвалжлах;
- алдагдсан галт зэвсэг, сум хэрэгсэл, тэсэрч дэлбэрэх, мансууруулах, хордуулах бодис, түүх соёлын дурсгалт болон бусад үнэт зүйлийг эрж олно.

Энд дурдагдсан **эрэн сурвалжлах ажил** гэдэг нь “Тагнуулын байгууллага цагдаа, хорих ял эдлүүлэх байгууллагад Эрүүгийн байцаан шийтгэх хууль болон бусад хууль тогтоомжоор харьяалуулсан эрүүгийн хэргийг илрүүлэх, түүнийг үйлдсэн этгээдийг олж тогтоох чиглэлээр хийх нууц ажиллагаа”-г ойлгохыг Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд тодорхойлсон байна. (§6.2)

Цагдаагийн байгууллага эрэн сурвалжлах ажлыг дор дурдсан **үндэслэлийн** аль нэг нь байвал гүйцэтгэнэ. (§11.2) Үүнд:

- хуулиар харьяалуулсан гэмт хэргийг далд аргаар үйлдсэн буюу үйлдэхээр бэлтгэж, завдаж байгаа тухай үндэслэл бүхий мэдээллийг ердийн арга хэрэгслээр шалгах боломжгүй;
- хуулиар харьяалуулсан гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг өөр арга, хэрэгслээр олж тогтоох боломжгүй;
- эрүүгийн хэргийн нотолгоог бүрэн гүйцэд шалгах зорилгоор шүүх, прокурор, мөрдөн байцаагчаас даалгавар ирүүлсэн;
- барьцаанд байгаа хүнийг суллах, сураггүй алга болсон хүнийг эрж олох талаар байгууллага, иргэдээс ирүүлсэн хүсэлт буюу өөрт байгаа баримтыг үндэслэн;
- алдагдсан нууц баримт бичиг, эд зүйлийг эрж олох талаар байгууллага, иргэдээс хүсэлт ирүүлсэн;
- эрүүгийн хэргийн талаар эрх зүйн туслалцаа үзүүлэх гэрээг Монгол Улстай байгуулсан гадаад улс, олон улсын байгууллагаас хүсэлт ирүүлсэн зэрэг байна.

Цагдаагийн албаны тухай хуульд цагдаагийн алба, алба хаагчдын үйл ажиллагаандаа баримтлах хэд хэдэн **зарчмуудыг** тусгасан бөгөөд түүнд **“хүний эрх, эрх чөлөөг хүндэтгэх”** зарчим багтана. (§5.1) Мөн цагдаагийн байгууллага, алба хаагч нь үйл ажиллагаандаа **“хүний эрх, эрх чөлөөг хүндэтгэх”** нийтлэг шаардлагыг хэрэгжүүлэх (§22.1), **“хүний эрх, эрх чөлөөнд хууль бусаар халдах”**-ыг хориглосон байна (§69.1).

3.2.3. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 11.1 дэх хэсэгт зааснаар хуулийн хүчин төгөлдөр шүүхийн шийдвэрийг “гүйцэтгэх ажиллагаа”-г шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага хэрэгжүүлнэ.

Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд зааснаар шүүхийн шийдвэр биелүүлэх газрын гүйцэтгэх алба нь дараах **зорилгоор** гүйцэтгэх ажил явуулна. (§9.1.4) Үүнд:

- хоригдол оргох, үймээн гаргах, бусдыг барьцаанд авах, хорлон сүйтгэх зэрэг ноцтой гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, тэдгээрийн урьд үйлдсэн болон хорих анги дотор гарсан хэргийг илрүүлэх;
- оргосон хоригдлыг баривчлах;
- бусад гүйцэтгэх байгууллагын гүйцэтгэх ажилд дэмжлэг үзүүлэх зэрэг болно.

Мөн хорих ял эдлүүлэх байгууллага нь дээрх зорилт (жич: хуульд ийнхүү томъёоллоор орсон байна)-ыг хэрэгжүүлэхийн тулд хоригдлын дунд, түүнчлэн оргосон ялтныг баривчлах зорилгоор эрэн сурвалжлах ажил явуулна. (§11.4)

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд зааснаар шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд дор дурдсан ажиллагаа хамаарна (§6.1). Үүнд:

- иргэний хэргийн;
- захиргааны хэргийн;
- зөрчлийн хэргийн;
- эрүүгийн хэргийн талаарх шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа зэрэг болно.

Шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх үндэслэл нь хуулийн хүчин төгөлдөр шүүхийн шийдвэр, хуульд заасан тохиолдолд бусад байгууллага, албан тушаалтны шүүхээр баталгаажуулсан шийдвэр байх ба шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх дээрх дөрвөн ажиллагаа тус бүрийг явуулах шийдвэрийг хуулийн 6 дугаар зүйлд тодорхой заасан байна. (§5)

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагч нь төрийн сүлдэндээ “...хүний эрх, эрх чөлөөг хүндэтгэн...” ажиллахаа батлан тангараглагдаараа гүйцэтгэх бусад байгууллагын албан хаагчдын тангаргаас ялгаатай аж. (§274.1)

Тус байгууллага нь үйл ажиллагаандаа баримтлах **зарчимд** “хүний эрх, эрх чөлөө, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хүндэтгэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөвхөн хуульд зааснаар хязгаарлах” гэж заасан байна. (§4) Үүнийг мөн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд тавигдах нийтлэг шаардлагад тусгагдсан (§7) ба шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчид хүний эрх, эрх чөлөөнд хууль бусаар халдахыг хориглоно (§273.2).

3.2.4.Авлигатай тэмцэх газар:

2006 оны 7 дугаар сарын 05-ны өдөр Авлигын эсрэг хууль батлагдсантай холбогдуулан Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлийн 9.1.6 дахь хэсэгт “Авлигатай тэмцэх газар нь авлигын гэмт хэргийг илрүүлэх, таслан зогсоох **зорилгоор** гүйцэтгэх ажил явуулах, гэм буруутай этгээдийг олж тогтоох, гүйцэтгэх ажил явуулах эрх бүхий байгууллагуудтай хамтран ажиллах” гэж нэмж оруулсан.

Авлигатай тэмцэх газар нь авлигын эсрэг олон нийтийг соён гэгээрүүлэх, авлигаас урьдчилан сэргийлэх, авлигын гэмт хэргийг илрүүлэх зорилгоор гүйцэтгэх ажил, хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалт явуулах, энэ хуульд заасан этгээдийн хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг хянан шалгах чиг үүрэг бүхий хараат бус, бие даасан, төрийн тусгай байгууллага хэмээн Авлигын эсрэг хуулийн 15 дугаар зүйлд тусгасан байна.

Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн дагуу тус байгууллага нь авлигын гэмт хэрэг болон хуулиар харьяалуулсан эрүүгийн хэрэгт дараах **үндэслэлээр** гүйцэтгэх ажил явуулна. (§11.7) Үүнд:

- хуулиар харьяалуулсан гэмт хэргийг далд аргаар үйлдсэн буюу үйлдэхээр бэлтгэж, завдаж байгаа тухай үндэслэл бүхий мэдээллийг ердийн арга хэрэгслээр шалгах боломжгүй;
- хуулиар харьяалуулсан гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг өөр арга, хэрэгслээр олж тогтоох боломжгүй;
- эрүүгийн хэргийн нотолгоог бүрэн гүйцэд шалгах зорилгоор шүүх, прокурор, мөрдөн байцаагчаас даалгавар ирүүлсэн;
- алдагдсан нууц бичиг баримт, эд зүйл, галт хэрэгсэл, зэвсэг, тэсрэх болон хүчтэй хордуулах, цацраг идэвхт, мансууруулах бодис, түүх, соёлын дурсгалт зүйл, нуугдмал эд хөрөнгийг эрж олох талаар байгууллага, иргэдээс хүсэлт ирүүлсэн;
- эрүүгийн хэргийн талаар эрх зүйн тусалцаа үзүүлэх гэрээг Монгол Улстай байгуулсан гадаад улс, олон улсын байгууллагаас хүсэлт ирүүлсэн.

Авлигын эсрэг хуулийн 18 дугаар зүйлийн 18.6 дахь хэсэгт зааснаар Авлигатай тэмцэх газар нь тодорхой хэрэгт гүйцэтгэх болон хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын ажиллагаа явуулах ба ингэхдээ Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль, Гүйцэтгэх ажлын тухай хууль, Авлигын эсрэг хуульд заасан журмыг баримтална.

3.3.Гүйцэтгэх ажилд тавих хяналт:

Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 22, 23 дугаар зүйлд заасны дагуу гүйцэтгэх ажилд эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтнууд дараах байдлаар хяналт тавина. Үүнд:

- Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, УИХ-ын дарга, Ерөнхий сайд гүйцэтгэх байгууллагын үйл ажиллагаатай танилцана;
- УИХ, Засгийн газар шаардлагатай гэж үзвэл өөрийн бүтэц дэх зохих нэгж, албан тушаалтнаар дамжуулан гүйцэтгэх байгууллагын үйл ажиллагаанд хяналт тавина;
- гүйцэтгэх байгууллагын дарга нь гүйцэтгэх ажилд тавих дотоод хяналтыг хэрэгжүүлнэ;
- прокурор хяналт тавина.

Судалгаанд гүйцэтгэх байгууллагын дарга болон прокурорын гүйцэтгэх ажилд тавих хяналтыг авч үзсэн болно.

3.3.1.Прокурорын хяналт:

Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд зааснаар гүйцэтгэх ажилд тавих прокурорын хяналтыг Улсын Ерөнхий прокурор, түүний тусгайлан эрх олгосон прокурор дараах байдлаар нууцаар сонсох, харах тусгай техник хэрэгсэл ашиглаж хэрэгжүүлнэ (§23.3). Үүнд:

- харилцаа холбооны сүлжээнд хяналт тавих;
- шуудан харилцааг хянах;
- орон байр, барилга байгууламж, газар, тээврийн хэрэгсэл, ачаа, тээш, эд зүйлд нууц үзлэг хийх;
- нууцаар ажиглалт явуулах;
- хяналтын худалдан авалт зэрэг болно.

Гүйцэтгэх байгууллага нь прокурорын бичгээр урьдчилан өгсөн зөвшөөрлөөр хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах шатанд дээр дурдсан ажиллагааг явуулахаар хуульчилжээ. (§23.3)

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд (2017)¹¹⁹ дээрх ажиллагааны нэр томъёоллыг “мөрдөн шалгах нууц ажиллагаа” гэж хуульчилсан байна. Энэ хуульд “Мөрдөн шалгах нууц ажиллагаа явуулах байгууллага, ажилтны үйл ажиллагааны зарчим, эрх, үүргийг тодорхойлохтой холбогдсон энэ хуульд заагаагүй асуудлыг Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулиар зохицуулна” хэмээн тусгажээ. (§16.8.3)

Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд прокурор гүйцэтгэх ажлын явцад авагдаж, эрүүгийн хэргийн нотлох баримт болгосон баримт сэлтийг хуульд заасан үндэслэл, нөхцөл, журмын дагуу цуглуулсан эсэхэд хяналт тавина. (§23.5)

Прокурорын тухай хуульд гүйцэтгэх ажил болон мөрдөн шалгах нууц ажиллагаанд тавих прокурорын хяналтыг тусгахдаа гүйцэтгэх ажлын хэрэг нээх, хаах ажиллагаа хуульд заасан үндэслэл журмын дагуу явагдаж байгаа эсэхийг хянана. (§25.2) Үүнд:

- Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд заасны дагуу мөрдөн шалгах нууц ажиллагаа хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу явагдаж байгаа эсэхийг хянах;
- Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 23 дугаар зүйлд заасны дагуу гүйцэтгэх ажилд хяналт тавих (үүнд, харилцаа холбооны сүлжээ, шуудан харилцаа, орон байр, барилга байгууламж, газар, тээврийн хэрэгсэл, ачаа зэрэгт хяналт тавих, үзлэг хийхээс гадна Гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгслийн нэгдсэн тоо бүртгэлд прокурор хяналт тавина);
- гүйцэтгэх ажил, мөрдөн шалгах нууц ажиллагааны заавар, журмын хэрэгжилтэд хуульд заасан бүрэн эрхийн хүрээнд хяналт тавих зэрэг болно.

Мөн прокурор нь мөрдөн шалгах нууц ажиллагаа, гүйцэтгэх ажилд хяналт тавихдаа дараах бүрэн эрхтэй. (§25.2) Үүнд:

- гүйцэтгэх ажлын болон мөрдөн шалгах нууц ажиллагааны хэрэг нээх, хаах ажиллагаа хуульд заасан үндэслэл журмын дагуу явагдаж байгаа эсэхийг хянах;
- гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгслийн нэгдсэн тоо бүртгэлд хяналт тавих;
- гүйцэтгэх ажлын болон мөрдөн шалгах нууц ажиллагааны нэгдсэн тоо бүртгэлд хяналт тавих;

¹¹⁹ Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/ “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэлийн 2017 оны 23 дугаарт нийтлэгдсэн.

- эрх бүхий байгууллагаас явуулж байгаа мөрдөн шалгах нууц ажиллагаа хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу явагдаж байгаа эсэхийг хянах;
- эрх бүхий байгууллагаас ирүүлсэн мөрдөн шалгах нууц ажиллагаа, гүйцэтгэх ажил явуулах саналтай танилцаж зөвшөөрөл олгох, зөвшөөрөл олгохоос татгалзах, тухайн ажиллагааны хугацааг сунгах, зогсоох, үр дүнг хянах;
- гүйцэтгэх ажил, мөрдөн шалгах нууц ажиллагааны холбогдох материалтай танилцах;
- мөрдөгчийн магадалгааг хянаж баталгаажуулах;
- гүйцэтгэх ажил, мөрдөн шалгах нууц ажиллагаа явуулахаар эрх бүхий байгууллагад даалгавар бичих;
- хойшлуулшгүй тохиолдолд явуулсан мөрдөн шалгах нууц ажиллагааг хүчинтэйд тооцуулах мөрдөгчийн саналыг хянаж, шийдвэрлэх;
- гүйцэтгэх ажил, мөрдөн шалгах нууц ажиллагаа явуулах эрх бүхий байгууллагад хуульд заасан бүрэн эрхийн хүрээнд хяналт, шалгалт явуулах;
- гүйцэтгэх ажил, мөрдөн шалгах нууц ажиллагааны явцад хүний эрх, эрх чөлөө зөрчигдсөн, эсхүл эрх бүхий байгууллагын ажилтан хууль тогтоомж зөрчсөн талаарх гомдлыг хянаж, буруутай этгээдэд хариуцлага тооцуулах арга хэмжээ авах.

3.3.2. Гүйцэтгэх байгууллагуудын хяналт:

Гүйцэтгэх байгууллагуудын дарга нар тухайн байгууллагынхаа гүйцэтгэх ажил явуулах хүрээнд дотоод хяналтыг тавьж ажиллана. Үүнд:

- 1) Тагнуулын ерөнхий газрын дарга;
- 2) Цагдаагийн ерөнхий газрын дарга;
- 3) Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын дарга;
- 4) Авлигатай тэмцэх газрын дарга зэрэг болно.

1) Тагнуулын ерөнхий газрын дарга:

Тагнуулын тухай хуульд зааснаар Тагнуулын ерөнхий газрын дарга нь гүйцэтгэх ажилтай холбоотой дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ. (§15.1) Үүнд:

- тагнуулын болон гүйцэтгэх ажилд дагаж мөрдөх зааврыг хуульд нийцүүлэн гаргах, биелэлтэд нь хяналт тавих ажлыг зохион байгуулах;
- Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд заасны дагуу нууц арга хүч, хэрэгсэл ашиглах зөвшөөрөл олгох;
- гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгсэл олж авах, эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах, шийдвэр гаргах;
- үндэсний аюулгүй байдлыг хангахтай холбогдсон асуудлаар Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, УИХ-ын дарга, Ерөнхий сайдыг мэдээллээр хангах, Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн болон Засгийн газрын хуралдаанд оролцож тагнуулын төв байгууллагын байр суурийг илэрхийлэх, зөвлөх эрхтэйгээр оролцох, мэдээлэл өгөх;
- гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгслийн нэгдсэн тоо бүртгэл хөтөлж, тэдгээрийн ашиглалтад хяналт тавих журмыг Улсын ерөнхий прокурортой зөвшилцөн батлах зэрэг болно.

Мөн тагнуулын байгууллагын үйл ажиллагаанд бусад байгууллага, албан тушаалтанд дараах байдлаар хяналт тавьж ажиллана. (§16) Үүнд:

- УИХ бүтцийнхээ зохих хэсгээр дамжуулан тагнуулын байгууллагын үйл ажиллагаанд хууль тогтоомжийг хэрхэн сахин биелүүлж байгааг хянан шалгаж, тагнуулын байгууллагын даргын илтгэл, мэдээллийг сонсоно;
- Монгол Улсын Ерөнхийлөгч-Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн тэргүүн нь шаардлагатай гэж үзвэл тагнуулын байгууллагын даргын илтгэл, мэдээллийг сонсож, тэдгээртэй холбоотой үйл ажиллагаатай танилцаж, Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн хуралдаанаар хэлэлцэн тогтсоны үндсэн дээр үндэсний аюулгүй байдлыг хангахтай холбогдсон асуудлаар даалгавар өгнө;
- Монгол Улсын Ерөнхий сайд Тагнуулын ерөнхий газрын даргын мэдээллийг сонсож, тус байгууллагаас үндэсний аюулгүй байдлыг хангах талаар тухайн төсвийн жилд анхаарч ажиллах чиглэлийг тогтоож, төрийн бодлого боловсруулахад ач холбогдол бүхий мэдээ, баримт сэлт олох, хуулиар харьяалуулсан гэмт хэрэгтэй тэмцэх талаар даалгавар өгнө;
- Тагнуулын ерөнхий газрын дотоод хяналт-аюулгүй байдал хариуцсан нэгж нь тагнуулын байгууллагын албан хаагчийг гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэх, ёс зүй, сахилгын болон ашиг сонирхлын зөрчил гаргахаас урьдчилан сэргийлэх, тэдгээрийн шалтгаан, нөхцөлийг арилгуулах, төрийн болон албаны нууцын хадгалалт, хамгаалалтын байдалд хяналт тавих үүргийг хэрэгжүүлнэ.

2) Цагдаагийн төв байгууллагын дарга:

Цагдаагийн албаны тухай хуульд зааснаар тус байгууллагын дотоод хяналтыг цагдаагийн төв байгууллагын дарга хэрэгжүүлэх (§95.2) ба Цагдаагийн байгууллагын хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах, гүйцэтгэх ажилд тавих хяналтыг холбогдох хуулиар зохицуулна (§95.3) гэсэн байна.

Цагдаагийн төв байгууллагын дарга нь гүйцэтгэх ажилтай холбоотой дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ (§21.1.14; 21.1.15):

- халхавчийн байгууллага байгуулах, татан буулгах, нууц гүйцэтгэх ажилтан ажиллуулах, халах шийдвэр гаргах, үйл ажиллагаанд нь хяналт тавих;
- цагдаагийн байгууллагын гүйцэтгэх ажлын төсвийг төлөвлөх, УИХ-ын Тусгай хяналтын дэд хороогоор хянуулах, батлагдсан төсвийг захиран зарцуулах.

Дотоод хэргийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага нь цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах, гүйцэтгэх ажлаас бусад асуудлаар Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хууль, Монгол Улсын яамны эрх зүйн байдлын тухай хуульд заасны дагуу хяналт тавина. (§95.4)

3) Шийдвэр гүйцэтгэх албаны дарга:

Шийдвэр гүйцэтгэх албаны дарга нь ерөнхий шийдвэр гүйцэтгэгч¹²⁰ байх бөгөөд шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг мэргэжлийн удирдлагаар хангаж, хяналт тавьж ажиллана (§271.3.2). Үүнд:

Хууль зүйн асуудал хариуцсан төрийн захиргааны төв байгууллага нь шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын үйл ажиллагаанд хууль тогтоомжид заасны дагуу хяналт тавих (§300.1) бол прокурорын байгууллага нь зөрчлийн хэргийн талаарх шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх, хорих, хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх болон албадлагын арга хэмжээг хэрэгжүүлэх ажиллагаа хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу явагдаж байгаа эсэхэд хяналт тавина (§300.2).

¹²⁰ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 263 дугаар зүйлийн 263.2 дахь хэсэг., <https://www.legalinfo.mn/law/details/12701?lawid=12701>

4) Авлигатай тэмцэх газрын дарга:

Авлигатай тэмцэх газрын дарга нь гүйцэтгэх ажилтай холбоотой дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ. Үүнд:

- гүйцэтгэх болон хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын ажилтай танилцах (§23.1.7);
- Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд заасны дагуу нууц арга, хэрэгсэл ашиглах зөвшөөрөл олгох (§23.1.8);
- гүйцэтгэх ажлын техник хэрэгсэл олж авах, эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах шийдвэр гаргах (§23.1.9);
- байгууллагынхаа ажилд тавих дотоод хяналтыг хэрэгжүүлэх (§23.1.10) зэрэг болно.

Авлигатай тэмцэх газрын гүйцэтгэх ажилд тавих хяналтыг дараах байгууллагууд хэрэгжүүлнэ. Үүнд:

- Авлигатай тэмцэх газар гүйцэтгэх ажлын тухай хууль тогтоомжийг хэрхэн биелүүлж байгааг УИХ-ын Тусгай хяналтын дэд хороо хянан шалгана (§26.2);
- Прокурорын байгууллага нь Авлигатай тэмцэх газрын гүйцэтгэх болон хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын үйл ажиллагаанд Гүйцэтгэх ажлын тухай хууль, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль, Прокурорын байгууллагын тухай хуульд заасан үндэслэл журмын дагуу хяналт тавина (§26.3).

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

Монгол Улс

- Монгол Улсын Үндсэн хууль
- Гүйцэтгэх ажлын тухай хууль
- Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хууль
- Тагнуулын байгууллагын тухай хууль
- Цагдаагийн албаны тухай хууль
- Авлигын эсрэг хууль
- Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль
- Төрийн тусгай хамгаалалтын тухай хууль
- Прокурорын тухай хууль
- Улсын Их Хурлын 2010 оны 48 дугаар тогтоолын хавсралт “МОНГОЛ УЛСЫН ҮНДЭСНИЙ АЮУЛГҮЙ БАЙДЛЫН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ”
<https://www.legalinfo.mn/annex/details/8070?lawid=6163>
- Тагнуулын албадыг хянах нь., Хянан тохиолдуулсан Ханс Борн, Эйдан Уиллс., Улаанбаатар Бодлогын Судалгааны Төв. 2002 он
- Ч.Доржсүрэн. “Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийг шинэчлэх хэрэгцээ шаардлага”. “Тусгаар тогтнол” сэтгүүл, 2020 №3 (51). 92-103 дугаар тал. Тагнуулын ерөнхий газрын цахим хуудас <https://gia.gov.mn/50/item/853>

ОХУ

- “Хууль, хүчний байгууллагын албан хаагчид болон төрийн өндөр албан тушаалтнуудад холбогдох хэргийг мөрдөн шалгах хараат бус байгууллагын талаарх харьцуулсан судалгаа: Монгол Улс болон гадаадын зарим орны туршлага” (Харьцуулсан судалгаа, СТ-19/202). УИХТГ-ын Мэдээлэл, хяналт шинжилгээ, үнэлгээний хэлтэс. УБ., 2019 он.
- “Уголовно-процессуальный кодекс РФ” от 18.12.2001 N 174-ФЗ
- Положение о Следственном департаменте МВД РФ. Утвержден приказом МВД России от 1 июля 2011 г. N 780 “Об утверждении положения о Следственном департаменте Министерства внутренних дел РФ”. ДХЯ-ны цахим хуудас: <https://sledcom.ru>.
- Конституция РФ (12.12.1993). <http://www.constitution.ru>
- Закон О Следственном комитете РФ от 28.12.2010 N 403-ФЗ. https://sledcom.ru/documents/Pravovaja_informacija
- Уголовно-процессуальный кодекс РФ от 18.12.2001 г. № 174-ФЗ. <http://ivo.garant.ru>
- Уголовный кодекс РФ от 13.06.1996 N 63-ФЗ. <http://www.consultant.ru>
- Указ Президента РФ No 1182 от 27.09.2010 “Вопросы Следственного комитета РФ”.
- https://sledcom.ru/documents/Pravovaja_informacija.
- Указ Президента РФ No 14.01.2011 “Вопросы деятельности Следственного комитета РФ”.
- https://sledcom.ru/documents/Pravovaja_informacija.
- МБХ-ны түүх. МБХ-ны цахим хуудас: <https://sledcom.ru>.
- МБХ-ны түүх. МБХ-ны цахим хуудас: <https://sledcom.ru>.
- ФЗ О Следственном комитете РФ от 28.12.2010 г. № 403-ФЗ.
- Указ Президента РФ от 14.01.2011 № 38 “Вопросы деятельности СК РФ”.

БНСУ

- Korean Central Intelligence Agency - https://eng.nis.go.kr/EID/1_5_2_1.do
- Defense Security Support Command - <https://www.dssc.mil.kr/dsscscn/355/subview.do>
- National Human Rights Commission of Korea <http://www.humanrights.go.kr/site/homepage/menu/>
- https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=22488&lang=ENG
- Korean law information center - <https://www.law.go.kr/LSW/eng/engMain.do?menuId=0>
- Prosecution Service - <https://www.spo.go.kr/site/spo/01/10101050200002018112210.jsp>
- Supreme Prosecutors' Office - <https://www.spo.go.kr/site/spo/main.do>

- Sweeping Changes to the Korean Criminal Procedures: Starting in the New Year. Chang Hee SUN and others. Lee & Ko. Newsletter, December 2020.
<https://www.leeko.com/upload/upFile/202012//RECR202012291738296019340.pdf>
- Төрийн байгууллагын тухай хууль:
https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=44197&type=sogan&key=15
- Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хууль:
<https://www.law.go.kr/LSW/eng/engLsSc.do?menuId=2&section=lawNm&query=National+Security+Act&x=26&y=26#lBgcolor20>
- Үндэсний тагнуулын албаны тухай хууль:
https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=33396&type=part&key=4

БНТУ

- Үндэсний тагнуулын байгууллага: <https://www.mit.gov.tr/>
- Цагдаагийн ерөнхий газар: <https://www.egm.gov.tr/>
- Гүйцэтгэх ажиллагааны газар: <https://www.egm.gov.tr/istihbarat>
- Тагнуулын байгууллагын тухай хууль: <https://www.mit.gov.tr/2937.pdf>
- Аюулгүй байдлын тухай хууль:
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.3201.pdf>
- Тагнуулын тухай хууль:
<https://www.egm.gov.tr/hukukmusavirligi/3201sayiliemniyetteskilatikanunu>
- Эрүүгийн байцаан шийтгэх тухай хуулийн 139 дүгээр зүйл:
<https://barandogan.av.tr/5271-sayili-ceza-muhakemesi-kanunu-cmk.html#Madde-139>
- Эрүүгийн байцаан шийтгэх тухай хуулийн 140 дүгээр зүйл:
<https://barandogan.av.tr/5271-sayili-ceza-muhakemesi-kanunu-cmk.html#Madde-140>
- Эрүүгийн тухай хууль: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>
- Мөнгө угаахаас урьдчилан сэргийлэх тухай 4208 дугаартай хууль: Karararının Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanun
- Цагдаагийн ерөнхий газрын мөрдөн шалгах хороо:
<https://onlineislemler.egm.gov.tr/Sayfalar/insanhaklari.aspx>

ХАВСРАЛТ
МОНГОЛ УЛСЫН ГҮЙЦЭТГЭХ АЖЛЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД ОРСОН НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТҮҮДИЙН ЛАВЛАГАА

№	Нэмэлт, өөрчлөлт орсон огноо	Хуулийн заалт	Нэмэлт, өөрчлөлт орсон хуулийн заалт
1	1999.07.08 Тагнуулын байгууллагын тухай хууль батлагдсантай холбогдуулан	<p>9 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх байгууллага 9.1. Дараах байгууллага дор дурдсан зорилгоор гүйцэтгэх ажил явуулах эрхтэй: 9.1.1. улсын аюулгүй байдлыг хангах байгууллага – тагнуул, сөрөх тагнуулын чиглэлээр гадаад улс, байгууллагын тодорхой бодлого, үйл ажиллагааны тухай болон Монгол Улсын ашиг сонирхлыг хамгаалахад ач холбогдол бүхий бусад мэдээ олох, хуулиар харьяалуулсан гэмт хэргийг илрүүлэх, таслан зогсоох, гэм буруутай этгээдийг олж тогтоох;</p>	<p>9 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх байгууллага 9.1. Дараах байгууллага дор дурдсан зорилгоор гүйцэтгэх ажил явуулах эрхтэй: 9.1.1. улсын аюулгүй байдлыг хангах байгууллага – гадаад тагнуул, сөрөх тагнуулын чиглэлээр гадаад улс, байгууллагын тодорхой бодлого, үйл ажиллагааны тухай болон Монгол Улсын ашиг сонирхлыг хамгаалахад ач холбогдол бүхий бусад мэдээ олох, хуулиар харьяалуулсан гэмт хэргийг илрүүлэх, таслан зогсоох, гэм буруутай этгээдийг олж тогтоох;</p>
		<p>11 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх ажил явуулах үндэслэл 11.1. Тагнуул, сөрөх тагнуул, цэргийн тагнуулын ажлыг эдгээр ажиллагаа явуулах эрх бүхий байгууллага Монгол Улсын Үндэсний Аюулгүй байдлын эрх ашиг, энэ талаарх төрийн бодлогын үндсийг удирдлага болгон өөрт нь байгаа болон ирсэн мэдээллийг үндэслэн өөрийн үзэмжээр явуулна.</p> <p>12 дугаар зүйл. Гүйцэтгэх ажил явуулах хүрээ 12.1. Гүйцэтгэх ажил дараах хүрээгээр хязгаарлагдана: 12.1.1. гадаад улс, байгууллагын тодорхой бодлого, үйл ажиллагааны тухай болон Монгол Улсын ашиг сонирхлыг хамгаалахад ач холбогдолтой бусад мэдээ олох тагнуулын ажил;</p> <p>6 дугаар зүйл. Хуулийн нэр томьёо 6.1. “Тагнуулын ажил”, “сөрөх тагнуулын ажил”, “нууц арга, хэрэгсэл”, “нууц гүйцэтгэх ажилтан”, “туслагч, туслах ажилтан”, “халхавчлах” гэсэн нэр томьёог Монгол Улсын Аюулгүй байдлыг хангах тухай хуулийн 5 дугаар зүйлд заасан утгаар ойлгоно.</p>	<p>11 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх ажил явуулах үндэслэл 11.1. Гадаад тагнуул, сөрөх тагнуул, цэргийн тагнуулын ажлыг эдгээр ажиллагаа явуулах эрх бүхий байгууллага Монгол Улсын Үндэсний Аюулгүй байдлын эрх ашиг, энэ талаарх төрийн бодлогын үндсийг удирдлага болгон өөрт нь байгаа болон ирсэн мэдээллийг үндэслэн өөрийн үзэмжээр явуулна.</p> <p>12 дугаар зүйл. Гүйцэтгэх ажил явуулах хүрээ 12.1. Гүйцэтгэх ажил дараах хүрээгээр хязгаарлагдана: 12.1.1. гадаад улс, байгууллагын тодорхой бодлого, үйл ажиллагааны тухай болон Монгол Улсын ашиг сонирхлыг хамгаалахад ач холбогдолтой бусад мэдээ олох тагнуулын ажил;</p> <p>6 дугаар зүйл. Хуулийн нэр томьёо 6.1. “Гадаад тагнуулын ажил”, “сөрөх тагнуулын ажил”, “тусгай алба”, “нууц арга, хэрэгсэл”, “халхавчлах”, “нууц гүйцэтгэх ажилтан”, “туслагч”, “туслах ажилтан” гэсэн нэр томьёог Тагнуулын байгууллагын тухай хуулийн 3 дугаар зүйлд заасан утгаар ойлгоно.</p> <p>3 дугаар зүйл. Гүйцэтгэх ажлын тухай хууль тогтоомж Гүйцэтгэх ажлын тухай хууль тогтоомж нь Үндсэн хууль, Улсын аюулгүй байдлын тухай хууль, энэ хууль, тэдгээртэй нийцүүлэн гаргасан хууль тогтоомжийн бусад актаас бүрдэнэ.</p> <p>6 дугаар зүйл. Хуулийн нэр томьёо 6.2. “Эрэн сурвалжлах ажил” гэж Улсын аюулгүй байдлыг хангах байгууллага, цагдаа, хорих ял эдлүүлэх байгууллагад Эрүүгийн</p>

2	2001.12.27 Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хууль батлагдсантай холбогдуулан	байцаан шийтгэх хууль болон бусад хууль тогтоомжоор харьяалуулсан эрүүгийн хэргийг илрүүлэх, түүнийг үйлдсэн этгээдийг олж тогтоох чиглэлээр хийх нууц ажиллагааг хэлнэ. 9 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх байгууллага 9.1.Дараах байгууллага дор дурдсан зорилгоор гүйцэтгэх ажил явуулах эрхтэй: 9.1.1.Улсын аюулгүй байдлыг хангах байгууллага – гадаад тагнуул, сөрөх тагнуулын тагнуул, сөрөх тагнуулын чиглэлээр гадаад улс, байгууллагын тодорхой бодлого, үйл тодорхой бодлого, үйл ажиллагааны тухай болон Монгол Улсын ашиг сонирхлыг Улсын ашиг сонирхлыг хамгаалахад ач холбогдол бүхий бусад мэдээ олох, хуулиар харьяалуулсан гэмт хэргийг илрүүлэх, таслан зогсоох, гэм буруутай этгээдийг олж тогтоох. 9.2.Гүйцэтгэх ажилд хууль тогтоомжийг чанд сахиулах, нууцыг хангуулах зорилгоор Улсын аюулгүй байдлыг хангах байгууллага энэ зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1-д зааснаас гадна дор дурдсан бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 11 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх ажил явуулах үндэслэл 11.3.Улсын аюулгүй байдлыг хангах байгууллага өөрт нь хуулиар харьяалуулсан эрүүгийн харьяалуулсан эрүүгийн хэргийн тухай мэдээлэл, эрүү үүсгэсэн хэргийг шалгахдаа энэ зүйлийн 2 дахь хэсгийн 1, 2, 3, 5, 6-д заасан үндэслэлээр эрэн сурвалжлах ажил явуулах эрхтэй.	болон бусад хууль тогтоомжоор харьяалуулсан эрүүгийн хэргийг илрүүлэх, түүнийг үйлдсэн этгээдийг олж тогтоох чиглэлээр хийх нууц ажиллагааг хэлнэ. 9 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх байгууллага 9.1.Дараах байгууллага дор дурдсан зорилгоор гүйцэтгэх ажил явуулах эрхтэй: 9.1.1.тагнуулын байгууллага – гадаад тагнуул, сөрөх тагнуулын чиглэлээр гадаад улс, байгууллагын тодорхой бодлого, үйл ажиллагааны тухай болон Монгол Улсын ашиг сонирхлыг хамгаалахад ач холбогдол бүхий бусад мэдээ олох, хуулиар харьяалуулсан гэмт хэргийг илрүүлэх, таслан зогсоох, гэм буруутай этгээдийг олж тогтоох. 9.2.Гүйцэтгэх ажилд хууль тогтоомжийг чанд сахиулах, нууцыг хангуулах зорилгоор Тагнуулын байгууллага энэ зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1-д зааснаас гадна дор дурдсан бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 11 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх ажил явуулах үндэслэл 11.3.Тагнуулын байгууллага өөрт нь хуулиар харьяалуулсан эрүүгийн хэргийн тухай мэдээлэл, эрүү үүсгэсэн хэргийг шалгахдаа энэ зүйлийн 2 дахь хэсгийн 1, 2, 3, 5, 6-д заасан үндэслэлээр эрэн сурвалжлах ажил явуулах эрхтэй.
3	2001.12.27 Монгол Улсын хилийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль батлагдсантай холбогдуулан	9 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх байгууллага 9.1.Дараах байгууллага дор дурдсан зорилгоор гүйцэтгэх ажил явуулах эрхтэй: 9.1.5.Хилийн тагнуулын алба нь хил зөрчих, хилийн бүс, зурваст үүсч болох зэвсэгт мөргөлдөөн, нийтийг хамарсан эмх замбараагүй байдал, зэвсэгт халдлага болон хилийн дэглэм зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, гэм буруутай этгээдийг олж тогтоох, улсын хил хамгаалахад шаардлагатай мэдээллээр хил хамгаалах байгууллага, түүний харьяа анги, салбарын удирдлагыг хангах; 11 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх ажил явуулах үндэслэл 11.6.Хилийн тагнуулын алба хуулиар харьяалуулсан эрүүгийн хэрэгт энэ зүйлийн 2 дахь хэсгийн 1, 2, 3, 5, 6-д заасан үндэслэлээр эрэн сурвалжлах ажил явуулах эрхтэй.	9 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх байгууллага 9.1.Дараах байгууллага дор дурдсан зорилгоор гүйцэтгэх ажил явуулах эрхтэй: 9.1.5.Хилийн тагнуулын алба нь хил зөрчих, хилийн бүс, зурваст үүсч болох зэвсэгт мөргөлдөөн, нийтийг хамарсан эмх замбараагүй байдал, зэвсэгт халдлага болон хилийн дэглэм зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, гэм буруутай этгээдийг олж тогтоох, улсын хил хамгаалахад шаардлагатай мэдээллээр хил хамгаалах байгууллага, түүний харьяа анги, салбарын удирдлагыг хангах; 11 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх ажил явуулах үндэслэл 11.6.Хилийн тагнуулын алба хуулиар харьяалуулсан эрүүгийн хэрэгт энэ зүйлийн 2 дахь хэсгийн 1, 2, 3, 5, 6-д заасан үндэслэлээр эрэн сурвалжлах ажил явуулах эрхтэй.
4	2002.04.19 Үндсэн хуулийн §16-д нийцүүлэн	8 дугаар зүйл. Гүйцэтгэх ажилд хориглох зүйл 8.6.Хуулиар эрх олгоогүй хувь хүн, байгууллага, албан тушаалтан гүйцэтгэх ажил явуулахыг хориглоно.	8 дугаар зүйл. Гүйцэтгэх ажилд хориглох зүйл 8.6.Хуулиар эрх олгоогүй хувь хүн, байгууллага, албан тушаалтан гүйцэтгэх ажил явуулахыг хориглоно.

5	2006.07.06 Авлигын эсрэг хууль батлагдсантай холбогдуулан	<p>9 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх байгууллага 9.1.Дараах байгууллага дор дурдсан зорилгоор гүйцэтгэх ажил явуулах эрхтэй: 9.1.6.Авлигатай тэмцэх газар нь авлигын гэмт хэргийг илрүүлэх, таслан зогсоох зорилгоор гүйцэтгэх ажил явуулах, гэм буруутай этгээдийг олж тогтоох, гүйцэтгэх ажил явуулах эрх бүхий байгууллагуудтай хамтран ажиллах; 11 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх ажил явуулах үндэслэл 11.7.Авлигатай тэмцэх газар авлигын гэмт хэрэг болон хуулиар харьяалуулсан эрүүгийн хэрэгт энэ хуулийн 11.2.1-11.2.3, 11.2.5-11.2.6-д заасан үндэслэлээр гүйцэтгэх ажил явуулах эрхтэй.</p> <p>9 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх байгууллага 9.1.Дараах байгууллага дор дурдсан зорилгоор гүйцэтгэх ажил явуулах эрхтэй: 9.1.7.Тахарын алба оргосон яллагдагч, ялтныг эрэн сурвалжлах, шүүх, шүүгч, гэрч, хохирогч болон тэдгээрийн хамаарал бүхий этгээдийн аюулгүй байдлыг хангах, халдлагаас урьдчилан сэргийлэх.</p> <p>11 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх ажил явуулах үндэслэл 11.8.Тахарын алба оргосон яллагдагч, ялтныг эрэн сурвалжлах, баривчлах, шүүх, шүүгч, гэрч хохирогч болон тэдгээрийн хамаарал бүхий этгээдийн аюулгүй байдалд халдлага, хор аюул учруулахаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор гүйцэтгэх ажил явуулах эрхтэй.</p>
6	2013.07.05 Тахарын албаны тухай хууль батлагдсантай холбогдуулан	<p>6 дугаар зүйл. Хуулийн нэр томъёо 6.2.“Эрэн сурвалжлах ажил” гэж Тагнуулын байгууллага цагдаа, хорих ял эдлүүлэх байгууллагад Эрүүгийн байцаан шийтгэх хууль болон бусад хууль тогтоомжоор харьяалуулсан эрүүгийн хэргийг илрүүлэх, түүнийг үйлдсэн этгээдийг олж тогтоох чиглэлээр хийх нууц ажиллагааг хэлнэ.</p> <p>9 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх байгууллага 9.2.Гүйцэтгэх ажилд хууль тогтоомжийг чанд сахиулах, нууцыг хангуулах зорилгоор Тагнуулын байгууллага энэ зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1-д зааснаас гадна дор дурдсан бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 9.2.5.нууцлалыг задруулахгүй байх бүх талын арга хэмжээ авсны үндсэн дээр гүйцэтгэх ажлын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтийг цэрэг, цагдаа болон хорих ял эдлүүлэх байгууллага дээр хянан шалгах, тэдгээрт байгаа гүйцэтгэх ажлын хэрэгтэй танилцах, шаардлагатай мэдээ баримтыг гаргуулж авах.</p>

<p>2015.07.09 Тагнуулын байгууллагын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль батлагдсан</p>	<p>6 дугаар зүйл. Хуулийн нэр томьёо 6.1."Гадаад тагнуулын ажил", "сөрөх тагнуулын ажил", "тусгай алба", "нууц арга, хэрэгсэл", "халхавчлах", "хууц гүйцэтгэх ажилтан", "туслах ажилтан" гэсэн нэр томьёог Тагнуулын байгууллагын тухай хуулийн 3 дугаар зүйлд заасан утгаар ойлгоно.</p>	<p>6 дугаар зүйл. Хуулийн нэр томьёо 6.1."Гадаад тагнуулын ажил", "сөрөх тагнуулын ажил", "тусгай алба", "нууц арга, хэрэгсэл", "халхавчлах", "хууц гүйцэтгэх ажилтан", "туслах ажилтан" гэсэн нэр томьёог Тагнуулын байгууллагын тухай хуулийн 3 дугаар зүйлд заасан утгаар ойлгоно. 6.3."Гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгсэл" гэж мэдээ, өгөгдөл, баримт сэлтийг нууцаар олох, цуглуулах, дамжуулах, хүлээн авах, илрүүлэхэд зориулагдсан техник, тоног төхөөрөмж, түүний бүрдэл хэсэг, программ хангамжийг хэлнэ.</p>	<p>8 дугаар зүйл. Гүйцэтгэх ажилд хориглох зүйл 8.1.Энэ хуулийн 9 дүгээр зүйлд зааснаас бусад байгууллага, албан тушаалтан, хувь хүн гүйцэтгэх ажил явуулах, гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгсэл ашиглах, аливаа техник хэрэгслийг гүйцэтгэх ажлын зориулалтаар хэрэглэхийг хориглоно.</p> <p>8.4.Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн гишүүн, Улсын Их Хурал, Засгийн газрын гишүүн, Үндсэн хуулийн цэцийн дарга, Сонгуулийн ерөнхий хорооны дарга, дэд сайд, яамны Төрийн нарийн бичгийн дарга нь нууц гүйцэтгэх ажилтан, туслагч, туслах ажилтан байж болохгүй.</p> <p>8.6.Нууц гүйцэтгэх ажилтан, туслагч, туслах ажилтныг нэгээс илүү гүйцэтгэх байгууллагад ажиллуулах, хуульд зааснаас бусад зорилго, үндэслэлээр ажиллуулах болон хууль бус үйлдэлд татан оролцуулахыг хориглоно.</p> <p>8.7.Гүйцэтгэх ажлын явцад хуульд заасан үндэслэл, журмаас гадуур хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчих, хууль ёсны ашиг сонирхолд нь халдах, гүйцэтгэх ажлын үр дүнг хууль бусаар ашиглах, гүйцэтгэх ажлын мэдээ, баримт сэлтийг хуурамчаар үйлдэх, хуульд зааснаас бусад тохиолдолд гүйцэтгэх ажлын явцад олсон хувь хүний нууцад хамаарах мэдээллийг задруулахыг хориглоно.</p> <p>9 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх байгууллага 9.1.Дараах байгууллага дор дурдсан зорилгоор гүйцэтгэх ажил явуулах эрхтэй: 9.1.1.Тагнуулын байгууллага нь гадаад тагнуул, цэрэг-стратегийн болон хилийн тагнуул, сөрөх тагнуулын чиглэлээр гадаад улс, байгууллагын тодорхой бодлого, үйл ажиллагааны тухай болон төрийн бодлого, шийдвэрийг боловсруулах, хэрэгжүүлэхэд ач холбогдол бүхий бусад мэдээ олох, дамжлэг үзүүлэх, үндэсний харьяалуулсан гэмт хэргийг илрүүлэх, таслан зогсоох, гэм</p>
--	--	--	--

	буруутай этгээдийг олж тогтоох;	<p>аюулгүй байдалд учирч болзошгүй гадаад, дотоод эрсдэл, аюул, занал, хуулиар харьяалуулсан гэмт хэргийг илрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох;</p> <p>9.1.2.цэргийн тангуулын байгууллага- олон улсын болон бүс нутгийн цэрэг, улс төрийн байдал, үүсч болзошгүй цэргийн аюул заналыг судалж, түүнээс Монгол Улсад учирч болох хор аюулаас урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, төрийн дээд болон зэвсэгт хүчний удирдлагыг энэ чиглэлийн мэдээллээр хангах;</p> <p>9.1.4.шүүхийн шийдвэр биелүүлэх газрын гүйцэтгэх алба хоригдол оргох, үймээн гаргах, бусдыг барьцаанд авах, хорлон сүйтгэх зэрэг ноцтой гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, тэдгээрийн урьд үйлдсэн болон хорих анги дотор гарсан хэргийг илрүүлэх, түүнчлэн оргосон хоригдлыг баривчлах түүнчлэн энэ хуулийн 9.1.1, 9.1.3, 9.1.6-д заасан байгууллагын гүйцэтгэх ажилд дэмжлэг үзүүлэх;</p> <p>9.1.5.Хилийн тангуулын алба нь хил зөрчих, хилийн бүс, зурваст үүсч болох зэвсэгт мөргөлдөөн, нийтийг хамарсан эмх замбараагүй байдал, зэвсэгт халдлага болон хилийн дэглэм зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, гэм буруутай этгээдийг олж тогтоох, улсын хил хамгаалахад шаардлагатай мэдээллээр хил хамгаалах байгууллага, түүний харьяа анги, салбарын удирдлагыг хангах.</p> <p>9.2.Гүйцэтгэх ажилд хууль тогтоомжийг чанд сахиулах, нууцыг хангуулах зорилгоор Тангуулын байгууллага энэ зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1-д зааснаас гадна дор дурдсан бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>9.2.1.гүйцэтгэх ажлын нэгдсэн тоо бүртгэл хөтлөх;</p> <p>9.2.2.гүйцэтгэх ажлын нэгдсэн тоо бүртгэл хөтлөх, энэ талаарх холбогдох журмыг баталж мөрдүүлэх;</p> <p>9.2.3.гүйцэтгэх байгууллагаас гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгсэл олж авах, улсын хилээр нэвтрүүлэх, ашиглахад зөвшөөрөл олгох, гүйцэтгэх байгууллагын мэдэлд байгаа гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгслийн улсын нэгдсэн тоо бүртгэл хөтөлж, тэдгээрийн ашиглалтад хяналт тавих;</p> <p>9.2.4.гүйцэтгэх ажлын техник хэрэгсэл зохихон бүтээх, олж ашиглах талаар нэгдсэн бодлого боловсруулж хэрэгжүүлэх;</p> <p>9.2.5.нууцлалыг задруулахгүй байх бүх талын арга хэмжээ авсны үндсэн дээр гүйцэтгэх ажлын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтийг цэрэг, цагдаа, тахарын болон хорих ял эдлүүлэх</p>
--	---------------------------------	---

	байгууллага дээр хянан шалгах, тэдгээрт байгаа гүйцэтгэх ажлын хэрэгтэй танилцах, шаардлагатай мэдээ баримтыг гаргуулж авах.	байгууллага дээр хянан шалгах, тэдгээрт байгаа гүйцэтгэх ажлын хэрэгтэй танилцах, шаардлагатай мэдээ баримтыг гаргуулж авах.
	<p>11 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх ажил явуулах үндэслэл</p> <p>11.1.Гадаад тагнуул, сөрөх тагнуул, цэрэг-стратегийн болон илхийн тагнуулын үйл ажиллагааг тагнуулын байгууллага Монгол Улсын Үндэсний Аюулгүй байдлын эрх ашиг, энэ талаарх төрийн бодлогын үндсийг удирдлага болгон өөрт нь байгаа болон ирсэн мэдээллийг үндэслэн өөрийн үзэмжээр явуулна.</p> <p>11.6.Хилийн тагнуулын алба хуулиар харьяалуулсан эрүүгийн хэрэгт энэ зүйлийн 2 дахь хэсгийн 1, 2, 3, 5, 6-д заасан үндэслэлээр эрэн сурвалжлах ажил явуулах эрхтэй.</p> <p>12 дугаар зүйл. Гүйцэтгэх ажил явуулах хүрээ</p> <p>12.1.Гүйцэтгэх ажил дараах хүрээгээр хязгаарлагдана:</p> <p>12.1.1.Гадаад улс, байгууллагын тодорхой бодлого, үйл ажиллагааны тухай болон Монгол Улсын ашиг сонирхлыг хамгаалахад ач холбогдолтой бусад мэдээ олох гадаад тагнуулын ажил.</p> <p>12.1.2.Монгол Улсын эсрэг гадаадын улс, байгууллага, иргэн, тэдгээрийн төлөөний этгээдийн зүгээс явуулж байгаа тагнуул, хорлон сүйтгэх ажиллагаа болон тагнуулын байгууллагын харьяаллын гэмт хэргийг илрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсооход чиглэсэн сөрөх тагнуулын ажил;</p> <p>13.3.Гүйцэтгэх байгууллага, ажилтан дор дурдсан үүрэгтэй:</p> <p>13.3.3.Өөрийн эзэмшил, ашиглалтад байгаа гүйцэтгэх ажлын зориулалттай техник хэрэгслийн болон нууц арга хэрэглэж зохиосон ажлын тоо бүртгэл хөтөлж, энэ талаар мэдээллийн сан байгуулж ажиллуулах;</p>	<p>11 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх ажил явуулах үндэслэл</p> <p>11.1.Гадаад тагнуул, сөрөх тагнуул, цэрэг-стратегийн болон илхийн тагнуулын үйл ажиллагааг тагнуулын байгууллага Монгол Улсын Үндэсний Аюулгүй байдлын эрх ашиг, энэ талаарх төрийн бодлогын үндсийг удирдлага болгон өөрт нь байгаа болон ирсэн мэдээллийг үндэслэн өөрийн үзэмжээр явуулна.</p> <p>11.6.Хилийн тагнуулын алба хуулиар харьяалуулсан эрүүгийн хэрэгт энэ зүйлийн 2 дахь хэсгийн 1, 2, 3, 5, 6-д заасан үндэслэлээр эрэн сурвалжлах ажил явуулах эрхтэй.</p> <p>12 дугаар зүйл. Гүйцэтгэх ажил явуулах хүрээ</p> <p>12.1.Гүйцэтгэх ажил дараах хүрээгээр хязгаарлагдана:</p> <p>12.1.1.Гадаад улс, байгууллагын тодорхой бодлого, үйл ажиллагааны тухай болон Монгол Улсын ашиг сонирхлыг хамгаалахад ач холбогдолтой бусад мэдээ олох гадаад тагнуулын үйл ажиллагаа;</p> <p>12.1.2.Монгол Улсын эсрэг гадаадын улс, байгууллага, иргэн, тэдгээрийн төлөөний этгээдийн зүгээс явуулж байгаа тагнуул, хорлон сүйтгэх ажиллагаа болон тагнуулын байгууллагын харьяаллын гэмт хэргийг илрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсооход чиглэсэн сөрөх тагнуулын үйл ажиллагаа;</p> <p>13 дугаар зүйл. Гүйцэтгэх байгууллага, тэдгээрийн ажилтны бүрэн эрх</p> <p>13.3.Гүйцэтгэх байгууллага, ажилтан дор дурдсан үүрэгтэй:</p> <p>13.3.3.Өөрийн эзэмшил, ашиглалтад байгаа гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгслийн болон нууц арга хэрэглэж зохиосон ажлын тоо бүртгэл хөтөлж, энэ талаар мэдээллийн сан байгуулж ажиллуулах, гүйцэтгэх ажлын нэгдсэн тоо бүртгэлд бүртгүүлэх;</p> <p>13.5.Гүйцэтгэх ажилтны албан тушаалд иргэнийг судлах, сонгон шалгаруулах, туршилтын хугацаагаар ажиллуулахтай холбогдох харилцааг Тагнуулын байгууллагын тухай хуулийн 17.2-т заасан журмаар зохицуулна.</p>
	<p>14 дүгээр зүйл. Туслагч, туслах ажилтан ажиллуулах</p> <p>14.2.Туслагч, туслах ажилтныг бичгээр байгуулсан гэрээний үндсэн дээр ажиллуулна.</p>	<p>14 дүгээр зүйл. Туслагч, туслах ажилтан ажиллуулах</p> <p>14.2.Шаардлагатай тохиолдолд туслагч, туслах ажилтантай бичгээр гэрээ байгуулах бөгөөд гэрээнд тэдгээрийн гүйцэтгэх үүрэг, эдлэх эрх, хүлээх хариуцлагын талаар тодорхой заана.</p>

	<p>14.3.Туслагч, туслах ажилтныг зөвхөн гэрээ байгуулсан байгууллагад хуулиар харьяалуулсан асуудлыг шалгахад оролцуулах бөгөөд гэрээнд гүйцэтгэх үүрэг, эдлэх эрх, хүлээх хариуцлагын талаар тодорхой заана.</p> <p>14.4.Туслагч, туслах ажилтныг нэгээс илүү гүйцэтгэх байгууллагад ажиллуулахыг хориглоно.</p> <p>15 дугаар зүйл. Гүйцэтгэх ажлын санхүүжилт</p> <p>15.3.Гүйцэтгэх ажлын төсвийн хөрөнгийн зарцуулалтыг Төрийн хяналт шалгалтын тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 2-т заасан эрх бүхий албан тушаалтан шалгана.</p>	<p>14.3.Туслагч, туслах ажилтныг зөвхөн гэрээ байгуулсан байгууллагад хуулиар харьяалуулсан асуудлыг шалгахад оролцуулах бөгөөд гэрээнд гүйцэтгэх үүрэг, эдлэх эрх, хүлээх хариуцлагын талаар тодорхой заана.</p> <p>14.4.Туслагч, туслах ажилтныг нэгээс илүү гүйцэтгэх байгууллагад ажиллуулахыг хориглоно.</p> <p>15 дугаар зүйл. Гүйцэтгэх ажлын санхүүжилт</p> <p>15.3.Гүйцэтгэх ажлын төсвийн хөрөнгийн зарцуулалтыг Төрийн аудитын тухай хуульд заасан эрх бүхий албан тушаалтан шалгана.</p> <p>15.5.Гүйцэтгэх байгууллагын бие бүрэлдэхүүнийг нь нууцлал зохих салбар, нэгжийн үйл ажиллагааны төсвийг төлөвлөх, санхүүжүүлэх, гүйцэтгэлийг нь тайлагнахад баримтлах журмыг санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн, тагнуулын төв байгууллагын даргатай хамтран батална.</p> <p>15.6.Гүйцэтгэх ажлын зориулалттай эд хөрөнгийг худалдан авах, үйлдвэрлэх, эргэлтийн хөрөнгөд бүртгэх, захиран зарцуулах, шилжүүлэх, устгахад Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн 31 дүгээр зүйлийн 5 дахь хэсэгт заасан журмыг баримтална.</p>
		<p>18 дугаар зүйл. Гүйцэтгэх ажлын үр дүнг ашиглах</p> <p>18.2.Гүйцэтгэх ажлын үр дүнгийн тухай мэдээ, баримт сэлтийг хүлээн авсан, танилцсан байгууллага, албан тушаалтан нь гүйцэтгэх ажлын арга хэрэгсэл, мэдээллийн эх сурвалжийг задруулахгүй байх үүрэгтэй.</p> <p>18.3.Дараах тохиолдолд тагнуулын байгууллагын гүйцэтгэх ажлын үр дүнгийн тухай мэдээ, баримт сэлтийг тагнуулын төв байгууллагын даргын зөвшөөрөлгүйгээр бусад байгууллага, албан тушаалтанд шилжүүлэхийг хориглоно:</p> <p>18.3.1.Гүйцэтгэх ажлын арга хэмжээнд оролцогчдын аюулгүй байдалд сөргөөр нөлөөлж болзошгүй;</p> <p>18.3.2.Гүйцэтгэх ажлын хүч хэрэгсэл, арга, ажиллагааны тухай мэдээ, мэдээлэл задрах бодит нөхцөл байдал үүсч болзошгүй.</p> <p>23 дугаар зүйл. Гүйцэтгэх ажилд тавих прокурорын хяналт</p> <p>23.3.Гүйцэтгэх байгууллага хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах шатанд дор дурдсан ажиллагаа явуулахад прокурор бичгээр урьдчилан зөвшөөрөл өгнө.</p> <p>23.3.1.харилцаа холбооны сүлжээнд хяналт тавих;</p> <p>23.3.5.хяналтын худалдан авалт;</p>
	<p>23 дугаар зүйл. Гүйцэтгэх ажилд тавих прокурорын хяналт</p> <p>23.3.Гүйцэтгэх байгууллага хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах шатанд дор дурдсан ажиллагаа явуулахад прокурор бичгээр урьдчилан зөвшөөрөл өгнө.</p> <p>23.3.1.угсан харилцааг хянах;</p>	

		<p>24 дүгээр зүйл.Хууль тогтоомж зөрчигчид хүлээлгэх хариуцлага</p> <p>24.1.Албан тушаалтан гүйцэтгэх ажлын тухай хууль тогтоомж зөрчсөн нь эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол тагнуулын байгууллагаас дараах хариуцлага хүлээлгүүлэхээр харьяалах дээд шатны байгууллага, албан тушаалтанд санал тавьж шийдвэрлүүлнэ:</p> <p>24.1.1.энэ хуулийн 8.2, 8.3, 8.4, 8.5, 8.6, 8.7, 18.2, 21.5-д заасныг зөрчсөн, 9.2.1, 9.2.3-т заасныг хэрэгжүүлэхэд саад учруулсан этгээдийн албан тушаалын цалингийн хэмжээг гурван сар хүртэл хугацаагаар 20 хүртэл хувиар бууруулах;</p> <p>24.1.2.энэ хуулийн 8.2, 8.3, 8.4, 8.5, 8.6, 8.7, 18.2, 21.5-д заасныг удаа дараа зөрчсөн, эсхүл 9.2.1, 9.2.3-т заасныг хэрэгжүүлэхэд саад учруулсны улмаас мөн хуулийн 8 дугаар зүйлд заасан хориглосон хэм хэмжээ зөрчигдөх нөхцөл бүрдсэн бол гэм буруутай этгээдийг албан тушаал бууруулах, огцруулах, төрийн албанаас халах.</p> <p>24.2.Энэ хуулийн 24.1-д заасан тохиолдолд тухайн албан тушаалтан холбогдох албан тушаалтандаа хариуцлага хүлээлгэж, энэ тухай 14 хоногийн дотор тагнуулын байгууллагад мэдэгдэнэ.</p> <p>24.3.Энэ хуулийн 24.2-т заасныг биелүүлээгүй, эсхүл биелүүлэхээс үндэслэлгүйгээр татгалзсан тохиолдолд тухайн албан тушаалтанд хариуцлага хүлээлгэх саналыг тагнуулын байгууллага түүнийг томилох, чөлөөлөх эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтанд тавьж шийдвэрлүүлнэ.</p> <p>24.4.Энэ хуулийг зөрчсөн бусад этгээдэд холбогдох хууль тогтоомжид заасан хариуцлага хүлээлгэнэ.</p>
	<p>24 дүгээр зүйл.Хууль тогтоомж зөрчигчид хүлээлгэх хариуцлага</p> <p>24.1.Хууль зөрчиж гүйцэтгэх ажил явуулсан байгууллага, албан тушаалтанд Монгол Улсын холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу хариуцлага хүлээлгэнэ.</p>	<p>8 дугаар зүйл. Гүйцэтгэх ажилд хориглох зүйл</p> <p>8.4.Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн гишүүн, Улсын Их Хурал, Засгийн газрын гишүүн, Үндсэн хуулийн цэцийн дарга, Сонгуулийн ерөнхий хорооны дарга, дэд сайд, яамны Төрийн нарийн бичгийн дарга нь нууц гүйцэтгэх ажилтан, туслагч, туслах ажилтан байж болохгүй.</p>
<p>2015.10.30 Монгол Улсын 2015 оны төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль батлагдсантай холбогдуулан</p>	8	

<p>9</p> <p>2016.07.21 Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль</p> <p>батлагдсантай холбогдуулан</p>	<p>6 дугаар зүйл. Хуулийн нэр томьёо 6.2.“Эрэн сурвалжлах ажил” гэж Тагнуулын байгууллага цагдаа, тахарын, хорих ял эдлүүлэх байгууллагад Эрүүгийн байцаан шийтгэх хууль болон бусад хууль тогтоомжоор харьяалуулсан эрүүгийн хэргийг илрүүлэх, түүнийг үйлдсэн этгээдийг олж тогтоох чиглэлээр хийх нууц ажиллагааг хэлнэ.</p> <p>9 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх байгууллага 9.1.Дараах байгууллага дор дурдсан зорилгоор гүйцэтгэх ажил явуулах эрхтэй: 9.1.7.тахарын алба оргосон яллагдагч, ялтныг эрэн сурвалжлах, шүүх, шүүгч, гэрч, хохирогч болон тэдгээрийн хамаарал бүхий этгээдийн аюулгүй байдлыг хангах, халдлагаас урьдчилан сэргийлэх.</p> <p>9.2.Гүйцэтгэх ажилд хууль тогтоомжийг чанд сахиулах, нууцыг хангуулах зорилгоор Тагнуулын байгууллага энэ зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1-д зааснаас гадна дор дурдсан бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 9.2.5.нууцлалыг задруулахгүй байх бүх талын арга хэмжээ авсны үндсэн дээр гүйцэтгэх ажлын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтийг цэрэг, цагдаа, тахарын болон хорих ял эдлүүлэх байгууллага дээр хянан шалгах, тэдгээрт байгаа гүйцэтгэх ажлын хэрэгтэй танилцах, шаардлагатай мэдээ баримтыг гаргуулж авах.</p> <p>11 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх ажил явуулах үндэслэл 11.8.Тахарын алба оргосон яллагдагч, ялтныг эрэн сурвалжлах, баривчлах, шүүх, шүүгч, гэрч хохирогч болон тэдгээрийн хамаарал бүхий этгээдийн аюулгүй байдалд халдлага, хор аюул учруулахаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор гүйцэтгэх ажил явуулах эрхтэй.</p>	<p>6 дугаар зүйл. Хуулийн нэр томьёо 6.2.“Эрэн сурвалжлах ажил” гэж Тагнуулын байгууллага цагдаа, тахарын, хорих ял эдлүүлэх байгууллагад Эрүүгийн байцаан шийтгэх хууль болон бусад хууль тогтоомжоор харьяалуулсан эрүүгийн хэргийг илрүүлэх, түүнийг үйлдсэн этгээдийг олж тогтоох чиглэлээр хийх нууц ажиллагааг хэлнэ.</p> <p>9 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх байгууллага 9.1.Дараах байгууллага дор дурдсан зорилгоор гүйцэтгэх ажил явуулах эрхтэй: 9.1.7.тахарын алба оргосон яллагдагч, ялтныг эрэн сурвалжлах, шүүх, шүүгч, гэрч, хохирогч болон тэдгээрийн хамаарал бүхий этгээдийн аюулгүй байдлыг хангах, халдлагаас урьдчилан сэргийлэх.</p> <p>9.2.Гүйцэтгэх ажилд хууль тогтоомжийг чанд сахиулах, нууцыг хангуулах зорилгоор Тагнуулын байгууллага энэ зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1-д зааснаас гадна дор дурдсан бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 9.2.5.нууцлалыг задруулахгүй байх бүх талын арга хэмжээ авсны үндсэн дээр гүйцэтгэх ажлын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтийг цэрэг, цагдаа, тахарын болон хорих ял эдлүүлэх байгууллага дээр хянан шалгах, тэдгээрт байгаа гүйцэтгэх ажлын хэрэгтэй танилцах, шаардлагатай мэдээ баримтыг гаргуулж авах.</p> <p>11 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх ажил явуулах үндэслэл 11.8.Тахарын алба оргосон яллагдагч, ялтныг эрэн сурвалжлах, баривчлах, шүүх, шүүгч, гэрч хохирогч болон тэдгээрийн хамаарал бүхий этгээдийн аюулгүй байдалд халдлага, хор аюул учруулахаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор гүйцэтгэх ажил явуулах эрхтэй.</p>
<p>10</p> <p>2016.12.01 Төрийн болон албаны нууцын тухай хууль</p> <p>батлагдсантай холбогдуулан</p>	<p>13 дугаар зүйл. Гүйцэтгэх байгууллага, тэдгээрийн ажилтны бүрэн эрх 13.3.Гүйцэтгэх байгууллага, ажилтан дор дурдсан үүрэгтэй: 13.3.6.гүйцэтгэх ажлын холбогдолтой төрийн нууцыг чанд хамгаалах, нууцлалыг сахих;</p> <p>18 дугаар зүйл. Гүйцэтгэх ажлын үр дүнг ашиглах 18.1.Гүйцэтгэх ажлын явцад авагдсан мэдээ, мэдээлэл, баримт бичиг, нотолгоог зөвхөн дараах зорилгоор ашиглана: 18.1.3.Төрийн нууцын тухай хуулийн 19 дүгээр зүйлд заасан албан тушаалтнуудад танилцуулах.</p>	<p>13 дугаар зүйл. Гүйцэтгэх байгууллага, тэдгээрийн ажилтны бүрэн эрх 13.3.Гүйцэтгэх байгууллага, ажилтан дор дурдсан үүрэгтэй: 13.3.6.гүйцэтгэх ажлын холбогдолтой төрийн болон албаны нууцыг чанд хамгаалах, нууцлалыг сахих;</p> <p>18 дугаар зүйл. Гүйцэтгэх ажлын үр дүнг ашиглах 18.1.Гүйцэтгэх ажлын явцад авагдсан мэдээ, мэдээлэл, баримт бичиг, нотолгоог зөвхөн дараах зорилгоор ашиглана: 18.1.3.Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн 21 дүгээр зүйлд заасан албан тушаалтнуудад танилцуулах.</p>

<p>21 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх ажлын нууцыг хамгаалах, хадгалах</p> <p>21.1.Төрийн болон албаны нууцад хамаарах мэдээ, мэдээлэл, баримт бичигтэй Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд заасан журмын дагуу танилцана.</p> <p>21.2.Төрийн болон албаны нууц мэдээ, мэдээлэл, баримт бичгийг итгэмжлэн харуулсан гүйцэтгэх ажилтан, албан тушаалтан нь уг ажил, албан тушаалд томилогдох буюу халагдахдаа нууц хадгалах баталгааг бичгээр гаргана.</p> <p>21.7.Энэ хуулийн 17, 19 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу авагдсан мэдээ, мэдээлэл, баримт бичиг, шалгалтын материалыг Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд заасан нууцлах хугацаа дуусалт архивт хадгална.</p>	<p>21 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх ажлын нууцыг хамгаалах, хадгалах</p> <p>21.1.Төрийн болон албаны нууцад хамаарах мэдээ, мэдээлэл, баримт бичигтэй Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд заасан журмын дагуу танилцана.</p> <p>21.2.Төрийн болон албаны нууц мэдээ, мэдээлэл, баримт бичгийг итгэмжлэн харуулсан гүйцэтгэх ажилтан, албан тушаалтан нь уг ажил, албан тушаалд томилогдох буюу халагдахдаа нууц хадгалах баталгааг бичгээр гаргана.</p> <p>21.7.Энэ хуулийн 17, 19 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу авагдсан мэдээ, мэдээлэл, баримт бичиг, шалгалтын материалыг Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд заасан нууцлах хугацаа дуусалт архивт хадгална.</p>	<p>21 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх ажлын нууцыг хамгаалах, хадгалах</p> <p>21.1.Төрийн болон албаны нууцад хамаарах мэдээ, мэдээлэл, баримт бичигтэй Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд заасан журмын дагуу танилцана.</p> <p>21.2.Төрийн болон албаны нууц мэдээ, мэдээлэл, баримт бичгийг итгэмжлэн харуулсан гүйцэтгэх ажилтан, албан тушаалтан нь уг ажил, албан тушаалд томилогдох буюу халагдахдаа нууц хадгалах баталгааг бичгээр гаргана.</p> <p>21.7.Энэ хуулийн 17, 19 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу авагдсан мэдээ, мэдээлэл, баримт бичиг, шалгалтын материалыг Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд заасан нууцлах хугацаа дуусалт архивт хадгална.</p>
<p>9 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх байгууллага</p> <p>9.1.Дараах байгууллага дор дурдсан зорилгоор гүйцэтгэх ажил явуулах эрхтэй:</p> <p>9.1.3.цагдаагийн байгууллага энэ зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1-д зааснаас бусад далд аргаар үйлдэгдсэн, эсхүл тодорхой гэмт хэргийг илрүүлэх, таслан зогсоох, түүнийг үйлдсэн этгээдийг олж тогтоох, олон нийтийн аюулгүй байдал болон шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах, гэрч, хохирогч болон тэдгээрийн хамаарал бүхий этгээдийн аюулгүй байдлыг хангах, халдлагаас урьдчилан сэргийлэх, түүнчлэн сураггүй алга болсон, нас барсанд тооцогдсон хүн, оргосон сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч, ялтан болон прокурор, шүүхээс даалгасан бусад хүнийг эрэн сурвалжлах, алдагдсан галт зэвсэг, сум хэрэгсэл, тэсэрч дэлбэрэх, мансууруулах, хордуулах бодис, түүх соёлын дурсгалт болон бусад үнэт зүйлийг эрж олох.</p>	<p>9 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх байгууллага</p> <p>9.1.Дараах байгууллага дор дурдсан зорилгоор гүйцэтгэх ажил явуулах эрхтэй:</p> <p>9.1.3.цагдаагийн байгууллага энэ зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1-д зааснаас бусад далд аргаар үйлдэгдсэн, эсхүл тодорхой гэмт хэргийг илрүүлэх, таслан зогсоох, түүнийг үйлдсэн этгээдийг олж тогтоох, олон нийтийн аюулгүй байдал болон шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах, гэрч, хохирогч болон тэдгээрийн хамаарал бүхий этгээдийн аюулгүй байдлыг хангах, халдлагаас урьдчилан сэргийлэх, түүнчлэн сураггүй алга болсон, нас барсанд тооцогдсон хүн, оргосон сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч, ялтан болон прокурор, шүүхээс даалгасан бусад хүнийг эрэн сурвалжлах, алдагдсан галт зэвсэг, сум хэрэгсэл, тэсэрч дэлбэрэх, мансууруулах, хордуулах бодис, түүх соёлын дурсгалт болон бусад үнэт зүйлийг эрж олох.</p>	<p>2 дугаар зүйл. Гүйцэтгэх ажил</p> <p>Үндэсний аюулгүй байдал, хүний эрх, эрх чөлөөг гэмт халдлагаас хамгаалах зорилгоор төрийн эрх бүхий байгууллагаас ердийн ба тусгай, нууц арга, хэрэгсэл ашиглан явуулж байгаа мэдээ, мэдээлэл, баримт бичиг, нотолгоо эрж олох, цуглуулах, шалгах үйл ажиллагааг гүйцэтгэх ажил гэнэ.</p>
<p>2017.02.09</p> <p>Цагдаагийн албаны тухай хууль</p> <p>(шинэчилсэн найруулга) батлагдсантай холбогдуулан</p>	<p>9 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх байгууллага</p> <p>9.1.Дараах байгууллага дор дурдсан зорилгоор гүйцэтгэх ажил явуулах эрхтэй:</p> <p>9.1.3.цагдаагийн байгууллага энэ зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1-д зааснаас бусад далд аргаар үйлдэгдсэн, эсхүл тодорхой гэмт хэргийг илрүүлэх, таслан зогсоох, түүнийг үйлдсэн этгээдийг олж тогтоох, олон нийтийн аюулгүй байдал болон шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах, гэрч, хохирогч болон тэдгээрийн хамаарал бүхий этгээдийн аюулгүй байдлыг хангах, халдлагаас урьдчилан сэргийлэх, түүнчлэн сураггүй алга болсон, нас барсанд тооцогдсон хүн, оргосон сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч, ялтан болон прокурор, шүүхээс даалгасан бусад хүнийг эрэн сурвалжлах, алдагдсан галт зэвсэг, сум хэрэгсэл, тэсэрч дэлбэрэх, мансууруулах, хордуулах бодис, түүх соёлын дурсгалт болон бусад үнэт зүйлийг эрж олох.</p>	<p>2 дугаар зүйл. Гүйцэтгэх ажил</p> <p>Үндэсний аюулгүй байдал, хүний эрх, эрх чөлөөг гэмт халдлагаас хамгаалах зорилгоор төрийн эрх бүхий байгууллагаас ердийн ба тусгай, нууц арга, хэрэгсэл ашиглан явуулж байгаа мэдээ, мэдээлэл, баримт бичиг, нотолгоо эрж олох, цуглуулах, шалгах үйл ажиллагааг гүйцэтгэх ажил гэнэ.</p>
<p>11</p>	<p>12</p>	<p>12</p>